

✦ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ✦ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ✦

✦ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ✦

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ : ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ
ΒΑΣΙΛ. ΜΑΛΑΤΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΟΧΙ ΜΕ ΛΟΓΙΑ
- Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ : ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ (μελέτη).
- ΣΑΙΞΠΗΡΟΥ : ΤΟ ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΕΩΤΙΚΩΝ. (Από τ' "Ονειροφ"
- Μετάφραση Β. Ρότα).
- Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ : ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΟΙΧΗΜΑ ΤΟΥ PASCAL
- PASCAL : ΤΟ ΣΤΟΙΧΗΜΑ (Μετάφραση Σ. Φίλιππα).
- Σ. Β. ΚΟΥΓΕΑ : Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΩΣ ΠΑΝΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ (Έξ αφορμής τής συμπληρώσεως εκατό χρόνων από τον έρχομό του στην Ελλάδα).
- ΜΑΝ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ : ΟΙ ΧΟΡΟΙ ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ (Λαογραφική μελέτη).
- Ο ΜΙΣΕΜΟΣ Λαϊκό τραγούδι Γορτυνίας.
- ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ : ΠΑΛΙΑ ΙΤΑΛΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ.
- ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ
- Στοχασμοί παράταιροι (Πέτρου Χάρη : 'Ο Ρυθμός)—Λόγια και πράγματα—Γύρω από τὰ βιβλία (Γ. Ν. Πολίτης)—Τὸ Θέατρο (Π. Χάρης)—Κοινωνιολογικά ζητήματα (Π. Κ. Κανελλοπούλου : 'Απάντηση στὸν κ. Παπαλεξάνδρου)—Πολιτικὲς μελέτες (Κ. Μπαστιάς)—Φιλολογικά καὶ ἱστορικά (Σ. Π. Κυριακίδης)—Λαογραφικά (Χ. Σακελλαριάδης)—Τὸ πολιτικὸ δεκαπενθήμερο (Κ. Μπαστιάς)—Οἰκονομικὸ δελτίο (Τραπεζιτικὸς)—Γράμματα πρὸς τὴ Σύγκτησιν—Βιβλιογραφικὸ δελτίο—Μαργαριτάρια ἀπὸ παντοῦ.

ΧΡΟΝΟΣ Β' — ΤΟΜΟΣ Β'

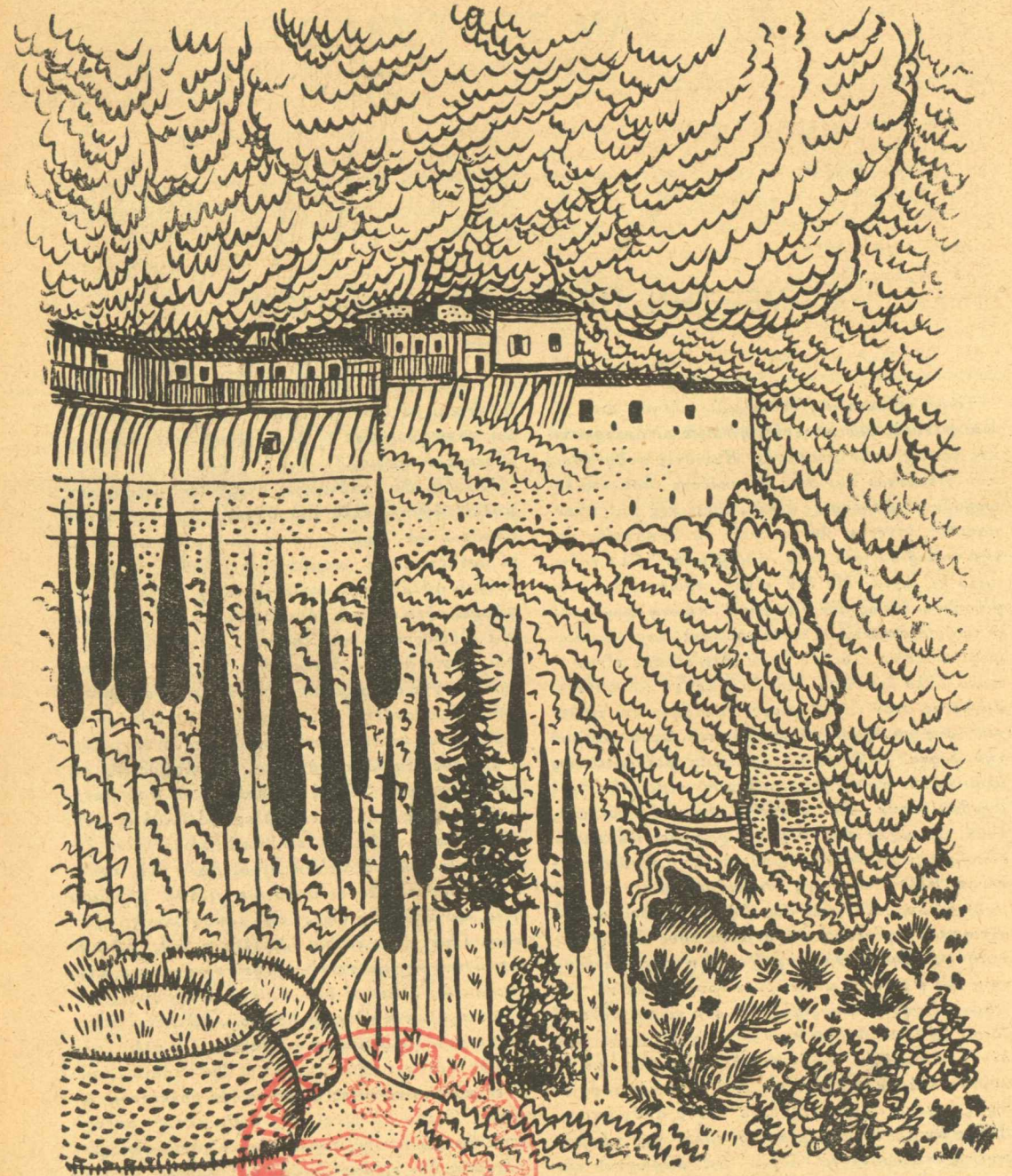

4

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ Β' - ΑΡΙΘ. 4

1 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1928

ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ : ΜΟΝΗ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ, ΚΟΝΤΑ ΣΤΗ ΔΗΜΗΤΣΑΝΑ
(Από την έκθεσή του)

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ

ΜΕΓΑ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ
ΛΕΞΙΚΟΝ

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΟΚΤΗΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ **ΖΗΚΑΚΗ**

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- Λούβαρη : Νίτσο· Ο προφήτης μιάς νέας θρησκείας.
- » Η θρησκεία του Βάγγσο.
- Σαίξπηρ : Χειμωνιάτικο παραμύθι μετάφρ. Κέντ. Οικονομίδου.
- » Από την χώραν των χιλιών λιανών και των παραμυθίων (έντυπώσεις από τή Φιλανδία).
- Σ. Προκοπίου : Έλλην εις τὰ ἕδατα τοῦ Ἰσλάμ.
- Παναγιωτοπούλου : Γεν. Ἱστορία τῆς Τέχνης (Τ: 3)
- Εὔστρατιου : Αἱ τράπεζαι.
- Δ. Ροδίου : 30 τραγούδια τετραφώνων χορῶν ἀνδρῶν.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΣΤΑΔΙΟΥ 42

ΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑΙ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑΙ · ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Τὸ ἀριστούργημα τοῦ Ντοστογιέφσκη

Ο ΗΛΙΘΙΟΣ

Τόμοι 1 — 4 Δραχ. 60

VITAGON SANITAS,

ΙΔΕΩΔΕΣ ΤΟΝΩΤΙΚΟΝ ΦΑΡΜΑΚΟΝ
ΚΑΙ ΕΞΟΧΟΝ ΑΝΑΨΥΚΤΙΚΟΝ

"DENTOLINE SANITAS,"

Ὁδοντόπαστα ιδεώδης, λευκαίνουσα τοὺς ὀδόντας
καὶ στερεοποιούσα τὰ οὖλα.

Ἐξόχως ἀντισηπτικὴ καὶ ἀρωματικὴ,
ἀπολύτως ἀβλαβὴς καὶ γεύσεως εὐχαρίστου.

ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑ ΤΑ ΦΑΡΜΑΚΕΙΑ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ:

ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΝ ΕΤΑΙΡΙΑΝ ΣΑΝΙΤΑΣ

ΓΛΕΩΦΟΡΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 24

ΑΘΗΝΑΣ

ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΟΧΙ ΜΕ ΛΟΓΙΑ

Τώρα τελευταία γίνεται μιὰ κίνηση ἀπὸ χίλιες πλευρὲς γιὰ νὰ πολεμηθοῦνε οἱ ἀνατρεπτικὲς τάσεις στὴν κοινωνία. Καὶ στίς συζητήσεις πού γίνονται καὶ στίς ἐγκυκλίους πού κυκλοφοροῦν οἱ διάφορες ἀρχές, κρατικὲς καὶ πνευματικὲς, γίνεται λόγος γιὰ τὴ θρησκεία, γιὰ τὴν πατρίδα γιὰ τὴν οἰκογένεια. "Ὅλα τούτα καλὰ κι' ἅγια. Μὰ δὲν εἶναι πρώτη φορὰ πὸν γίνονται ὅπως δὲν εἶναι καὶ πρώτη φορὰ πὸν ὁ κόσμος ἀπαντᾷ σ' αὐτὰ μὲ μιὰ παγερὴ ἀδιαφορία. Κεῖνο λοιπὸν πὸν δὲν εἶδαμε εἶναι τὸ πολὺ ἀπλὸ ἐρώτημα πὸν ἔπρεπε νὰ κάνουνε οἱ ἄρχοντες στὸν ἑαυτό τους: Δηλαδή γιὰ τὰ λόγια τους μοιάζουν μὲ χτυπήματα στοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα: Τοῦτο τὸ ἐρώτημα φαίνεται πὸς ὅλοι κείνοι πὸν κηρύττουν πὸν τιμωροῦν καὶ συμβουλεύουν δὲν τῷθεσαν στὸν ἑαυτό τους. Γιατὶ ἂν εἶχαν στὰ σοβαρὰ ἔωθήσει θάπερναν εὐκόλα τὴν ἀνάσταση, ἀφοῦ δὲν θὰ ἔωτοῦσαν κανέναν ἄλλον ἀπὸ τὴ συνειδησή τους καὶ τὴ μνήμη τους. Καὶ τὰ δύο θὰ τοὺς ἔδειχναν τὸ αἶτιο πὸν ἀφίνει τὰ κηρύγματά τους δίχως θετική ἀπάντηση. Θὰ τοὺς ἔδειχναν πὸς τὰ ἔργα τους δὲν μοιάζουν μὲ τὰ λόγια τους καὶ κείνα τὸν παραγγέλλουνε στοὺς ἄλλους δὲν τὰ τηροῦνε οἱ ἴδιοι. Ἀκόμα θὰ μάθαιναν τὸ πολὺ ἀπλὸ πὸς δὲν κατακτοῦμε ποτέ τὸ διπλανό μας μὲ τὰ λόγια ἀλλὰ μὲ τὴν πράξη. Καὶ οἱ δικές τους οἱ πράξεις μόνο ἀηθία φέρνουνε στοὺς ἀνθρώπους. Γότες ἂν ἀληθινὰ θέλινε τὸ καλὸ τοῦ κόσμου πρὶν ξεπολύσουν τὰ λόγια θὰ σπρώχναν τὸν ἑαυτό τους νὰ σταθεῖ παράδειγμα μὲ πράξη ἡ-

θική καὶ μὲ ζωὴ καθαρὴ. Καὶ τότες μονάχα θὰ καρποφοροῦσε ὁ λόγος τους καὶ θὰ τοὺς πίστευε ὁ κόσμος.

Ἀκόμα θὰ μάθαιναν πὸς δὲν ὑπάρχουνε πολλὲς ἠθικὲς ἀλλὰ μιὰ ἠθική. Καὶ τούτη τὴν ἀλήθεια θὰ πρέπει νὰ τὴ χωνέψουν καλὰ καὶ οἱ ἄστοι καὶ οἱ κομμουνιστές. Δὲν ὑπάρχει, ἀστική ἠθική καὶ προλεταριακὴ ἠθική. Δὲν μπορεῖ οὔτε ὁ ἄστος διαφορετικὰ νὰ κηρύττει καὶ διαφορετικὰ νὰ πράττει, νὰ ζητᾷ ἠθική καὶ θυσία ἀπ' τὸ δουλευτὴ κι' ὄχι ἀπ' τὸν πάτρωνα οὔτε ὁ κομμουνιστὴς νὰ προδίνει λ. χ. τὴν ἐμπιστοσύνην πὸν τοῦχει σὰν ὑπάλληλον τὸ κράτος καὶ νὰ τὸ ὑπονομεύει πιστεύοντας πὸς ὁ σκοπὸς ἐξαγιάζει τὰ μέσα. Ὁ σκοπὸς καὶ τὰ μέσα εἶναι ἓνα. Καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ χριστιανικοῦ λόγου ἀπ' οὐλές τις ἄλλες διδασκαλίες κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς εἶναι πὸς ποτέ δὲν ξεχώρισε τὸ σκοπὸ ἀπ' τὰ μέσα. Καὶ γιὰ τούτο ὁ χριστιανικὸς λόγος στάθηκε πάντα βάλαμο στίς πιὸ κρίσιμες ὥρες τῆς ἀνθρώπινης ἀγωνίας. Γιατὶ μὲ τέτοια ἀντίληψη τῆς ἠθικῆς ἄστοι καὶ κομμουνιστές δὲν δείχνουν τίποτε ἄλλο παρὰ πὸς εἶναι οἱ δύο διαφορετικὲς ὄψεις τοῦ ἴδιου πράματος: Τῆς ἀρνηση τῆς ἠθικῆς πὸν δὲν εἶναι μονάχα φαινόμενο κοινωνικό, ἀλλὰ καὶ αἰσθητικό καὶ ἀξία ἀπόλυτη. Γιὰ τούτο μὲ ἰδέες καὶ κοινωνικὲς θεωρίες δὲν βολεύεται τίποτα. Τοῦτο θὰ γίνε μὲ ἀνθρώπους μονάχα πὸν θὰ ξέρον νὰ πονοῦν καὶ ν' ἀγαποῦν. Καὶ τέτοιους δὲν εἶδαμε ἀκόμα σὲ κανένα ἀπὸ τὰ δύο ἀντίμαχα στρατόπεδα.

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ

ΛΟΡΕΝΤΣΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

Μελέτη τοῦ κ. Δ. Α. Ζακυνθινού

Ὁ ποιητὴς Λορέντσος Μαβίλης γεννήθηκε ἀπὸ οἰκογένεια Ἰσπανικῆς καταγωγῆς τὸ 1860 στὴν Ἰθάκη, ὅπου ὁ πατέρας του ὑπηρετοῦσε ὡς πρόεδρος δικαστηρίων. Ἀπὸ τὴν παιδικὴ του ἡλικία δὲν ἔχουμε πολλὲς πληροφορίες, πὸν νὰ μποροῦν νὰ μᾶς δείξουν τὸ ξετύλιγμα τῆς ποιητικῆς του ψυχῆς. Γνωρίζουμε πὸς τὰ πρῶτα του μαθήματα τὰ πήρε στὸ ἐκπαιδευτήριον «Ὁ Καποδίστριας», κάτου ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπίβλεψη τοῦ γνωστοῦ ἱστορικοῦ Ἰωάννη Ρωμανοῦ. Ἡ πολυτιμότερη ὅμως πληροφορία, πὸν μπορεῖ νὰ ρίξει λίγο φῶς στὸ δρόμο τοῦ ποιητῆ μας, εἶναι ἐκείνη, πὸν μᾶς μιλεῖ γιὰ τίς σχέσεις του μὲ τὸν Πολυλά.

Ὁ Πολυλάς στάθηκε πάντα γιὰ τὸ Μαβίλη ἓνα φωτεινὸ σύμβολο στημένο στὴν «κορφὴ τῆς ζωῆς». Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πολυλά ὁ νεαρὸς Μαβίλης μπόρεσε νὰ ζήσει μέσα στ' ἀριστουργήματα τῆς ξένης λογοτεχνίας κι' ἀπὸ τὸν Πολυλά πήρε τὰ διδάγματα γιὰ τὸν ὕψηλὸ κι' εὐγενεῖδ σκοπὸ τῆς τέχνης - τὴν ἅγια αὐτὴ κληρονομία τοῦ Σολομοῦ. Ἀπὸ τὰ μικρά του τὰ χρόνια ἐκδηλώνεται κ' ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ δοξασμένα της τὰ περασμένα, ἡ ἀγάπη ἐκείνη, πὸν τὸν συντρόφευε ἴσαμε τὸν τάφο.

Οἱ σπουδές του στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Ἀθήνας περιοριστήκαγε μόνο σ' ἓνα χρόνο, γιὰτὶ στὰ 1879 ὁ ποιητὴς ἔφυγε γιὰ τὴ Γερμανία «μὲ τὴ δίψα τῆς γνώσης» καθὼς λέει σ' ἓνα γερμανικὰ γραμμένο σονέττο του. Ἐκεῖ βρέθηκε σ' ἓναν καινούργιον κόσμο. Τὸ φιλοσοφικὸ περιβάλλον, πὸν ἔχαν δημιουργήσει τότε ὁ Κάντ καὶ ὁ Ἑγκελς, ἀνοίξανε στὸ Μαβίλη νέους δρόμους στὴ σκέψη καὶ στὸν ψυχικὸ κόσμο. Στὴν ἀρχὴ ὁ ποιητὴς μας ἀκολούθησε τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Κάντ κι' ἀφωσιώθηκε στὴ μελέτη τοῦ Κριτικισμοῦ.

Μὰ πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλα τὸν τραβοῦσε ἡ καντιανὴ ἠθική, πὸν συνοψίζεται μέσα στὸ

αὐστηρὸ πρόσταγμα: «πράττε κατὰ τέτοιον τρόπο, ὥστε ἡ ὑποκειμενικὴ ἀρχὴ τῆς θέλησός σου νὰ ἰσχύει σὰν καθολικὸς νόμος». Ἔτσι ἡ αὐστηρὴ ἠθικὴ τοῦ Πολυλά στὴν πράξη, βρῆκε τὸν μεγάλο διδάσκαλο στὴ θεωρία. Ἀργότερα θὰ ἰδοῦμε διτὴ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ καντιανὰ διδάγματα κι' ἀκολουθεῖ μιὰ πιὸ ἔντονη προσαγωγή τῆς ψυχῆς του. Μὰ μ' ἕλ' αὐτὰ ἡ ἠθικὴ του ἐξακολουθεῖ νὰ στηρίζεται πάνω στὸ κατηγορικὸ πρόσταγμα τοῦ Κάντ καί, σὲ προχωρημένη πιὰ ἡλικία, ὁ ποιητὴς μέσα σ' ἓνα τετραστίχο ἐπίγραμμα, μᾶς ἄφησε τὴν ὁμολογία τῆς πίστεως καὶ τοῦ θαυμασμοῦ του πρὸς τὸ γερμανὸ φιλόσοφο:

Ἀπάνωθέ σου ἐχαίροσυν τὸν ἀστρωμένο αἰθέρα
καὶ μὲς στὰ φύλλα τῆς καρδιάς τὸν ἠθικὸ τὸ νόμο:
κεῖνος φανὸ σὲ δέχτηκε στὸν ἄπειρό του δρόμο,
σ' ἔκαμε τοῦτος γιὰ τ' ἐμᾶς παντοτεινὸ πατέρα.

Ὁ κριτικισμὸς ὅμως τοῦ Κάντ, ἂν καὶ γιὰ λίγο ἱκανοποιοῦσε τὴ δίψα τῆς ψυχῆς του γιὰ τὴν ὑποδούλωση τοῦ ἀγνώστου, δὲν μπόρεσε νὰ δεσμέψει γιὰ πάντα τὸ ἀνήσυχο πνεῦμα του. Καὶ βλέπουμε πὸς ἀργότερα τυραννιέται μὲ τὸν πόθο αὐτὸ καὶ ζητᾷ ἐπιμονα κάτι, γιὰ νὰ σταματήσει τὸ ἀήσυχο τρέξιμο τοῦ νοῦ του, κάτι, πὸν νὰ μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσει ἀπόλυτα τίς νοητικὲς καὶ ψυχικὲς του ἀπαιτήσεις. Μέσα στὴν ἀγωνία αὐτὴ ὅλα γύρω του συντρίβονται καὶ τὰ φανερώματα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου τὸν ἀφήνουν ἀσυγκίνητο:

Οἱ ἐλπίδες μου ὅλες ἐσβηστήκαν' πάει!
οἱ χρυσόφτερες φύγαν φαντασίες'
μόνος αὐτὸς ὁ πόθος θὰ μὲ φάει,
πὸν βάλαν οἱ Ἐριννύες
στὰ φρενιασμένα τοῦ νοός μου βάθη,
γιὰ νὰ ναι δαίμονάς του καὶ θεός του:
Ὅλο τὸ ἐγὼ του λαχταρᾷ νὰ μάθει
τὰ μυστικά τ' ἀγνώστου.

Καὶ μόνο, δταν στρέφει τὸ δῆμα του στὴ μοναχικὴ πηγὴ τοῦ Mühlberger, βρῖσκει: ξαλάφρωμα ἀπὸ τὸν πόθο του αὐτό, φέρ-

ΤΟ ΣΤΟΙΧΗΜΑ

Προεισαγωγικό σημείωμα για το στοίχημα.

Για να καταλάβει κανείς καλά πώς έγεννήθηκε στον Pascal η ιδέα του στοιχήματος, πρέπει να έχει υπ' όψη του πώς ο Pascal είχε ασχοληθεί μ' επιμονή στη μελέτη της έννοιας του άπειρου καθώς επίσης και στη μελέτη του υπολογισμού των πιθανοτήτων. Το απόσπασμα που θ' αναλύσω εδώ, φαίνεται πώς θα είναι το πόρισμα των σκέψεών του επάνω στα ζητήματα αυτά, σχετικά με την αποκλειστική απασχόληση των τελευταίων χρόνων της ζωής του, τη θρησκεία.

Είναι το στοίχημα, κατά τα λόγια ενός από τους τελευταίους του σχολιαστές, γενικά κακά εξηγημένο και λίγο μελετημένο, ακριβώς επειδή είναι περίφημο, κι ο καθένας θαρρεί πώς το γνωρίζει προτού καν το διαβάσει. Θα προσθέσω πώς εκτός από το λόγο αυτό, μιὰ διασπικτή και συνηθισμένη ανάγνωσή του άφινει πολλά κενά και πολλά σκοτεινά, γιατί είναι δύσκολο στη σύλληψη, μάλιστα περισσότερο ακόμη γιατί μ' έχει κι αυτό παραδοθεί στη σύντομη κι έλλειπτική μορφή άτομικών σημειώσεων συγγραφέως (που συχνά είναι καταληπτές μοναχά από κείνον που τις έχει γράψει) όπως μ' έχουν παραδοθεί όλοι οι στοχασμοί του Pascal.

Η σημείωσή μου αυτή είναι καθαρά φιλολογική κι ερμηνευτική. Κριτικό άλλωστε χαρακτηρισμό του στοιχήματος έχω κι εγώ προσπαθήσει να δώσω στο άρθρο μου για μερικές αποδείξεις του θεού.

Οι παράγραφοι 1-6 είναι σαν εισαγωγή στο στοίχημα, δείχνοντας την αδυναμία της μεταδιδαστικής γνώσης στο ζήτημα της ύπαρξης του θεού· για το αυτό κι ο Bossut δίνει για τίτλο στο κομμάτι όλο: πώς είναι δύσκολο ν' αποδείξει κανείς την ύπαρξη του θεού με τις φυσικές γνώσεις, μάλιστα πού σίγουρο είναι να πιστεύουμε σ' αυτήν.

Η πρώτη παράγραφος του στοιχήματος μ'ς έντοπίζει μέσα στη δυνατότητα με κά-

ποιο ρυθμό καντιανό, καθώς σωστά σημειώνει ο Lachelier: ή πίστη μας (στην ευρύτατη σημασία του όρου) περιορίζεται από δρισμένες μορφές που προϋπάρχουν μέσα μας¹⁾. Αμέσως ύστερα συσχετίζει το άπειρο με την έννοια του θεού, αλλά μόνο αναλογικά: ή συσχέτιση αυτή είναι ψυχολογικά χρήσιμη για την ανάπτυξη του στοιχήματος. Είναι περιττό να τονίσει κανείς όλο τον πλούτον το μεταφυσικό που κρύβεται μέσα στα λόγια τούτα: «έτσι κ' ή δικαιοσύνη μας μπροστά στη θεία δικαιοσύνη», πλούτο που μιὰ μέρα ίσως να μ'ς είχε αποκαλύψει ή τελείωση της άπολογίας, αφού ξέρουμε πόσο συχνά ξαναρχόταν ο Pascal σ' αυτό το ξεχώρισμα, που άλλωστε ταιριάζει έντελώς με τον Ίκνσενισμό.

Για τη φράση «δέν υπάρχει μεγαλύτερη...» πρέπει να σημειώσω πώς το Port Royal την έχει αντιστρέψει: ο Cousin θαρρεί πώς έγινε σωστά ή αντιστροφή, μάλιστα άλλοι εκδότες δέν συμφωνούν: ο Havet μάλιστα, λέει πώς ή φράση τούτη έρχεται να δικαιολογήσει εκείνη που αναφέρω παρακάτω στην παρένθεσή μου: «δέν είναι τουτό σύμφωνο με τη δική μας δικαιοσύνη, μάλιστα υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεταξυ της δικής μας και της θείας δικαιοσύνης, διαφορά, άλλωστε, μικρότερη από κείνη που υπάρχει, και που όλοι δεχόμαστε, μεταξύ της μονάδας και του άπειρου». Νομίζω πώς μπορούμε να κρατήσουμε την εξήγηση του Havet δίχως να προστρέξουμε στην έννοια της ποινής μετά τον θάνατο, όπως κάνει εκείνος: ο Pascal εξακολουθεί σύμφωνα με όσα είπε στην αρχή, να μεταχειρίζεται τα γνωστά για να φωτίσει τα άγνωστα. Τη γνώμη αυτή θεβαιώνει και το ότι στο περιθώριο όλου αυτού του χωρίου, ο Pascal

1) Τον προκαντιανισμό αυτό του Pascal, βρίσκουμε και σ' άλλους του στοχασμούς. Βλ. σχετικά τη βιβλιογραφία.

είχε γράψει μιὰ φράση, την ακόλουθη: «δέν υπάρχει τάχα μιὰ ουσιώδη αλήθεια, αφού βλέπουμε τόσα αληθινά πράματα που δέν είναι ή ίδια ή αλήθεια;» Σ' αυτή τη φράση που θα λογάριάζε να τή δάλει με κάποια ανάπτυξη μέσα στο κείμενο φέρνει άλλο ένα παράδειγμα για να αποδείξει πώς είναι μπορετό ή θεία δικαιοσύνη να μ'ην είναι όμοια με την ανθρώπινη. Η παράγραφος 3 μ'ς εξασφαλίζει δλοτέλα την έρμηνεία αυτή: το έλεος του θεού που όλοι δεχόμαστε είναι πού θαυμαστό από τη δικαιοσύνη του, που μ'ς σκανδαλίζει.

Πάρα πέρα (4-6), θα ξεχωρίσει τις δυο έννοιες, του άπειρου και του θεού, δείχνοντας πώς μπορούμε να γνωρίσουμε την πρώτη, που έχει το στοιχείο της έκτασης κοινό με την νόσή μας (βλ. παρ. 1), μάλιστα τη δεύτερη δέν μπορούμε να τη γνωρίσουμε καθόλου.

Από το 6 μπαίνουμε στο στοίχημα, που έχει διαλογική μορφή. Αφού δεχθούμε (4-9) πώς δέν αποδεικνύεται ή ύπαρξη του θεού, εμφανίζεται ή ιδέα του στοιχήματος: «ο θεός υπάρχει ή δέν υπάρχει... παίζεται ένα παιχνίδι στο τέλος αυτής της άπειρης απόστασης, όπου θα βγει κορόνα ή γράμματα. Σε τί θα ποντάρεις; με το λογικό δέν μπορείς ούτε στο ένα ούτε στ' άλλο... (παρ. 9) δέν μπορείς λοιπόν να κατηγορήσεις εκείνους που διάλεξαν, ότι γελιούνται!... Όχι... μάλιστα τους κατηγορώ πώς διάλεξαν... το σωστό είναι να μη στοιχηματίσω (παρ. 10).—Μάλιστα πρέπει να στοιχηματίσεις: δέν εξαρτάται από σένα: είσαι μπασμένος στο χορό (παρ. 11)». Έδώ πρόσθεσε μιὰ σωστή παρατήρηση του Port-Royal: και αν δέν στοιχηματίσεις πώς δέν υπάρχει θεός, στοιχηματίζεις πώς δέν υπάρχει. Έτσι αφού ελύθηκε και το ζήτημα αυτό, αφού αποδείχθηκε ή ανάγκη να στοιχηματίσει κανείς, και πώς ο νοός δέν έχει να παίξει κανένα ρόλο στην έκλογή αυτή, μένει να δοούμε τί μ'ς συμφέρει.

Η παρ. 11 έχει ένα κομμάτι πολύ δύσκολο, τον κόμπο του στοιχήματος: «μάλιστα υπάρχει αιωνιότητα...» ως τό: «..αν ήταν να κερδίσει μιάν άπειρία από άπειρα ευτυχιμένη ζωή». Αυτές οι δυο φράσεις, συμπληγάδες κατέστρεψαν όσους προσπάθησαν ως τότε να αναλύσουν το στοίχημα του Pascal. Σταματώ στη μόνη ίκανοποιητική έρμηνεία τους που δόθηκε ως τότε, την έρμηνεία του κ. Aron.

Ο κ. Aron παίρνει τις δυο φράσεις για ίσοδύναμες. Ξεχωρίζει δυο πιθανότητες: να κερδίσεις την άθανασία της ψυχής («μιὰ άπειρία από τύχες, από τις όποτες μιὰ μόνο θα ήταν για σένα»), και να υπάρχει θεός. Έτσι το παιχνίδι γίνεται διπλό: έχουμε τις δυο ή τρεις ζωές που ίσοφάρίζουν την 1) 2) πιθανότητα πώς υπάρχει θεός (αν εξισώσουμε με τη μονάδα το σύνολο των πιθανοτήτων για την ύπαρξη ή την άυπαρξία του θεού) κι από την άλλη μεριά την άπειρία από άπειρα ευτυχιμένη ζωή, που ίσοφάρίζει την άπειρη πιθανότητα του να μη βρεθείς με τους κλητούς. «Για να αντισταθμίσει, λέει ο κ. Aron, το τυχαίο του πρώτου παιχνιδιού, ο παίκτης, αν είναι το παιχνίδι ίσο, πρέπει να μπορεί να υπολογίσει σ' ένα κέρδος διπλάσιο από τη μίζα, ή πάλι σε δυο δμάδες από λαχνούς που ή κάθε μιὰ θα είναι ίση με τη μίζα. Επίσης για το δεύτερο παιχνίδι, πρέπει να μπορεί να υπολογίσει σε κέρδος άπειρο ή σ' ένα λαχνό άπειρα μεγαλύτερο από τη μίζα. Άρα, για τα δυο παιχνίδια μαζί, δηλαδή στο πραγματικό παιχνίδι όπου θα κερδίσουμε μόνο αν και οι δυο τύχες βγούν για μ'ς, το κέρδος πρέπει να είναι συνάμα διπλό από τη μίζα και άπειρα μεγαλύτερο από αυτήν, ή που κάνει το ίδιο, να αποτελείται από δυο λαχνούς άπειρης αξίας. Η περίπτωση που παρουσιάζει ο Pascal είναι έντελώς το ίδιο και θα άρκοισε να αντικατασταθεί ή λέξη λαχνός με τη λέξη ζωή στην προηγούμενη φράση, για να ξαναβρούμε όλους τους όρους της περίπτωσης του Pascal».

Πάρα πέρα ο κ. Aron δίνει τον μαθηματικό τύπο αυτών των εξισώσεων (ή ζωή, καθωρισμένη ποσότης ν): πρώτη περίπτωση.

Με κέρδος διπλάσιο, το παιχνίδι είναι ίσο:

$$1 = \frac{1}{2} \times 2$$

με κέρδος τριπλάσιο, συμφέρον

$$1 < \frac{1}{2} \times 3$$

στο δεύτερο παιχνίδι το κέρδος είναι άπειρο. Αν υπολογίσουμε την πιθανότητα στο ελάχιστο $\frac{1}{\infty}$, το παιχνίδι είναι ίσο:

$$1 = \frac{\infty}{\infty}$$

για τα δυο παιχνίδια μαζί, για το αληθινό παιχνίδι, θα έχουμε:

μπορούμε λοιπὸν νὰ ξέρουμε οὔτε τί εἶναι οὔτε καὶ ἂν εἶναι. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ ποιὸς θὰ τολμήσει νὰ λύσει αὐτὸ τὸ ζήτημα; Ὅχι ἔμεις βέβαια, πού δὲν ἔχουμε καμιά ἀναλογία μ' αὐτόν.

9. Ποιὸς θὰ κατηγορήσει λοιπὸν τοὺς Χριστιανοὺς πὺς δὲν μποροῦν νὰ δικαιολογήσουν τὴν πίστη τους, ἀφοῦ πρεσβεύουν μιὰ θρησκεία πού δὲν μποροῦν νὰ τὴ δικαιολογήσουν; Κηρύσσουν, ἐκθέτοντάς τὴν στὸν κόσμον, πὺς εἶναι μωρία, καὶ ὕστερα σεῖς παραπονιέστε πὺς δὲν τὴν ἀποδεικνύουν! Ἄν τὴν ἀποδείκνυαν, δὲν θὰ ἦσαν συνεπεῖς; Ἄκριβῶς μὲ τὸ νὰ τοὺς λείπουν οἱ ἀποδείξεις δὲν τοὺς λείπει ἡ κρίση.—Ναί, μὰ ὅσο κι' ἂν δικαιολογεῖ αὐτὸ ἐκείνους πού τὴν προσφέρουν γιὰ τέτια, κι ὅσο κι ἂν τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴ μομφὴ πὺς τὴν προσάγουν δίχως λογικὴ, αὐτὸ δὲν δικαιολογεῖ ὅσους τὴν δέχονται.—Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ ἄς ποῦμε: «Ὁ Θεὸς ὑπάρχει ἢ δὲν ὑπάρχει». Ἄλλ' ἀπὸ ποιὸ μέρος θὰ κληθούμε; Τὸ λογικὸ δὲν μπορεῖ τίποτα νὰ καθορίσει: μὰς χωρίζει ἓνα ἄπειρο χάος. Παίζεται ἓνα παιγνίδι, στὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἀπειρῆς ἀπόστασης, ὅπου θὰ βγεῖ κορώννα ἢ γράμματα. Σὲ τί θὰ πουντάρετε; μὲ τὸ λογικὸ, δὲ μπορεῖτε οὔτε στὸ ἓνα οὔτε στὸ ἄλλο λογικὰ δὲν ἀποκλείεται κανέν' ἀπ' τὰ δύο.

10. Μὴν κατηγορεῖτε λοιπὸν πὺς γελιοῦνται ἐκεῖνοι πού ἔκαμαν μιὰ ἐκλογὴ, γιατί δὲν ξέρετε. — Ὅχι, ἀλλὰ θὰ τοὺς κατηγορήσω πὺς ἔκαμαν, ὅχι αὐτὴ τὴν ἐκλογὴ, ἀλλὰ μιὰ ἐκλογὴ γιατί, ἀφοῦ ἐκεῖνος πού πάει κορώννα καθὼς κι ὁ ἄλλος πέφτουν σὲ ὅμοιο λάθος, λαθεῦνουν κι οἱ δύο· δὲν ἔπρεπε νὰ στοιχηματίσουν καθόλου.

11. Ναί, μὰ πρέπει νὰ στοιχηματίσετε· δὲν εἶναι στὸ χέρι σας, μπήκατε στὸ χορὸ. Μὲ τί θὰ πάτε λοιπὸν; Γιὰ νὰ ἰδοῦμε. Ἀφοῦ εἶν' ἀνάγκη νὰ ἐκλέξετε, νὰ ἰδοῦμε τί σὰς ἐνδιαφέρει λιγότερο. Δύο πράγματα ἔχετε νὰ χάσετε: τὸ ἀληθινὸ καὶ τὸ ἀγαθὸ, καὶ δύο νὰ διακινδυνεύσετε: τὴ λογικὴ σας καὶ τὴ θέλησή σας, τίς γνώσεις σας καὶ τὴν εὐδαιμονία σας· καὶ ἡ φύση σας δυὸ πράγματα ἔχει ν' ἀποφύγη: τὴν πλάνη καὶ τὴν ἀθλιότητα. Ἡ λογικὴ σας δὲν θὰ ἐνοχληθεῖ περισσότερο διαλέγοντας τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο, ἀφοῦ πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ ἐκλέξετε. Πάει αὐτὸ. Μὰ ἡ εὐδαιμονία σας; Ἄς ζυγιάσουμε τὸ κέρδος καὶ τὴ ζημία, πηγαίνοντας κορώννα πὺς ὑπάρχει Θεός. Ἄς κρι-

νοῦμε τίς δυὸ περιπτώσεις: ἂν κερδίσετε, τὰ κερδίζετε ὅλα· ἂν χάσετε, δὲν χάνετε τίποτε. Στοιχηματίστε λοιπὸν πὺς ὑπάρχει, χωρὶς δισταγμὸ.

—Αὐτὸ εἶναι θαυμάσιο. Καλὰ, πρέπει νὰ στοιχηματίσω· μὰ ἴσως στοιχηματίζω πάρα πολλὰ.

—Γιὰ νὰ ἰδοῦμε. Ἀφοῦ ὑπάρχει ἴδια πιθανότης γιὰ κέρδος ἢ χασούρα, ἂν εἶχατε νὰ κερδίσετε ἔστω καὶ δυὸ ζῶες γιὰ μιὰ, θὰ μπορούσατε πάλι νὰ στοιχηματίσετε· ἀλλὰ ἂν εἶταν νὰ κερδίσετε τρεῖς, θὰ ἔπρεπε νὰ παίζετε (μιὰ πού εἶστε ἀναγκασμένος νὰ παίζετε), καὶ θὰ εἶστε κουτός, ἀφοῦ εἶστε ἀναγκασμένος νὰ παίζετε, νὰ μὴ διακινδυνεύσετε τὴ ζωὴ σας γιὰ νὰ κερδίσετε τρεῖς σ' ἓνα παιγνίδι ὅπου ἡ ἴδια πιθανότης ὑπάρχει: γιὰ κέρδος καὶ γιὰ χασούρα. Μὰ ὑπάρχει αἰωνιότης ζωῆς καὶ εὐτυχίας. Καὶ ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, καὶ ἄπειρες νὰ ὑπῆρχαν πιθανότητες πού ἀπ' αὐτὲς ἢ μιὰ θὰ εἶταν γιὰ σὰς, καλὰ θὰ κάνατε πάλι νὰ στοιχηματίσετε ἓνα γιὰ νὰ πάρετε δυὸ, καὶ θὰ κάνατε ἄσχημα, μιὰ πού εἶστε ἀναγκασμένος νὰ παίζετε, νὰ μὴ θελήσετε νὰ παίζετε μιὰ ζωὴ γιὰ τρεῖς σ' ἓνα παιγνίδι, ὅπου ἀνάμεσα σὲ ἄπειρα πιθανότητων ὑπάρχει καὶ μιὰ γιὰ σὰς, ἂν ἐπρόκειτο νὰ κερδίσετε ἄπειρα ζωῆς ἄπειρα εὐτυχισμένης. Μὰ ἐδῶ ἔχετε ἄπειρα ζωῆς ἄπειρα εὐτυχισμένης νὰ κερδίσετε, μιὰ πιθανότητα ἐπιτυχίας πρὸς πεπερασμένον ἀριθμὸν πιθανότητων ἀποτυχίας καὶ ὅτι παίζετε εἶναι πεπερασμένο. Αὐτὸ ἀποκλείει κάθε ἀναποφασιστικότητα: παντοῦ ὅπου εἶναι τὸ ἄπειρο καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἄπειρα πιθανότητων νὰ χάσουμε παρὰ νὰ κερδίσουμε, δὲν ἔχουμε νὰ διστάσουμε, πρέπει νὰ τὰ δώσουμε ὅλα. Κι ἔτσι ὅταν κανεὶς εἶναι ἀναγκασμένος νὰ παίξει, πρέπει νὰ πορρίψει τὴ λογικὴ γιὰ νὰ κρατήσῃ τὴ ζωὴ μᾶλλον παρὰ νὰ τὴ διακινδυνεύσει γιὰ τὸ ἄπειρο κέρδος πού εἶναι τόσο εὐκόλο νάρθη ὅσο καὶ ἡ χασούρα τοῦ μηδενός.

12. Γιατί δὲν χρησιμεύει σὲ τίποτα νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι ἀδέξιο ἂν θὰ κερδίσουμε καὶ ὅτι εἶναι βέβαιο πὺς διακινδυνεύουμε, καὶ ὅτι ἡ ἄπειρη ἀπόσταση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ βεβαιότητα τοῦ ὅτι διακινδυνεύουμε, καὶ στὴν ἀβεβαιότητα τοῦ ὅτι θὰ κερδίσουμε, ἰσοφαρίζει τὸ πεπερασμένο ἀγαθὸ, πού διακινδυνεύουμε μὲ βεβαιότητα, πρὸς τὸ ἄπειρο πού εἶναι ἀδέξιο. Δὲν εἶναι ἔτσι. Ἄλλωστε

κάθε παίκτης διακινδυνεύει μὲ βεβαιότητα γιὰ νὰ κερδίσῃ μὲ ἀβεβαιότητα· καὶ μολαταῦτα διακινδυνεύει βέβαια τὸ πεπερασμένο γιὰ νὰ κερδίσῃ ἀδέξια τὸ πεπερασμένο, χωρὶς νὰ ἁμαρτάνει ἀπέναντι στὴ λογικὴ. Δὲν ὑπάρχει ἄπειρα ἀπόστασης ἀνάμεσα στὴ βεβαιότητα αὐτῆ τοῦ ὅτι διακινδυνεύει καὶ στὴν ἀβεβαιότητα τοῦ κέρδους· αὐτὸ εἶναι φέμα. Ὑπάρχει, ναί μὲν, ἄπειρη ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴ βεβαιότητα νὰ κερδίσουμε καὶ στὴ βεβαιότητα νὰ χάσουμε. Μὰ ἡ ἀβεβαιότητα τοῦ κέρδους εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴ βεβαιότητα τοῦ ὅτι διακινδυνεύουμε, κατὰ τὴν ἀναλογία τῶν πιθανότητων τοῦ κέρδους καὶ τῆς χασούρας. Καὶ ἀπ' αὐτὸ προέρχεται τὸ ὅτι, ἂν ὑπάρχουν τόσες πιθανότητες ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ὅσες κι ἀπ' τὴν ἄλλη, παίζουμε παιγνίδι πού ἢ ἓνα θὰ χάσουμε ἢ ἓνα θὰ κερδίσουμε· καὶ τότε ἡ βεβαιότητα τοῦ ὅτι διακινδυνεύει κανεὶς εἶναι ἴση πρὸς τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ κέρδους· ὥστε κάθε ἄλλο παρὰ βρίσκεται σὲ ἄπειρη ἀπόσταση ἀπὸ τὴν πρώτη. Κι ἔτσι ἡ πρότασή μας ἔχει ἄπειρη δύναμη, ἀφοῦ ἔχουμε τὸ πεπερασμένο νὰ διακινδυνεύσουμε, σ' ἓνα παιγνίδι ὅπου ὑπάρχουν ἴσες πιθανότητες κέρδους καὶ χασούρας, καὶ νὰ κερδίσουμε τὸ ἄπειρο. Αὐτὸ εἶναι πειστικὸ· καὶ ἂν οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νὰ κατέχουν κάποια ἀλήθεια, τέτοια εἶναι κι αὐτή.—Τὸ ὁμολογῶ, τὸ δέχομαι. Μὰ πάλι, δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ μάθει κανεὶς τὰ μυστικά τοῦ παιγνιδιοῦ;—Ναί, τὸ εὐαγγέλιο κλπ. κλπ.

13.—Ναί, μὰ ἔχω τὰ χέρια δεμένα καὶ τὸ στόμα σφαλιχτό· μὲ ἀναγκάζουν νὰ στοιχηματίσω καὶ δὲν ἔχω τὴν ἐλευθερίαν μου· δὲν μὲ ἀπολᾶν, καὶ εἶμαι φτιασμένος ἔτσι πού δὲν μπορῶ νὰ πιστέψω. Τί θέλεις λοιπὸν νὰ κάμω;

14.—Εἶναι ἀλήθεια. Ἀλλὰ νὰ ξέρετε τοῦλάχιστον τὴν ἀδυναμία σας νὰ πιστέψετε, ἀφοῦ ἡ λογικὴ σ' αὐτὸ σὰς σπρώχνει καὶ μολαταῦτα δὲν μπορεῖτε νὰ τὸ κάμετε. Ἐργασθῆτε λοιπὸν, ὅχι νὰ πεισθῆτε αὐξάνοντας τίς ἀποδείξεις γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐλαττώνοντας τὰ πάθη σας.

Θέλετε νὰ πάτε στὴν πίστη, καὶ δὲν ξέρετε τὸ δρόμο; θέλετε νὰ γιαιτρευθῆτε ἀπὸ τὴν ἀπιστία, καὶ ζητᾶτε τὸ φάρμακο· μάθετε ἀπὸ κείνους πού ἦταν δεμένοι σὸν κι ἐσὰς καὶ στοιχηματίζουν τώρα ὅλο τους τὸ τίος. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ξέρουν τὸ δρόμο ἐκεῖνο πού θέλετε νὰ πάρετε καὶ ἔχουν γιαιτρευτεῖ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια πού θέλετε καὶ σεῖς νὰ γιαιτρευθῆτε. Ἀκολουθήστε τὸν τρόπο ἀπὸ τὸν ὅποιον ἄρχισαν ἐκεῖνοι: κάνοντας ὅ,τι ἔπρεπε σὸν νὰ πιστευαν, παίρνοντας ἀξιασμό, κάνοντας λειτουργίες κλπ. Φυσικὰ ὅλ' αὐτὰ θὰ σὰς κάμουν νὰ πιστέψετε καὶ θὰ σὰς μωράνουν.—Μ' αὐτὸ ἀκριβῶς φοδοῦμαι κι ἐγώ.—Καὶ γιατί; Τί ἔχετε νὰ χάσετε;

15. Ἀλλὰ ἀπόδειξη πὺς αὐτοῦ καταλήγουν εἶναι ὅτι θὰ λιγοστέψουν τὰ πάθη σας πού εἶναι τὰ μεγάλα σας ἐμπόδια.

16. Τέλος τοῦ λόγου αὐτοῦ.—Ἐπὶ τέλους, τί θὰ πάθετε ἂν πάρετε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση; Θὰ εἶστε πιστός, τίμιος, ταπεινός, εὐγνώμων, ἀγαθοεργός, φίλος εἰλικρινῆς, ἀληθινός. Ναί μὲν δὲν θὰ ἔχετε σχέση μὲ τίς δηλητηριασμένες ἡδονές, μὲ τὴ δόξα, μὲ τίς ἀπόλαυσεις· μὰ μήπως δὲ θὰ ἔχετε ἄλλες; Σὰς λέω πὺς θὰ κερδίσετε σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ πὺς σὲ κάθε βῆμα πού θὰ κάνετε σ' αὐτὸν τὸ δρόμο, θὰ ἰδῆτε τόση βεβαιότητα στὸ κέρδος καὶ τόσο μηδὲν σ' ἐκεῖνο πού διακινδυνεύετε, ὥστε θ' ἀναγνωρίσετε στὸ τέλος πὺς εἶστοιχηματίσατε γιὰ κάτι βέβαιο, ἄπειρο, γιὰ τὸ ὅποιο δὲν ἐδώκατε τίποτα.

17.—ὦ! αὐτὰ τὰ λόγια μ' ἐνθουσιάζουν, μὲ συνεπαίρουν κλπ.

18.—Ἄν σὰς ἀρέσουν αὐτὰ τὰ λόγια καὶ σὰς φαίνονται ἰσχυρά, μάθετε πὺς εἰπώθησαν ἀπὸ ἄνθρωπο πού ἐγονάτισε, προτύτερα καὶ ὕστερα γιὰ νὰ παρακαλέσει αὐτὸ τὸ Εἶναι τὸ ἄπειρο καὶ ἀμερές, στὸ ὅποιο ὑποτάσσει ὅλο του τὸ εἶναι, νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὸ δικὸ σας, γιὰ τὸ δικὸ σας τὸ καλὸ καὶ γιὰ τὴ δόξα του· κι ἔτσι ἡ δύναμη νὰ ταιριάσει μ' αὐτὴ τὴν ταπεινοσύνη.

(Μετάφραση Σ. ΦΙΛΙΠΠΙΑ)

Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΩΣ ΠΑΝΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς συμπληρώσεως ἑκατὸ χρόνων ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ στὴν Ἑλλάδα.

Στις 18 τοῦ Γενάρη ἐκλείσαν τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴν ἡμέρα πὸν εἶχεν ἔλθει ὁ Καποδίστριας στὴν Ἑλλάδα καλεσμένος καὶ ψηφισμένος Κυβερνήτης τῆς ἐπαναστατημένης χώρας. Στὸν ἴδιον τόπο πὸν τὸν ὑποδέχτηκαν τότε οἱ Ἕλληνες ὡς λυτρωτὴ καὶ σωτήρα, ὅστερ' ἀ τὸ τρίτα χρόνια δύο φονικά χέρια δπλισμένα ἀπὸ τὴν ταπεινωμένη φιλοτιμία τῆς ἠρωϊκῆς ἀριστοκρατίας τὸν σωριάζον νεκρὸν ὡς τύραννον καὶ δλετήρα. Γιὰ τὴν πράξη καὶ γιὰ τὰ αἷτια αὐτῆς, καθὼς καὶ γιὰ τὴν τριετὴ κυβερνητικὴ πολιτεία γενικὰ τοῦ Καποδίστρια πολλὰς ἐγράφησαν κρίσεις καὶ ἀντίθετες ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλη. Ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς ἄλλοι εἶπαν διὰ οἱ πολιτειακοὶ νεωτερισμοὶ πὸν θέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ Καποδίστριας στὴν Ἑλλάδα ἦταν ἐπιβλαβεῖς καὶ ἀνώμαλοι. Τὸν κατηγοροῦσαν ὡς ἀνελεύθερον, ὡς αὐταρχικόν, νεποτιστὴ καὶ ὑπηρέτῃ τῶν Ρωσικῶν συμφερόντων. Ἄλλοι ἔκριναν τὴν κυβερνήσῃ του ἀξιοθαύμαστη γιὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς ἀναρχίας, γιὰ τὴν παγίωσιν τῆς ἀσφαλείας, γιὰ τὴν βελτίωσιν τῆς γεωργίας, γιὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς παιδείας καὶ γενικὰ γιὰ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς νεορῆς καὶ πρωτόβαλτης κρατικῆς μηχανῆς. Σπάνια πολιτικὸς ἐκρίθη μὲ τόσας ἀντιγνώμεις καὶ διαφωνίας, ὅπως ὁ Καποδίστριας. Νὰ στιγματίζεται ἀπὸ ἕνα Γκομπινὸ καὶ νὰ ἐκθειάζεται ἀπὸ ἕνα Βιλ-λεμαίν.

Γιὰ νὰ σχηματισθῇ ἡ ὁρθὴ καὶ ἡ ἀδικρι-λωνείκητη κρίσις γιὰ τὸ ἔργον τοῦ Καποδίστριας πρέπει νὰ μελετηθῇ ἡ δόκιμη ἢ ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράσις του, ἐνιαία καὶ συνολικὴ, πρῶ-γμα πὸν δὲν ἔγινε δυστυχῶς ἀκόμα ἕως τώρα. Ἐδῶ συνηγάσαμε νὰ ἐξετάζωμε τὸν Καποδίστρια μόνον ὡς Κυβερνήτη τοῦ ἀπαστον ἀκόμα καὶ ἀκατασκευάστου ἑλληνικοῦ κρά-τους καὶ νὰ βλέπωμε τὸ κυβερνητικὸν του

ἔργον μὲ φακὸ πὸν δὲν ἦταν πάντοτε καθα-ρὸς καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κομματικὰς καὶ τοικιστικὰς κηλίδες. Ἡ προεπαναστατικὴ ἱστορία τοῦ Καποδίστρια μὲν τὴν τῶρα τελευ-ταία ἀρχισε νὰ ἐρευνηταί καὶ οἱ ἐργασίες τοῦ Ἀγγλὸν Φίλιπς, τοῦ Γάλλον Γκυγιώ, τοῦ Ἑλβετοῦ Σαλονιζὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων Λά-σκαρη καὶ Οἰκονόμου, πὸν εἶναι καὶ αὐτὰς γαλλικὰ γραμμένες, πρέπει νὰ δημολογηθῇ πὸς εἶνε πολὺτιμες γιὰ τὸ φῶς πὸν χύνουν στὴν πρώτη περίοδο τῆς ζωῆς καὶ τῆς δρά-σεως τοῦ ὑπέρροχου Κερκυραίου. Καὶ εἶναι ἀληθινὰ καταπληκτικὴ ἡ περίοδος αὐτὴ γιὰ τὰ μεγάλα ἔργα καὶ τὴς φιλελεύθερες ἰδέες πὸν σφραγισμένες μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Καπο-δίστρια πληροῦν τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ πὸν ἀρχίζει στὰ 1801 τὸ πολιτικὸν του στάδιον μὲ τὴν εἰρηνευτικὴν ἀποστολὴν τῆς Κεφαλληνίας ὁ νεόφερτος εἰκοσιπενταετής δόκιμος τῆς Πά-δοβας μέχρι τῆς ἡμέρας πὸν δέχεται στὴ Γενεύῃ τὸ 1827 ὁ πενηντάρης διπλωμάτης τὴν τιμητικὴν πρόσκλησιν τῆς Ἐθνοσυνελεύ-της Τροιζήνης, βαθμίδα σὲ βαθμίδα ἀνέ-βαινε τὴν ὑψηλὴν κλίμακα τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς δόξας καὶ μὲ τὴς πράξεις του εἶχε κερ-δίσει τὸ θάνασμον καὶ τὴν ἐκτίμησιν ὅλων τοῦ ἀμερόκλητου πολιτικοῦ κόσμου τῆς Ἑ-ρώπης.

Ὡς Γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰονίου Πολιτείας ὑποστήριξε μὲ θάρρος τὰ ἐθνικὰ δικαιώματα τῶν Ἑπτανήσιων, ἐπαγίωσε τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ κατώ-ρωσε νὰ θεσπιθῇ ἡ νέα ἑλληνικὴ ὡς ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ Ἰονίου κράτους. Στὴ Ρωσικὴ διπλωματικὴ ὑπηρεσία, ὅπου μ ἦκε τὸ 1809, δείχνει τόσο ἐξαιρετικὴν ἰκανότητα καὶ τόσο γοργὰ περὶ τὴν ὑπηρεσιακὴν σταδιοδρομίαν, ὥστε ξένος αὐτὸς γίνεται διπλωματικὸς σύμ-βουλος τοῦ Ρωσικοῦ στρατηγείου καὶ μὲ τὴν

ιδιότητα αὐτὴν παρευρίσκειται καθ' ὅλον τὸ 1813 στὰ πεδία τῶν μαχῶν, παρακολουθεῖ ἐπὶ τόποι τὴν γιγαντομαχίαν τῶν ἐθνῶν στὴ μάχην τῆς Λεωφίας καὶ μπαίνει μὲ τὰ νικηφό-ρα στρατεύματα στὴ Φραγκφούρτη. Ἐκεῖ ἕνα πρῶτ' ὅν καλεῖ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος ὁ Α'. «Ἔρω πὸς ἀγαπᾷτε τὴς δημοκρα-τίες», τοῦ λέγει, «τὴς ἀγαπῶ καὶ ἐγώ. Πρό-κειται νὰ σώσωμε μὴ ἀπ' αὐτὰς, πὸν τὴν ὑποδούλωσε ὁ γαλλικὸς δεσποτισμὸς. Εἶναι ἢ Ἑλβετία». Καὶ δίνον-τας, μὲ τὸ χάρτη στὸ χέρι, τὴς σχετικὰς ὁδη-γίας τοῦ πρόσθετον ὁ αὐτοκράτορας: «Γνω-ρίζω ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἀφοῦ ὑπηρετήσατε μὲ τόση ἐπιτυχίαν στὴν Ἑπτανήσο, θὰ ἐπιτύ-χετε καὶ στὴν Ἑλβετία καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλ-λον». Καὶ ἀληθινὰ τί κατώρθωσε ὁ Καποδίσ-τριας στὴν Ἑλβετία γιὰ τοὺς Ἑλβετοὺς μα-ρτυροῦν τὰ ἐγχειρίδια τῆς Ἑλβετικῆς Ἱστο-ρίας πὸν τὸν ἀνακη-ρύττουσιν «ἰδρυτὴ τῆς Ἑλβετικῆς δημοσπονδίας» καὶ «θεμελιωτὴ τῆς Ἑλβετικῆς ἀνεξαρτησίας» καὶ οἱ ἐντειχισμένες πλάκες σὲ δρόμους, σὲ πλατείας καὶ σὲ προ-κυμαίαις Ἑλβετικῶν λι-μνῶν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος εὐεργέτη των.

Στὰ περίφημα καὶ γιὰ ὅλη τὴν ἱστορία τοῦ 19ου αἰῶνα σημαντικὰ συνέδρια τῆς Βιέννης (1814), τοῦ Παρισιοῦ (1815), τοῦ Αἴξ-λα-Σαπέλ (1818), τοῦ Τροπιάου (1820), τοῦ Λέυμαχ (1821), τὸ διπλωματικὸν ἄστρο τοῦ Ἑλληνος πολιτικοῦ πὸν εἶχε γίνεϊ τώρα ὑπουργὸς τῆς Ρωσίας, λάμπει ἀνάμεσα στοὺς Οὐδέλιχτων, Ρισελιέ, Οὐμβόλδον, Γέντς καὶ τόσους ἄλλους μεγάλους, φωνίζει τὸν πολιτικὸν δρίζοντα πὸν ἦταν θολωμένος ἀπὸ τὴς σκοτεινὰς μηχανορραφίας τοῦ Μέττερνιχ καὶ θερμαίνει τὰ αἰσθήματα γιὰ τὰ δίκαια τῶν λαῶν καὶ γιὰ τὴν παγκόσμια εἰρήνη. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Καποδίστρια, ὑπαγορευ-μένο πάντοτε ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν μιᾶς ἀνώ-

τερης δικαιοσύνης, δὲν περιορίζεται γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὴν ἰδιαίτην πατρίδα του τὴν Ἑπτανήσο καὶ γιὰ τὴν ἀγαπητὴν Ἑλβε-τία, ἀλλὰ ἀπλώνεται καὶ γιὰ τὴν Πολωνία καὶ γιὰ τὴν Γαλλία, τῆς ὁποίας τὴν ἀκεραιό-τητα στὴς δύσκολες ἐκείνες στιγμὰς ἐπροστά-τευσεν καὶ ἔσωσεν κυριολεκτικὰ ἢ δυνατὴ τοῦ Ἑλλήνα φωνῆ. «Ὁ κόμης Καποδίστριας», γράφει ὁ βαρῶνος Βαράντ στὰ ἀπομνημο-νεύματά του, «συντελέσει περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον σιὸ νὰ συνο-μολογηθῶν συνθήκες λιγώτερον σκληρὰς γιὰ τὴν Γαλλία καὶ ἐνέπνευσε μετριοπάθειαν στοὺς συμ-μάχους. Μὲ πίστη καὶ μὲ γοητεία φιλοσόφου συνεκράτει τὸν τσάρον Ἀλέξανδρον στὴς φι-λελεύθερες ἀρχὰς».

Γιὰ τὰ φιλειθνητικὰ αἰσθήματα τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', ὁ ὁποῖος παρεβλήθη μὲ τοὺς μεγαλυτέρους εἰρηνοποιούς τοῦ με-σαίωonos, πολλὰ ἐγρά-φησαν. Τὴν εἰρηνευτικὴν του ἐμφάνισιν σιὰ σιν-έδρια πὸν ἐτερομάτισαν τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους ἄλλοι τὴν ἀπέδωκαν στὴν ἐπι-ορρὴ τῆς ὁρησκόκλητης φίλης του βαρῶνης Κρούδενερ καὶ ἄλλοι

στὸν Ἑλβετὸ δάσκαλό του Χάρπ. Μὰ ἡ ἀλήθεια, πὸν ὅλοι τὴν παράβλεψαν ὡς τώρα, εἶναι διὰ τὸν Ἑλληνα σύμβουλό του ὀφεί-λεται ἡ εἰρηνευτικὴ ἰδεολογία τοῦ παρὶσχυρον τότε τσάρου πασῶν τῶν Ρωσικῶν. Τὰ περί-φημα γιὰ τὴς ἀνθρωπιστικὰς τὴς ἰδέας καὶ γιὰ τὴν προστασίαν τῶν μικρῶν λαῶν Ὑπο-μνήματα πὸν ὑποβλήθησαν σιὰ συνέδριον τοῦ Αἴξ-λα-Σαπέλ ἐκ μέρους τοῦ τσάρου τὸ φθι-νόπωρον τοῦ 1818, εἶναι γνωστὰ ὡς «Me- moranda de Capodistria». Στις μυστικὰς συνεδρίες πὸν συζητήθησαν, ὁ Μέττερνιχ ἐξεμνηστεύθη ἀπὸ τὸν θρίαμβον τοῦ Καπο-δίστρια. Κι' ἂν προσέξει κανεὶς τὴς ἰδέας πὸν ὑποστήριξε ὁ Καποδίστριας μὲ τὰ ὑπο-μνήματά του ἐκεῖνα, τὴν προστασίαν τῶν

μικρών λαών, τὸν σεβασμὸ τῶν ἀνθρώπων δικαιωμάτων, τὴ συνένωση τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων σὲ μιὰ εἰρηνικὴ δημοσπονδία, τὸν καθορισμὸ συγχρῶν τακτικῶν συνεδρίων, τὴν καινὴ ἐπισημάνση τῆς δουλεμπορίας τῶν μαύρων τῆς Ἀφρικῆς, ποὺ, ὅπως ἔλεγε, ἐξασκεῖτο «ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπινου δικαίου καὶ τῆς δημοσίας ἠθικῆς», θὰ δῆ ὅτι ὁ Κερκυραῖος διπλωμάτης ἀναδεικνύεται ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους προδρόμους τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν. Καὶ μονάχα τὸ γεγονός αὐτό, ὅτι ἡ σημερινὴ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν ἔλαβε φροντίδα (στὸ ἄρθρο 22 τοῦ συμφώνου) γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα, δείχνει σὲ πόσο μακρύτερους καὶ ὑψηλότερους κόσμοις ἔβλεπε ὁ Ἕλληνας πολιτικός, στοὺς ὁποίους δὲν μισοῦσαν νὰ ἀτενίσουν οἱ ἄλλοι σύγχρονοί του, πνιγμένοι ἀπὸ τὴ στενὴ καρδιὰ καὶ μικρόψυχη ἰδιοτέλεια.

Τὰ ἴδια αἰσθήματα ἔδειξε ὁ Καποδίστριας καὶ στὸ συνέδριο τοῦ Τροπιάου, ὅπου ζωηρῶς ἔγινε συζήτηση γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς Νεαπόλεως. Στὸ Αἰὶμαχὶ καὶ εἰδηση γιὰ τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη καὶ γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση βροῦσε τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Εὐρώπης νὰ συνεδριάξουν γιὰ τίς τύχες τῶν λαῶν καὶ ἀντὶ νὰ τοὺς θεομιάνῃ τὴν ψυχὴ ἔγινε ἀφορμὴ ὑποψιῶν ἐναντίον τοῦ Καποδίστρια, ὁ ὁποῖος ἔχασε πλέον τὴν ἐπιρροή του καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ τσάρου. Οἱ ραδιογραφίες τοῦ Μέντεριχ εἶχαν δώσει τοὺς καρπούς των. «Ἡ βασιλεῖα τοῦ Καποδίστρια», ἔγραφε στὰ ἀπομνημονεύματά του ὁ ποιητὸς Καγκελλάριος, «ἔσβησε. Εἶναι ἄνθρωπος ξεχρηματισμένος». Ἀλλὰ τὰ ἔξη χρόνια πρὶν ἔζησε ἀποτραβηγμένος ὁ Καποδίστριας στὴ Γενεύη, τὰ χρόνια τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος, καὶ ἡ ἀνάδειξη τῆς χώρας πρὸς τὸν φιλοξενούσε ὡς τοῦ μεγαλύτερου φιλελληνικοῦ κέντρου, ἔδειχναν πὼς ὁ ἀντίπαλος τοῦ Μέντεριχ δὲν εἶχε νεκρωθῆ καὶ ἂν εἶχε χάσει τὴν πολιτικὴν του δύναμη, τοῦ ἔμεινε ὅμως ἀκλόνητη ἡ ψυχικὴ.

Γνωστότερο μᾶς εἶναι τὸ κυβερνητικὸ ἔργο τοῦ Καποδίστρια στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ 1828 ἕως τὰ 1831. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλήσωμε γι' αὐτό. Γιὰ νὰ ἐκτιμήσωμε ὅμως τὴν ἀξία του δὲν ἔχομε παρὰ νὰ παρατηρήσωμε τὴν δρόμους μᾶς ἔδειξε ὁ σοφὸς καὶ πρακτικὸς τὸν Καποδίστρια τοὺς καὶ ποιῶς ἀκολοθησάμε ἡμεῖς καὶ τί ἔχομε νὰ

δείξωμε σήμερα ὕστερ' ἀπὸ ἑξατὸ χρόνια στὶς κρατικὰς πληροσφίαις ποὺ ἐκεῖνος μᾶς ἐθεμελίωσε. Μὲ προσοχὴ καὶ μὲ φρόνηση βάλθηκε νὰ ὀργανώσῃ τὴ δημοτικὴ ἐκπαίδευση στὴν ὁποῖαν ἀφιέρωσε τοῦ καὶ ψυχὴ ὁ Κυβερνήτης. Καὶ ἡμεῖς τὴν παραμελήσαμε ἐγκληματικὰ ὥστε νὰ εἶναι σήμερα τελείως ἀνάξιο τὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ ξεχαρβαλωμένη ἡ λαϊκὴ παιδεία. Μὲ πείρα καὶ μὲ σοφὴ πρόβλεψη ἐπιτόμησε καὶ ἐμπόδισε ὁ Καποδίστριας τὴν ἴδρυση κλασικῶν Γυμνασίων, τὴν ἄμση λειτουργία Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημίας, ποὺ καὶ τότες μὲ ἐπιμονὴ τὴν ζητοῦσαν οἱ λογιώτατοι. Καὶ πόσο εἶχε δίκιο ὁ Κυβερνήτης μαρτυροῦν τὸ κατὸ ποὺ ἔκαμα στὸ νεοσύστατο κράτος καὶ στὴν κοινωνία τὰ πολυαριθμώτατα ἑλληνικὰ σχολεῖα, κλασικὰ γυμνάσια καὶ ὁ φρενοπιστημονισμὸς ποὺ ἐσκόρπισε στὴν Ἑλλάδα τὸ πρῶτο Πανεπιστήμιο τῶν Βασιλιῶν. Ἐκαμε πρακτικὰς σχολές, τίς ὁποῖες ἡμεῖς καταργήσαμε καὶ τώρα μόλις ξαναγυρίζει ἡ σκέψη μας σ' αὐτές. Ἀπαγόρευσε μὲ ψήφισμα τὴν ἔξαγωγή τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἡμεῖς εἶδαμε πέρσει ἀκόμα νὰ πουληθῇ στὸ Βερολίνο τὸ μεγάλο καὶ θαυμαστὸ ἄγαλμα τῆς ἀρχαϊκῆς θεᾶς ποὺ δὲν κρατεῖται μυστικῶς ἀπὸ τοὺς ἀγοραστὰς ἢ σύγχρονη ἀπικτῆ του προέλευση. Ἐδίδαξε στὸ λαὸ τὴν καλλιέργεια τῆς πατάτας κ' ἡμεῖς ἀφοῦ τὸν περιγέλασαμε φέρομε σήμερα ἀπὸ τὴν Ὀλλανδία πατάτες γιὰ τὴν τροφὴν μας. Ἐδωσε ὁ Καποδίστριας τὴ ζωὴ του ὑπὲρ τῆς τάξεως καὶ ἡμεῖς προχρῆς ἀκόμα ἐκάραμε τὸ ἀρχεῖο τῆς Ἐφορίας στὸ Μεσσαῖο...

Γιὰ τὴν ὑπέροχη φυσιογνωμία τοῦ Καποδίστρια ποὺ γεμίζει μὲ τὸ πέρασμά της καὶ μὲ τὸ ὄνομά της ὄχι μόνον τὴ νεώτερη ἑλληνικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἱστορία, ἐγράφηκαν πολλά, μὰ ἀκόμα δὲν ἐγράφη τὸ μνημειώδες βιβλίον ποὺ θὰ ἐξετάξῃ πλατεῖα καὶ βαθεῖα τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἰδεολόγου καὶ τοῦ δημιουργοῦ. Μὲ τὴν προθυμία τῶν νεώτερων ἐρευνητῶν τοῦ Καποδίστρια καὶ μὲ τίς ὑποσχέσεις ποὺ μᾶς δίνει τὸ ἀνεξερεύνητο ἀκόμη Καποδιστριακὸ Ἀρχεῖο, ἃς ἐλπίσωμε πὼς δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ γραφῇ τὸ ἀπαραίτητο βιβλίον, ἀνάλογο πρὸς ἐκεῖνο ποὺ ἔγραψε ὁ Θερεϊανὸς γιὰ τὸν ἄλλον μέγαν Ἕλληνα, τὸν Κοραῖ.

Σ. Β. ΚΟΥΓΕΑΣ

ΜΑΝ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ

ΟΙ ΧΟΡΟΙ ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ

Ἐνα ἀπὸ τὰ ποικίλα ζητήματα, ποὺ ἀσχολοῦν τὴν Ἑλληνικὴ λαογραφία πρόπει νὰ εἶναι ὁ χορὸς. Λέγοντας χορὸ δὲν ἐννοῶ τοὺς μοντέρνους χορούς ποὺ μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, μὰ τοὺς παλιούς χορούς τοὺς καθ'αυτὸ Ἑλληνικούς καὶ τέτοιοι σώζονται πάρα πολλοὶ καὶ στὴν παλιὰ Ἑλλάδα (Μοριά, Ρούμελη καὶ Ἡπειρο), ἀλλὰ καὶ στὰ νησιά.

Θὰ ἐξετάσω ἐδῶ τοὺς νησιώτικους χορούς καὶ εἰδικὰ τοὺς χορούς τῆς Καρπάθου (νησιοῦ στίς νότιες Σποράδες) ποὺ εἶναι πολλοὶ καὶ ποικίλοι καὶ θ' ἀναφέρω μερικὰ δημοτικὰ τραγούδια σὲ παραλλαγὰς ἀνέκδοτες, ἐξετάζοντας συνάμα καὶ τὴ σχέση τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν μὲ τοὺς χορούς, ποὺ πάντα συνοδεύουν.

Ἐένος ἂν ἐπισκεφτεῖ τὴν Κάρπαθο καὶ πρὸ πάντων τὰ βορεινὰ της μέρη, ὅπου δὲν ἔφτασε ἀκόμα ὁ ξενικὸς πολιτισμὸς σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴ γλώσσα μὰ καὶ στὸν ἰδιωματικὸ καὶ δημόσιο γενικὰ βίον, θὰ σαστίσει βλέποντας τοὺς νέους ἐκεῖνους νησιώτες νὰ σέρονουν παράξενους χορούς μαζί μὲ τίς ὁμορφες χωριατοπούλες μὲ τὸ τοπικὸ τους φρουστάνι καὶ τὸ ἱστορικὸ τους τσεμπέρι. Κ' εἶναι ἀλήθεια περίεργο μὲ τί ἐπιδειξυσμένη καὶ σβελλοσύνη χορεύουν τοὺς τοπικοῦς των χορούς οἱ Καρπάθιοι, συνοδεύοντάς τους καθὼς θὰ ποῦμε παρακάτω, μὲ ἄγριες κραυγὰς καὶ βιαστικὰ γονατίσματα, σὲ τρόπο ποὺ νομίζει κανεὶς, ὅτι βλέπει Ἀχαιοὺς νὰ χορεύουν τὴν ἀρχαία πυρρίχη ἢ τὴν ὑπορχηματικὴ.

Σὲ τέτοιο βαθμὸ καλλιέργησαν οἱ Καρπάθιοι τὸ χορὸ καὶ τὴ λύρα, τὸ ὄργανο ποὺ συνοδεύει πάντα τὸ χορὸ, ὥστε πολλοὶ καὶ ξένοι ἔγραψαν καὶ πρόχειρα ἀναφέρω τὸν Δημοσθένη Χαβιαροῦ.¹⁾ Πολλὰ χρωστοῦν

σ' αὐτὸν τὰ νησιὰ τῆς Δωδεκανήσου.

«Δὲν γνωρίζω, γράφει γράφει (αὐτ. σ. 272) ἂν οἱ ἀρχαῖοι Καρπάθιοι ἐτύγγανον οἶοι καὶ οἱ ἀπόγονοί των, οἵτινες ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἦσαν ἄνθρωποι τοῦ χοροῦ, τῶν ἡσμάτων, τῶν ἐρώτων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς βαναύσου ἐργασίας. Οὐδ' ἔστι τι τὸ περίεργον παρὰ τοῖς Καρπαθίοις καὶ ταῖς Καρπαθίαις ὁ χορὸς καὶ τὸ ἥσμα».

Ἀλλὰ καὶ γενικὰ στοὺς νησιώτικους χορευτικούς κύκλους οἱ Καρπάθιοι ἔχουν τὴν πρώτη θέση.

Στὰ πανηγύρια ποὺ γίνονται στὴν Κάρπαθο καὶ εἰδικὰ στὸ πανηγύρι τῆς Πλαγιάς στίς 8 τοῦ Σεπτέβριου στὸ χωριὸ Μεσοχώρι¹⁾, εἶναι ἀνώτερο κάθε περιγραφῆς, νὰ βλέπει κανένας τοὺς Καρπαθίους κάθε στρώματος μαζί καὶ τὰ «βοσκαρῖδια», ποὺ κάνουν μῆνες δάκρυους νὰ κατεβούν στὸ χωριὸ ἀπὸ τίς μάντρες τους, νὰ χορεύουν ὅλοι τοὺς πρωτόγονους ἐκεῖνους χορούς πηδώντας πάνω καὶ κάτω μὲ πείσμα καὶ ἐπιμονή καὶ τίς κοπέλλες, ποὺ κρατοῦν ἀπ' τὴ μέση τὸ παλληκάρι καὶ δὲν μένουν καθόλου πίσω στοὺς πήδους καὶ στὴν ἀντοχή.

Γιὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς χορούς δὲν ξέρω καμιὰ συστηματικὴ μελέτη. Ὀλίγα βρίσκει κανεὶς γιὰ τὸ χορὸ στὸ βιβλίον τοῦ Παχίκου γιὰ τὰ τραγούδια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Γιὰ τοὺς Καρπαθίους χορούς μονάχα ὁ κ. Μ. Μιχαηλίδης²⁾ λέγει λίγα λόγια κ' ἀόριστα.

Ὅπως εἶπαμε, οἱ Καρπαθῖοι χοροὶ εἶναι πολλοί. Θ' ἀρχίσουμε ἀπὸ κείνον, ποὺ πρωτοχορεύεται σὲ κάθε γλέντι καὶ θὰ συνεχίσουμε παρὰ ἄλλα μὲ τοὺς χορούς μὲ χορευτάδες, ποὺ χορεύουν χορούς ἀνάλογα μὲ

1) Χωριὸ στὴ μέση τοῦ νησιοῦ, ποὺ ἐορτάζεται πανηγυρικὰ ἢ κοίμηση τῆς Θεοτόκου. Στὸ πανηγύρι αὐτὸ μαζεύονται ἀπ' ὅλο τὸ νησι κ' ἀπὸ τὰ γύρω νησιὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν Κάσο.

2) Μ. Μιχαηλίδου: «Καρπαθιακὰ δημοτικὰ ἥσματα. Κων/πολις 1923.

1) Δημοτικὰ τραγούδια τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Ζωγράφειος ἀγών σελ. 27 κ. ἑ.

τὴν ἐξαντλούμενη σιγά—σιγά δύναμή τους.

Ἔστερ ἀπὸ τὸ κούρδισμα τῆς λύρας, ὁ λυριστὴς θ' ἀρχίζει νὰ παίζει μὲ πολλή τέχνη, πὺν τὴν ἔμαθε μόνος του στὴ μάντρα του βόσκοντας τὰ πρόβατά του στὰ μαγευτικά λαγγάδια τῆς Καρπάθικης γῆς, ἔχοντας μόνη βοήθεια τ' αὐτὶ του καὶ τὴ φυσική του ἀξιοσύνη. Οἱ χορευτάδες, νιοὶ καὶ νιές, ἀφοῦ μποῦνε στὴ γραμμή, πιάνουν τὰ χέρια τους κατὰ ὠρισμένον παράξενο τρόπο, ἔτσι πὺν γίνονται τὰ χέρια ὥραϊο σύμπλεγμα, σὰν ἀλυσίδα, καὶ ἀρχίζουν σύμφωνα μὲ τοὺς δυνατοὺς τόνους τῆς Λύρας (1) νὰ γονατίζουν τὸ χορὸ. Ὁ χορὸς αὐτὸς λέγεται *Γονατιστὸς*, γιατί ἡ τέχνη του εἶναι στίς ὁμορφες γονατιές.

Ἐκεῖνος, πὺν βρίσκειται στὴν «ὄμπρος μερά», εἶναι ὁ *κάβος* κ' αὐτὸς διευθύνει καὶ τὸ χορὸ. Παράλληλα μὲ τὸ χορὸ θ' ἀρχίζουν οἱ τραγουδιστάδες νὰ κανακίζουν τὰ τραγούδια τὰ εἰδικά, πὺν συνοδεύουν τὸ χορὸν αὐτό. Ἔνας πρῶτος ἀρχίζει τὸ τραγούδι, λέει τὸν πρῶτο στίχο μὲ τὸ σκοπὸ τοῦ γονατιστοῦ καὶ οἱ ἄλλοι χορευτάδες ξαναλένε τὸν στίχο, ἐνῶ ὁ χορὸς ἐξακολουθᾷ.

Παραθέτω ἐδῶ ἕνα δημοτικὸ τραγούδι (2), πὺν συνοδεύει τὸ γονατιστὸ χορὸ, στὴν προφορὰ τῶν Καρπαθίων (3).

Πόσα λόγια μοῦ μιλοῦσι,
πόσες σὲ καταλαλοῦσι,
πόσα μούπασι γιὰ σένα
τῆς μορτζολεμένης γέννα.
Ἄ μοῦ ποῦσι κ' ἄλλα τόσα
δὺς χιλιάδες πεντακόσα,
δὲν ἀρνοῦμαι τοῦ λαιμοῦ σου,
τοῦ γλυκοῦ χαιρετισμοῦ σου,
δὲν ἀρνοῦμαι τὴν ἐλιά σου
πούχεις εἰς τὴν ἀγκαλιά σου,
δὲν ἀρνοῦμαι καὶ τὴν ἄλλη
πούχεις εἰς τὴν ἀμασκάλη.

Ὁ τονισμὸς τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ εἶναι τοῦτος:

1) Τὸ πῶς συνηθισμένο ὄργανο εἶναι ἡ λύρα· συνοδεύεται καμιά φορὰ καὶ μὲ λαούτο. Ἐπίσης συνηθισμένο εἶναι τὸ ὄργανο, πὺν λέγεται τσαμποῦνα στὰ βορειὰ χωριά.

2) Δὲν εἶναι δημοσιευμένο σὲ καμμιὰ συλλογὴ ὅσο ξέρω.

3) Γιὰ τὴν προφορὰ τῶν Καρπαθίων βρίζεται κανεὶς πολλὰς πληροφορίας στὰ *Καρπαθικά* τοῦ Μανωλάκη, Ἀθήνα 1896 καὶ στὸ καλὸ, ἀλλὰ παλαιωμένο βιβλίον τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Dieterich, *Sprache u. Volksüberlieferungen der Südlichen Sporaden* Βιέννη 1908.

«Πόσα | λόγια | μοῦ μι | λοῦσι
πόσες | σὲ κα | ταλα | λοῦσι.

Ἡ προσωδιακὴ ρυθμοποιία τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ γονατιστοῦ χοροῦ εἶναι τούτη.

—'υ | —'υ | —'υ | —'υ
—'υ | —'υ | —'υ | —'υ

Ἄν συγκρίνουμε τὰ δημοτικὰ μὲ τ' ἀρχαῖα τραγούδια θὰ δοῦμε πὺς ἔχουμε ἐδῶ *δίμετρον ἀκατάληκτον*. Σὲ κάθε πόδα τοῦ δίμετρον γίνεται καὶ ἕνα βῆμα καὶ ἡ σχετικὴ γονατιὰ, ἔως ὅτου γίνονται τὰ κανονικὰ βήματα ἐμπρός, καὶ κατόπιν στρέφονται πίσω κ. ο. κ.

Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χοροῦ εἶναι φανερό, πὺς οἱ χορευτάδες σὲ κάθε τόνο (κάθε θέση τοῦ ποδὸς) γονατίζουν, ἐνῶ σύγχρονα προχωροῦν πρὸς τὰ πλάγια, κατὰ τὸν πρῶτο στίχο μπροστά, κατὰ τὸ πρῶτο ἡμιστίχιον τοῦ δευτέρου πίσω. Ἐπειτα κατὰ τὸ δεύτερο ἡμιστίχιον τοῦ δευτέρου καὶ τὸ πρῶτο ἡμιστίχιον τοῦ τρίτου πάλι μπροστά, κατὰ τὸ δεύτερο ἡμιστίχιον τοῦ τρίτου πάλι πίσω κ. ο. κ. Σὲ διάστημα δηλαδὴ τεσσάρων ποδῶν προχωροῦν μπροστὰ καὶ σὲ διάστημα δύο ποδῶν στρέφονται πίσω. Καὶ τὸ ἴδιο ξαναγίνεται, ἐνῶ σὲ κάθε θέση γονατίζουν ἀρχετὰ χαμηλά.

Σύμφωνα μὲ τὸ χορὸ ἡ ρυθμοποιία τοῦ τραγουδιοῦ (κανονισμένη ἀπόλυτα μὲ τὰ βήματα τοῦ χοροῦ) πρέπει νὰ εἶναι τούτη:

—'υ | —'υ | —'υ | —'υ (ἐμπρός)
—'υ | —'υ
—'υ | —'υ | —'υ | —'υ (ἐμπρός)
—'υ | —'υ (πίσω).

Αὐτὸς εἶναι ὁ Γονατιστὸς χορὸς, πὺν πρωτοχορεύουν οἱ Καρπαθιοὶ στίς χαρές τους. Εἶναι πολλὰ τὰ δημοτικὰ τραγούδια πὺν συνοδεύουν τὸ γονατιστὸ χορὸ καὶ σὲ αὐστηρὸ ὀκτασύλλαβο, ὅπως εἶδαμε στὸ παραπάνω τραγούδι.

Ὁ Γονατιστὸς χορὸς χρησιμεύει σὰν προανάκρουσμα τοῦ ταχτικοῦ χοροῦ τῶν Καρπαθίων, τοῦ πῶς ἀγαπημένου, τοῦ πῶς παιχιδιάρικου καὶ παλληκαρήσιου χοροῦ, πὺν ἅμα τὸν ἴδεις νὰ τὸν χορεύουν δὲ γίνεται νὰ μὴν πάει τὸ μυαλό σου σὲ παλιὸς καιροῦς. Ὁ χορὸς αὐτὸς λέγεται *Πάνω χορὸς*, καὶ καλύτερα ἀπὸ ὅλους τὸν χορεύουν οἱ κάτοικοι τῶν βορεινῶν μερῶν τοῦ νησιοῦ. Ἄντρες καὶ γυναῖκες καὶ ὅλο

μαζὶ τὸ σύμπλεγμα, πὺν ἀποτελοῦν, χορεύουν πηδώντας ρυθμικώτατα καὶ τεχνικώτατα σὲ κάθε βῆμα. Ἰσαμε εἰκοσι πόντους ὑψώνονται πάνω ἀπὸ τὴ γῆ ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἀλλὰ τεχνικώτατα, ὅλοι μαζὶ, μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ καὶ σπάνιαν ἀντοχή.

Εἶπαμε πὺς πάντα τὸ χορὸ τὸν σέβει ἕνας στὴν ἀρχή, πὺν λέγεται *κάβος*. Ἐδῶ πῶς ὁ κάβος δὲ χορεύει ὅμοια μὲ τοὺς ἄλλους χορευτάδες, πὺν τὸν ἀκολουθοῦν, ἀλλὰ μπαίνει στὸν ἀγῶνα κυριολεκτικά. Ἀρχίζει νὰ πηδᾷ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους (σύμφωνα πάντα μὲ τοὺς τόνους τῆς λύρας), χτυπᾷ τὰ χέρια του, ἐπίσης μὲ τὰ χέρια του χτυπᾷ πολὺ ἐπιδέξια τὰ πόδια του στίς φτέρνες μὲ δυνατὸ χτύπο καὶ σὲ κατάλληλη στιγμή γονατίζει. Ἰσαμε τὴ γῆ καὶ ἀφοῦ σηκωθῆ ξαναγονατίζει, ἐνῶ σύνωρα ἀπολυεὶ φοβερὰς φωνὰς «hi.. hi..».

Ὁ πάνω χορὸς στὴν ἀγωνία καὶ στὴ γρηγορία του, δὲν συνοδεύεται ἀπὸ τραγούδι, οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ γίνει αὐτό, γιατί κανένα μέτρο δὲ συμφωνᾷ μὲ τοὺς τόνους τῆς λύρας, πὺν εἶναι ἀπανοτοὶ καὶ ὅσο πᾶν ὀλοένα δυναμώνουν, ἔτσι πὺν εἶναι ἀδύνατο σὲ ἀνθρώπινο στόμα νὰ συνοδέψει τὸ χορὸ μὲ τραγούδι, ὅστε ἡ ἔλλειψη αὐτὴ εἶναι φυσική.

Ἀλλὰ ἔχει ὅμως ὁ χορὸς καὶ τὶς ἡσυχώτερες φάσεις του. Ἄμα κουραστοῦν οἱ χορευτάδες, διατάζουν τὸ λυράκι νὰ παίζει «μέσα κ' ὄξω». Εἶναι κ' αὐτὸς πάνω χορὸς, ἀλλὰ ἡσυχώτερος καὶ πῶς ἀπανοτικός. Στὴ φάση αὐτὴ ὁ Καρπαθικὸς πάνω χορὸς μοιάζει μὲ τὸν *πηδηχτὸ* χορὸ τῆς Κρήτης, χωρὶς νὰ εἶναι ὅμως καὶ τόσο γρηγορὸς, ὅσο ὁ Κρητικὸς. Στὴν περίστασι αὐτὴν οἱ Καρπαθιοὶ καὶ οἱ Κρητικοὶ μεταχειρίζονται τὰ δίστιχά τους, τὶς περιφημὲς *μαντινάδες*.

Οἱ *μαντινάδες* εἶναι σὲ αὐστηρὸ δεκαπεντασύλλαβο, σὲ πολιτικὸ στίχο δηλαδὴ τραγουδιούνται καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους σκοπούς, πῶς ἀρχαίους, μὰ πὺν δὲ χορεύονται πῶς.

Ἐννοεῖται πὺς οἱ χορευτὲς καὶ οἱ ἄλλοι ἀπέξω τραγουδοῦν *μαντινάδες*, πὺν τὶς αὐτοσχεδιάζουν· μάλιστα πολλοὶ διακρίνονται σ' αὐτό, ὅτι μποροῦν συνεχῶς ἐπὶ ὄρες νὰ φτεαίχουν δίστιχα μὲ τέχνη καὶ μὲ νόημα, ὅχι ἀπλὰ παιχιδίσματα οἰσμάς. Θαναμάζει κανένας, ὅταν παλεύουν δὺς τραγουδιστὲς πὺν ὁ ἕνας πρέπει ν' ἀποστομώσῃ τὸν ἄλλον, εἰδημὴ εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ ρηθοῦν καὶ στὰ χέρια, μὰλλα λόγια τραγουδοῦν σὰν τὶς

πέρδικες τῆς Σύμης, πὺν λέει ὁ λόγος, καὶ θὰ ἦταν καλὸ νὰ δημοσιεύσει κανένας μιὰ στιχομυθία ἀπὸ τέτοιες *μαντινάδες*.

Ἐγὼ θὰ παραθέσω ἐδῶ δὺς μόνον *μαντινάδες* δημοτικὲς καὶ ἀνέκδοτες.

Οἱ *μαντινάδες* θέλουσιν ἀνθρώπο νὰ κατέχει (1) γλῶσσα νὰ τὶς τσελαῖδῃ καὶ νου νὰ τὶς ξετρεχει.

Οἱ *μαντινάδες* καθὼς βλέπουμε εἶναι σὲ αὐστηρὸ δεκαπεντασύλλαβο. Ἄν τὶς συγκρίνουμε μὲ τὴν ἀρχαῖα ποίηση, θὰ δοῦμε, πὺς ἔχουμε στὰ δεκαπεντασύλλαβα δίστιχα τῶν Καρπαθίων *Τετραμέτρον καταληκτικόν* (Ἰππωνάγειον). Ἡ προσωδιακὴ ρυθμοποιία πρέπει νὰ εἶναι τούτη.

υ —'υ —'υ —'υ —'υ —'υ —'υ —'υ
υ —'υ —'υ —'υ —'υ —'υ —'υ —'υ

Ἄλλη *μαντινάδα* ἀνέκδοτη εἶναι ἡ παρακάτω.

Γιατί δὲ μοῦ τάλεσε πὺν τὸ δευτεροούλη (2) νὰ κάνω τὸ κολάι μου, ὅπως τὸ κάνουν ὄλοιοι.

Μὲ τὰ λίγα αὐτὰ χαρακτηρίζουμε τὸν πάνω χορὸ καὶ προχωροῦμε παρακάτω.

Ἀφοῦ πῶς κουραστοῦν ἀπὸ τὸν πηδηχτὸ αὐτὸ χορὸ, κατόπιν ἔρχονται μαζὶ μὲ τὴ λύρα στὸν *σῖαν* (σιγανὸ) ἢ *κάτω χορὸ*, πὺν εἶναι πολὺ ἀνεπανοτικός καὶ πραγματικὰ *σιγανός*. Ἔτσι μὲ τὸν κάτω χορὸ δὲν ξεκουράζονται μονάχα, παρα βρίζουν κ' ἀφοροῦν γιὰ νὰ τραγουδήσουν τὰ συρματικά τραγούδια, ἐπειδὴ αὐτὸς συνοδεύεται πάντοτε ἀπὸ τραγούδια συρματικά δεκαπεντασύλλαβα. Καὶ σ' ἄλλα νησιά, ὅπως μαθαίνω, ἔχουν τὴ συνήθεια νὰ χορεύουν μὲ τὴν ἴδια σειρά, μὰ βέβαιος δὲν εἶμαι γιὰ τ' ἄλλα νησιά, ἐξὸν μονάχα γιὰ τὴν Κρήτη ὅπου καὶ ἀκολουθοῦν πιστὰ τὴ συνήθεια· κ' ἂν δὲν τραγουδοῦνται τὰ συρματικά τραγούδια μὲ τὸν ἴδιο σκοπὸ τῆς Καρπάθου, αὐτὸ μᾶς εἶναι ἀδιάφορο. Μιὰ φορὰ ἡ σειρά εἶναι ἡ ἴδια καὶ οἱ γενικὲς γραμμὲς τῶν δύο χορῶν (πάνω χοροῦ καὶ κάτω χοροῦ—πηδηχτοῦ καὶ σῖανου Κρήτης) εἶναι οἱ ἴδιες. Αὐτὸ καὶ προφορικὰ τὸ

1) Εἶναι τὸ κρητικὸ ρῆμα *κατέχω* = γνωρίζω.

2) Ἀὐτὸ τὸ κάνω με γιὰ νὰ μᾶς βοηθήσει στὴ κατανόηση τοῦ χοροῦ, γιατί καθὼς εἶπαμε, σὲ κάθε πόδα τοῦ στίχου γίνεται κ' ἀπὸ ἕνα βῆμα. Ὡστε ἔχοντας τὴ προσωδιακὴ ρυθμοποιία τοῦ τραγουδιοῦ ἔχουμε καὶ τὰ βήματα τοῦ χοροῦ, πὺν συνοδεύει.

3) Ἡ λέξη στὴν Καρπαθιακὴ διάλεκτο εἶναι δευτεροούλης ἢ δευτερόλης καὶ ὅχι ὅπως ἀναφέρεται στὴ μελέτη τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ κ. Λορεντζάτου εἰς τὸ *Ἀφιερωμα εἰς Χαρτζίδη ἀκην*, «Συμβολὴ εἰς τὴν διαλεκτολογία», σελ. 64.

“Υστερ’ ἀπὸ τὸν ἀγκαλιαστό, δὲ μένει πιά παρὰ ὁ ἥσυχος καὶ ἀναπαντικός Συρτῆς ἢ Συρτί.

Τὸ τραγούδι τοῦ Συρτῆ πού θ’ ἀναφέρουμε ἐδῶ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ καὶ τὸ λιγότερο γνωστά.

Νὰ πιάσω τ’ ἀρμιάτσι μου ¹⁾
καὶ τὸ πικαλαμάτσι μου ²⁾
νὰ πάω νὰ ψαρέψω,
μαῦρα μάτια νὰ γυρέψω.
Κι’ ἀπὸ τὴν πρώτη ἀρμιά
πέμπ’ ὁ Χριστὸς κι’ ἡ Παναγιά
καὶ πιάνω ἕνα ψαράτσι
καὶ τὸ λέασι λαυράτσι.—
Καὶ σχίζω τὴν κοιλίτσα του
καμὸν εἶχε ἡ καρδίτσα του—
καὶ βγάλω τριὰ κοράσια
σὰν τοῦ Μάη τὰ κεράσια
ἢ μιά το πὸν τὸ Γαλατῶ—
βάστα καρδιά μου δυνατὰ—
κι’ ἡ ἄλλη πού τὴν Πάρο—
κείνη ποῦθελα νὰ πάρω
κι’ ἡ τρίτη ἀπ’ τὴν Πόλη
πού τὴν ἐξηλεύκαν ὄλοι.

Οἱ στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Συρτῆ βλέπουμε πὼς εἶναι, οἱ περισσότεροι, ὀκτασύλλαβοι, ἀλλὰ ἔχει καὶ λίγους ἐφτασυσλλάβους.

Τὸ μέτρο τοῦ Συρτῆ εἶναι τὸ *δίμετρον ἀκατάληκτον* (Ἀνακρεόντειον) καὶ *καταληκτικόν*.
υ— υ— υ— υ— (δωδεκάσημο κῶλον
υ— υ— υ— υ— (δεκάσημο

Τὸ μέτρο τοῦ Συρτῆ μοιάζει πολὺ μὲ τὸ μέτρο τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Βλάχου.

1) Ἀρμιάτσι—ἀρμίδι, ὄρμι.

2) Πικαλαμάτσι—πικαλαμί=καλάμι γιὰ ψάρεμα.

Ἦταν κι’ ἄλλος χορὸς πρίν, ἀρτσισιτής, ¹⁾ μὰ τώρα δυστυχῶς δὲν χορεύεται πιά. Τὸν χορεύανε δυὸ νέοι *καρσι* ²⁾ ὁ ἕνας στὸν ἄλλο μὲ πολλὰ τσαλίμια.

Μεγάλο κόπο χρειάζονται τὰ πράγματα αὐτὰ γιὰ νὰ μαζευτοῦν. Αὐτὸ τὸ καταλαβαίνουν καλύτερα οἱ λογογράφοι, πού ξέρουν καὶ τίς δυσκολίες καὶ τί τέχνη, χρειάζεται κανένας, γιὰ ν’ ἀποφύγει τίς λαϊκῆς παρεξηγήσεις.

Ἡ δουλειά αὐτὴ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολη, γιὰτὶ ἀπὸ τοὺς παραπάνω χοροὺς δὲ χορεύονται πιά ὄλοι ἢ πολὺ σπάνια καὶ χρειάστηκε νὰ βροῦμε γέρους, γιὰ νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ μᾶς πληροφορήσουν. Οἱ χοροὶ καὶ οἱ σκοποὶ τῆς λύρας, οἱ γνήσιοι Δωδεκανησιώτικοι, σιγὰ σιγὰ σβύνονται καὶ φεύγουν. Ὡς τὰ τώρα ἔχουν χαθεῖ πολλὰ.

Ἀπὸ λαογραφικὴ ἀποψη καὶ οἱ χοροὶ ἐνδιαφέρουν (εἶναι ἀτόφιοι Ἑλληνικοὶ) καὶ οἱ μουσικοὶ σκοποὶ καὶ αὐτοὶ Ἑλληνικώτατοι καὶ μοναδικοὶ στὴν Κάρπαθο.

Θὰ ἦταν καλὸ νὰ μελετηθοῦν οἱ χοροὶ καὶ οἱ σκοποὶ νὰ φωνογραφεθοῦν γιὰ νὰ μὴ χαθοῦν.

Ὅσο γιὰ τὰ τραγούδια, πού μεταχειρίστηκα, ὅπως εἶναι παραπάνω δὲν ἔχουν δημοσιευτεῖ σὲ καμιά συλλογὴ, ὅσο ξέρω, καὶ παρακαλῶ νὰ θεωρηθεῖ ἡ ἀνακοίνωσή τους *πρώτη*.

ΜΑΝ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ

1) Ἀρτσισιτής—ἀρτσισσοῦμαι—ὄρχοῦμαι.

2) Καρσι—ἀπέναντι, (τούρκ. λ.) ἀπ’ αὐτοῦ γίνεται *καρσιλαμάς* χορὸς, πού μᾶς τὸν ἀναφέρει ὁ Παχτικός στὰ τραγούδια του.

(Μ Ι Σ Ε Μ Ο Σ)

Λαϊκὸ τραγούδι Γορτυνίας

—“Ὅσα ἄστρα ἔναι στὸν οὐρανὸ καὶ φύλλα ἔχει ὁ δέντρος

τόσα ἀγχαράκια ἔχασα, ὥστε νὰ σ’ ἀγαπήσω
Καὶ τώρα πού σ’ ἀγάπησα, πὼς νὰ σὲ λησμονήσω;

—Νὰ τῶξερὰ, λεβέντη μου, πὼς ἀγαπᾷς ἐμένα,
θάκανα τὰ πικρὰ γλυκὰ καὶ τᾶγοια ἡμερωμένα.

Θὰ γένω γῆς νὰ μὲ πατᾷς, γιοφύρι νὰ περάσεις,

θα γένω καὶ γλυκομηλιά στὸν ἥσκιό μου νὰ πέφτεις,

νὰ πέφτουν τ’ ἄνθια ἐπάνω σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου.

—Μισεύω καὶ σ’ ἀφήνω γειά, μηλιά μου φουντωμένη,

τὰ πόδια μου διαβαίνουνε κι’ ὁ ροῦς μου πίσω μένει.

—Λεβέντη, ποῦν’ ὁ δρόμος σου καὶ ποῦν’ τὸ πέρασμά σου,

νὰ εἶξει ὁ μόσκος τὰ κλαριά καὶ γιασεμὶ μπροστά σου.

Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ κ. Χ. Σακελλαριάδη

ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

ΠΑΛΙΑ ΙΤΑΛΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Οἱ πιὸ ἀρχαῖες συλλογῆς ἀπὸ Ἱταλικά παραμῦθια εἶναι τρεῖς, δηλαδὴ «Οἱ ἱπποτικῆς ἱστορίας», «Τὸ βιβλίον μὲ τὰ ἑκατὸ παραμῦθια», τὸ λεγόμενον «Νοβελλίνο» ἢ «Βιβλίον τῆς εὐγενικῆς κουδέντας», κ’ «Οἱ σοφῆς ἱστορίας τῆς Ἰντίας».

Τὸ «Νοβελλίνο» εἶναι τὸ πιὸ πρωτότυπο πεζὸ πού γράφτηκε στὰ 1300, κ’ ἔχει σπάνια γλωσσικὴ ἀγνότη κ’ ὕφος πολὺ ἀπλοϊκὸ, ἐπειδὴς τὰ παραμῦθια αὐτὰ δὲ μοιάζουνε τόσο στὴν ἀντίληψη ὅσο καὶ στὸν τρόπο τῆς διήγησής με τ’ ἄλλα Ἱταλικά, μὰ φαίνεται πὼς προέρχονται ἀπὸ ξένες πηγές.

Ἀπ’ τὸν Βοκκάκινο κ’ ἄλλα, σπάνια βλέπουμε τέτιο λακωνικὸ ῥυθμὸ μὲς στὴν Ἱταλικὴ φιλολογία.

ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΠΡΩΤΟ *

Ἐδῶ στοριζονται τὰ τοῦ λύκου καὶ τῆς ἀλεπούς.

Περπατώντας ἡ ἀλεπού μέσα σ’ ἕνα δάσο ἤβρε ἕνα μουλάρι, καὶ ποτές της δὲν εἶχε δεῖ ἕνα τέτοιο ζῷον. Φοβήθηκε πολὺ κ’ ἐφυγε. Καὶ πηλαλώντας ἤβρε τὸ λύκο καὶ τοῦ λέγει πὼς συναπάντησε ἕνα ζῷον καινούργιο, πού δὲν ἤξαιρε τὸνομά του. Κι’ ὁ λύκος τῆς λέγει «Πᾶμε νὰ τὸ δῶ». Καὶ σὰ φτάζανε στὸ μέρος ποῦπε ἡ ἀλεπού, κ’ εἶδανε τὸ μουλάρι, φάνηκε καὶ τοῦ λύκου πρᾶμα πρωτόφανο. Κ’ ἡ ἀλεπού ρώτηξε τὸ καινούργιο ζῷον πὼς λένε τὸνομά του. Καὶ τὸ μουλάρι τῆς ἀπάντησε «Κ’ ἐγὼ δὲν τὸ θυμάμαι καλά, μὰ ἂν ζαίρεις γράμματα τὸ χω γραμμένο στὸ πσινό μου τὸ δεξὶ ποδάρι». Κ’ ἡ ἀλεπού τ’ ἀποκρίνεται «Ἄλλοί μου, πού δὲ ζαίρω γράμματα, πὸχω τέτοια πεθυμιά νὰ τὸ διαβάσω». Λέγει ὁ λύκος «Ἐννοια σου, κ’ ἐγὼ ζαίρω πολλὰ γράμματα». Τότες τὸ μουλάρι τοῦδειξε τὸ δεξὶ του τὸ ποδάρι, ἔτσι πού τὰ καρφιά φαινότανε σὰ ψηφιά. Κι’ ὁ λύκος τοῦ λέγει «Δὲν τὰ καλοβλέπω». Τὸ μουλάρι πάλε τ’ ἀποκρίνεται. «Ἐλα ντὲ πιὸ κοντὰ γιὰτὶ εἶναι πολὺ ψηλά». Κι’ ὁ λύκος τότες σκύβει πιότερο καὶ κοιτάζει προσεχτικὰ. Τὸ μουλάρι τοῦ τραβᾷ μιά

(*) Ἡ σειρά τούτη εἶναι δική μας κι’ ὄχι τοῦ Ἱταλικοῦ.

κλωτσιὰ καὶ τὸν ἀφήνει στὸν τόπο. Τότες ἡ ἀλεπού τὸ βάζει στὰ ποδάρια, κ’ ἔλεγε κεί πού πηλαλοῦσε «Ὅποιος ζαίρει γράμματα δὲν εἶναι γνωστικὸς ἄνθρωπος».

ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ἐδῶ στοριζεται τὸ τί σκάρωσε ἕνας παραμυθᾶς στὸν ἀφέντη Ἀτζολίνο.

Ἀφέντης Ἀτζολίνος εἶχε ἕναν παραμυθᾶ π’ οὐλες τίς μεγάλες χειμωνιάτικες νύχτες τὸν ἔβαζε καὶ τοῦλεγε στορίες. Μιά νύχτα ὁ παραμυθᾶς ἔλαχε νᾶναι πολὺ νύστασμένος, κι’ ὁ Ἀτζολίνος τὸν παρακάλαγε νὰ τοῦ πει κανένα παραμῦθι. Κι’ ὁ παραμυθᾶς ἀρχινᾷ ἕνα παραμῦθι γιὰ κάποιο χωριάτη ποῦχε ἑκατὸ φλουριά. Καὶ πῆγε στὸ παζάρι ν’ ἀγοράσει πρόβατα, καὶ πῆρε δυὸ κεφάλια τὸ κάθε φλουρί. Γυρίζοντας μὲ τὰ πρόβατά του, εἶχε νὰ περάσει ἕνα ποτάμι, καὶ τὸ ποτάμι ἦτανε φουσκωμένο ἀπ’ τὴν πολλὴ βροχὴ. Κεῖ πού καθότανε στὴν ἀκροποταμιά, νὰ καὶ βλέπει ἕναν φουκαρᾶ ψαρά μὲ μιά φελούκα ἴσαμε μιά σκάφη, τόσο πού μονάχα ὁ χωριάτης κ’ ἕνα πρόβατο μπῆκε μέσα στὴ φελούκα κι’ ἀρχίνησε νὰ περνᾷ. «Κάργα τὰ κουσιά!» Κι’ ὁ παραμυθᾶς κόβει τὸ παραμῦθι. Ὅπου ὁ Ἀτζολίνος τοῦ λέγει «Τράβα παραμπρός». Κι’ ὁ παραμυθᾶς τ’ ἀποκρίνεται «Ἄσε νὰ περάσουνε τὰ πρόβατα κ’ ὕστερα θὰν ἀποτελέψω τὴν ἱστορία». Μηδὲ σ’ ἕναν χρόνον δὲν περνᾷνε τόσα πρόβατα, κι’ ἔτσι

ο παραμυθός καλοκοιμήθηκε με το ραχάτι του.

ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΡΙΤΟ

Τόν καιρό του Φρειδερίκου τ' Αυτοκράτορα εΐτανε ένας σιδεράς και τόσο πολύ μπηγνότανε στη δουλειά κάθε καθημερινή, πού κέρδιζε τέσσερα μεροκάματα. Κ' ύστερα ούλη κείνη τή μέρα δέν έκανε πλιά τίποτα. Κι' όσο σπουδαία κι' αν εΐτανε ή δουλειά, κι' όσο μεγάλα τὰ κέρδητα, μιά π' απόσωνε τὰ τέσσερα μεροκάματα δέν έστρεγε πλιά νά θάνει σίδερο στ' άμόνι.

Σάν τ' άκουσε ο Αυτοκράτορας πρόσταζε νά τότε φέρουνε μπροστά του και τόν ρώτηζε αν εΐτανε αλήθεια τὰ όσα λέγανε για τούτο τό συνήθειο του. Κι' ο σιδεράς άπολογήθηκε πώς ούλα εΐτανε αλήθεια. Και τότες ο Αυτοκράτορας τού λέγει. «Γιάποιάν αίτία κάνεις αυτό τό πράμα;» «Άφέντη μου πολυχρονεμένη, τ' άποκρίθηκε ο σιδεράς, άποφάσισα μέσα μου νά πράζω έτσι σ' ούλλες τις μέρες τής ζωής μου, χάρη στη λευτεριά μου. Ότι δηλαδή τήν πάσα μέρα κερδίζω τέσσερα μεροκάματα, κ' ύστερα δέ δουλεύω πλιά για ούλη κείνη τή μέρα». «Και τί τὰ κάνεις τὰ τέσσερα μεροκάματα;» «Άφέντη μου πολυχρονεμένη, δώδεκα άσπρα δίνω πίσω, δώδεκα χαρίζω, δώδεκα πετώ, δώδεκα ζοδεύω για χρεία μου». «Τι λογής τὰ κανονίζεις;» λέγει ο Αυτοκράτορας. Κι' ο σιδεράς τ' άποκρίθηκε. «Άφέντη μου πολυχρονεμένη, δώδεκα τὰ χαρίζω στο θεό, κι' άλλα δώδεκα δίνω πίσω στον πατέρα μου, πούναι γέρος και δέ μπορεί νά θγάνει τό ψωμί του, για νά ξεπληρώσω τὰ όσα μου δάνεισε τότες πούμουνα μικρός και δέν ήξερα νά κερδίσω μηδέ φόλλα. Άλλα δώδεκα τὰ πετάω, έπειδής τὰ δίνω στη γυναίκα μου για τὰ ψώνια της, και για τούτο μου φαίνεται πώς τὰ πετώ, γιατί κείνη δέ νοιάζεται για τίποτα έξόν από στολίδια και ταντέλλες. Τάλλα τὰ δώδεκα τὰ ζοδεύω σε δικά μου έξοδα. Τό λοιπόν έτσι πού σου ξιστόρησα ζοδεύω τὰ τέσσερα μεροκάματα».

Σάν τ' άκουσ' αυτά ο Αυτοκράτορας λέγει μέσα του. «Θέ νά του δώσω μιά μεγάλη προσταγή για νά δώ αν ζαίρει νά τήν κρατήσει», και τού λέγει «Σύρε στο καλό, και σε προστάζω νά μην πεις τίποτις κανενός πού θά τύχει νά σε ρωτήσει, αν δέ δεις τό πρόσωπό μου έκατό φορές, ειδημή θά χάσεις έκατό φλουριά». Κ' είτε στο γραμματικό του νά γράψει τούτη τήν προσταγή. Κ' ύστερα ο σιδεράς γύρισε σπίτι του κ' έκανε τή δουλειά του.

Τώρα νά δειτε πως αυτός ο άγράμματος ο άνθρωπος εΐτανε πολύ σοφός και τετραπέρατος από φυσικό του. Μιάν άλλη μέρα ο Αυτοκράτορας θέλησε νά μάθει άπ' ούλους τούς σοφούς τήν ιστορία τού σιδερά (δηλαδή για τὰ τέσσερα μεροκάματα, πού δώδεκα άσπρα έδινε πίσω, δώδεκα χαρίζε, δώδεκα πειούσε και δώδεκα ζόδευε), κ' έστειλε νά τούς φέρουνε μπροστά του, και τούς ειπε τό τι ήθελε. Κοι σαν τ' άκούσανε οι σοφοί, γυρέψανε δέκα μέρες διορία, κι' ο Αυτοκράτορας τόςτρεξε. Κά'οντας τό λοιπόν οι σοφοί συβούλιο δέ μπορέσανε νά ζηγήσυνε τό νοιώσμα. Μόνο πού περασε άπ' τήν ιδέα τους πώς τό νοιώσμα ήτανε για τό σιδερά πούχε πάγει στο Παλάτι, μά κανέναν τους δέν ήζαιρε για ποιάν αίτία εΐτανε παγαίμενος. Τότες ρωτήζανε και μάθανε πού καθότανε και πήγανε κρυφά σπίτι του, μά με κανέναν τρόπο δέν τόν καταφέρανε νά πει τίποτις. Στο τέλος σαν ειδανε κι' άπόδανε, τού τάζανε κάμποσα φλουριά. Όπου τότες ο σιδεράς παραδέχτηκε και τούς λέγει. «Άφου θέλετε νά μάθετε τί νόημα έχουνε τὰ λόγια τού Βσιλέα, άμέτε νά μου φέρετε έκατό χρυσά Κωσταντινάτα, άλλιώτικα με κανέναν τρόπο δέ θά μάθετε τήν έννοια από μένα». Βλέποντας οι σοφοί πώς εΐτανε στενεμένοι νά κάνουνε κατά τή γνώμη τού σιδερά, έπειδής φοβόντανε κιάλας μπάς και περάσουνε οι διωρισμένες μέρες, τού δώσανε όσα κωσταντινάτα γύριψε. Και κείνος, π.ιν νά τούς πει τίποτα, τὰ πέρνει στα χέρια του και

τά κοιτάζει ένα ένα. Άπ' τή μιά μεριά εΐτανε χτυπημένο τό πρόσωπο τ' Αυτοκράτορα, κι' από τήν άλλη εΐτανε όλόσωμος καθισμένος στο θρόνο του και σ' άλλα άρματωμένος καθάλλα στ' άλογό του. Σάν τὰ κοιτάζε ούλα ένα ένα άπ' τή μπάντα πούτανε σκαλισμένο τό πρόσωπο τ' Αυτοκράτορα, γυρίζει και λέγει στους σοφούς ούλο τό νόημα, όπως τώχε πει πρωτύτερα στον ιδιο τόν Αυτοκράτορα. Φεύγουνε τότες οι φιλοσόφοι και γυρίζουνε στα σπίτια τους. Περάσανε κ' οι όχτώ διωρισμένες μέρες, κι' ο Αυτοκράτορας έστειλε και τούς ζαναφέρανε μπροστά του για νά ζηγήσουνε τό ρώτημα πού τούς ειχε κάνει. Κ' οι σοφοί τού τάπανε ούλα. Θάμαζε πολύ ο Αυτοκράτορας άμα τ' άκουσε, πού τὰ μάθανε μαθές με τό νι και με τό σι. Έστειλε τό λοιπόν ευτώς νά κράζουνε τό σιδερά, λέγοντας μέσα στο νου του «Τώρα νά δει τί λογής πληρωμή θά πάρει για τὰ λόγια του, έπειδής ζαίρω καλά πώς οι φιλοσόφοι τόν κολακέψανε και τόν φοβερίζανε και πώς αυτός είναι πού τους τὰ μολόγησε ούλα. Άλλιώτικα δέ μπορεί νάναι, γιατί κείνοι μ' ούλη θά καταφέρνουνε νά τό κρατήσουν. Για τούτο πολύ άσκημα έπραξε για τό λογαριασμό του και για τό συμφέρο του».

Όσο νά τὰ συλλογιστεί τούτα ο Αυτοκράτορας, νά κ' έφταζε κι' ο σιδεράς. Κι' ο Αυτοκράτορας τού λέγει «Μάστορα λογιάζω πώς πάτησες τήν προσταγή μου, έπειδής έσύ φανέρωσες κείνο πού σου πα-

ράγγειλα νά κρατήσεις μυστικό. Για τούτο θέλεις μου τό πληρώσει άκριβά». Κι' ο μάστορας τού λέγει. «Άφέντη πολυχρονεμένη, ή άπεινιά σου όχι μονάχα άπάνω σε μένανε, μά κι' άπάνω σ' ούλο τόν κόσμο μπορεί ν' άφεντεύει και νά κάνει ό,τι θούλεται. Κ' έγω ειμαι στον όρισμό σου σ' νάσαι πατέρας μου κι' άφέντης μου. Μάθε τό λοιπόν πώς έγω δέν έσφαλα καθόλου στην προσταγή σου. Έπειδής, μιά πού μ' ειχες προστάξει νά μην τό πω κανενός, αν δέν ιδω πρωτύτερα έκατό φορές τό τιμημένο σου τό πρόσωπο, δέν εΐτανε μπορετό νά τούς φκαριστήσω με κανέναν τρόπο δίχως νά κάνω πρώτα ό,τι εΐτανε προσταγμένο από λόγου σου. Κ' έτσι έκανα. Γιατι πριχού τους μιλήσω, μου δώσανε έκατό κωσταντινάτα κ' έγω τὰ κοιτάξα ένα ένα για νά δώ τό τιμημένο πρόσωπό σου. Κι' άφου πορευτήκα έτσι μπροστά τους, ύστερα τούς μολόγησα τὰ όσα με ρωτήζανε. Γι' αυτό άφέντη μου νά μη σου κακοφανεί μηδέ για μένα μηδέ για τουνούς, έπειδής καλά βλέπεις πώς έκανα κατ' τό θέλημά σου». Σάν άκουσε αυτά τὰ λόγια ο Αυτοκράτορας λέγει τού σιδερά. «Άμε στο καλό γνωστικέ άνθρωπε, γιατί στάθηκες πιο σοφός άπ' ούλους τούς σοφούς μου, κι' ο θεός νά σ' άποσκεπάξει». Έτσι γλύτωσε ο σιδεράς άπ' τόν Αυτοκράτορα, όπως τ' άκούσατε παραπάνου, και γύρισε σπίτι του γερός κ' έκανε τή δουλειά του.

Γυρισμένα στα ξωμείκα άπ' τόν Φώτη Κόντογλου

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΠΑΡΑΤΑΙΡΟΙ

Ο ΡΥΘΜΟΣ

Οι έφημερίδες έγραφαν τις ήμέρες αυτές ότι τὸ ύπουργεῖο τῆς Παιδείας σκέπτεται σὰ νέα σχολικά κτίρια νὰ δώσει έναν όμοιόμορφο ρυθμό, καί κυρίως ένα ρυθμό έλληνικό. Ἡ ιδέα καλή καί άξια. Ἀδιάφορο, αν σήμερα έπρεπε νὰ άπασχολείται τὸ ύπουργεῖο τῆς Παιδείας μ' ένα πλήθος ούσιαστικότερα προβλήματα πού εχει ν' άντιμετωπίσει ή Παιδεία μας.

Όπωςδήποτε, ή συζήτηση γύρω άπό τὸ ρυθμὸ τῶν σχολικῶν κτιρίων δίνει άφορμή νὰ θυμηθοῦμε μιὰ άντίστοιχη ύποχρέωση τῶν ύπηρεσιῶν τοῦ κράτους. Ἄν είναι άνάγκη τὰ σχολικά κτίρια νὰ έχουν τὸ ρυθμό τους, είναι επίσης άνάγκη νὰ εχει τὸ ρυθμὸ τῆς καί ή πόλη ολόκληρη.

Ἡ συζήτηση γύρω άπό τὸν άρχιτεκτονικό ρυθμὸ πού πρέπει ν' ακολουθήσει ή πρωτεύουσα είναι άρκετὰ παλιά. Χρονολογεῖται άπό τὴν εποχή πού άρχισε ή Ἀθήνα νὰ μεγαλώνει τόσο σ' έκταση όσο καί σέ πληθυσμό, άπό τὴν εποχή δηλαδή πού άρχισε νὰ γίνεται αίσθητή κάποια χωρακτηριστική μεταβολή στήν όλη τῆς εμφάνισή, καί ή μεταβολή αὐτή ήταν εύλογη συνέπεια. Πῶς μπορεί νὰ μείνει άναλλοίωτη μιὰ πόλη, όταν διπλασιάζεται ό πληθυσμός τῆς καί δεκαπλασιάζονται οι φυλές πού άποτελοῦν τὸν πληθυσμὸ αὐτόν;

Καί ή Ἀθήνα σὰ τελευταία δέκα χρόνια άλλαξε πολύ. Ἄλλαξε σέ όλα, στίς γενικές, στίς οικογενειακές, στίς άτομικές έκδηλώσεις τῶν ανθρώπων τῆς. Ἄλλαξε ολόκληρος ό ρυθμὸς τῆς ζωῆς τῆς. Καί μαζί με όλα τ' άλλα ήταν έπομένο νὰ υποχωρήσει καί ό παλιὸς άρχιτεκτονικός ρυθμὸς τῆς. Ἄλλά υποχωρεῖ ένας τρόπος ζωῆς, μιὰ έπιστημονική μέθοδος, μιὰ καλλιτεχνική σχολή, ένας ρυθμὸς γιά νὰ δώσει τὴ θέση του σ' έναν άλλον.

Καί εἰδῶ είναι όλο τὸ ζήτημα. Παραμερίστηκε ό παλιὸς ρυθμὸς άπό τὸ πλήθος τῶν οικοδομῶν πού έγιναν τὰ τελευταία χρόνια. Ἄλλά ποῖος είναι ό ρυθμὸς πού ήρθε στή θέση του; Κανένας, μιὰ κανένας.

Χτίστηκαν τόσα σπίτια όσα θὰ ποροῦσαν ν' άποτελέσουν μιὰ μικρή πόλη. Τὰ περισσότερα όμως άπό τὰ σπίτια αὐτὰ μπορείς νὰ τὰ κατατάξεις σέ μιὰ κατηγορία έντελῶς μοντέρνα: «οι-

κοδομαί ένοικοσταςίου». Δηλαδή σπίτια πού χτίστηκαν με μόνη άφορμή τὸ ένοικοστάσιο. Σπίτια με μικρά καί πολλά δωμάτια, με στενές σκάλες καί χαμηλά ταβάνια. Σπίτια μεγάλα, επιβλητικά, ολωσδιόλου όμως άκαλαίσθητα ή καλύτερα ολωσδιόλου ξένα πρὸς κάθε ρυθμὸ.

Ἔπειτα καί τὰ λίγα όπωςδήποτε καλαίσθητα σπίτια πού χτίστηκαν μαζί με τ' άλλα, βρίσκονται τόσο έξω άπό τὴ γενική άρχιτεκτονική γραμμή πού κυριαρχεῖ σέ κάθε μεγάλη πόλη, ώστε συμβάλλουν καί αὐτὰ στήν άρχιτεκτονική αναρχία τῆς Ἀθήνας. Σ' έναν έξοχικό δρόμο, λ. χ., βλέπεις ένα σπίτι πού θὰ εἶχε τὴ θέση του σὸ πιδ κεντρικό μέρος τῆς πρωτεύουσας. Βαρύ, επίσημο, πολυτελέστατο. Ἔπειτα ἐκεῖ πού περπατᾶς, σ' έναν έμπορικό δρόμο βλέπεις εν' άπλό καί χαρούμενο σπιτάκι, πού σέ μεταφέρει γιά μιὰ στιγμή σέ κάποιο προάστειο, σέ κάποια έξοχική θέση. Μιὰ σωστή άγροικία, με χρώματα άνοιχτά καί με κατασκευή όσο γίνεται πιὸ λιτή.

Ποῖο λοιπὸν άπό τὰ δύο αὐτὰ εἶδη σπιτιῶν δίνει τὸν άρχιτεκτονικό ρυθμὸ στήν πρωτεύουσα; Κανένα βέβαια. Μένουν θὰ πείτε, τὰ άλλα σπίτια, τὰ πολλά, αἱ «οικοδομαί τοῦ ένοικοσταςίου». Ἄλλά τὰ σπίτια αὐτὰ είναι έξω άπό κάθε καλλιτεχνικό νόμο. Ἔτσι, όταν σκεφθοῦμε ότι ρυθμὸς πρῶτ' άπ' όλα σημαίνει τέχνη, ό οικοδομικός όργανισμὸς τῆς Ἀθήνας είναι μιὰ σειρά άπό λάθη. Καί λάθη έντελῶς άνεπανόρθωτα.

Όπως χτίστηκε μιὰ πόλη, έτσι καί θὰ μείνει γιά χρόνια πολλά, — όσπου νὰ χτιστεῖ μιὰ άλλη πόλη στή θέση τῆς.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

ΕΜΑΘΩΝΑΝ ΣΕ ΞΕΝΟΝ ΑΧΕΡΩΝΑ—Ἡ «Ν. Ἔστια» με πολύ κόπο άγωνίζεται ν' άποδείξει πὸς όσα έγραψε κάποιος Ἀλεξανδρινὸς λόγιος γιά τὸν κ. Ξενοπούλου καί τὸ βραβεῖο Νόμπελ δέν είναι σωστά. Κι' άφίνει νὰ ύπονοηθεῖ πὸς ό κ. Ξενοπούλος δέν ενδιαφέρεται γιά τέτοια πράγματα καί γι' αὐτὸ δέν πάει «διπλωματικῶς νὰ ύποσκειλεῖ τὸν κ. Παλαμά». Ὁ κ. Ξενοπούλος πού σέ καλύτερα χρόνια εἶχαμε καί φιλολογική άπεργία γιὰ τὸν Νόμπελ άριστεῖο, τώρα με τέχνη συζητᾶ γιά τὸ Νόμπελ έστω καί αν ξέρει πὸς ή επιτροπή τοῦ βραβεῖο Νόμπελ τὸν άγνοεῖ. «Καλομελέτα καί ἔρχεται» σοῦ

λέει ό άνθρωπος. Ὁ λαὸς όμως πού είναι σοφότερος άπό τὸς συντάχτες τῆς «Ν. Ἔστιας», όταν βλέπει κάτι τέτοια λέει δυὸ πολύ χαρακτηριστικὲς παροιμίες: «Ἀκόμη δέν τὸν εἶδαμε καί Γιάννη τὸν βαφτίσαμε» καί τὸ άλλο, κεινοῦ πού ενῶ δέν εἶχε τὰ λεφτὰ γιά νάγοράσει τὸ βῶδι κρατοῦσε τὸ σκοινὶ καί φώναζε «Βαρδέτε μη σᾶς κουτουλίσει τὸ βῶδι». Κάτι παρόμοιο συμβαίνει καί τώρα. Ὁ κ. Ξενοπούλος άρνείται πὸς θέλει νὰ ύποσκειλεῖ τὸν κ. Παλαμά, ενῶ τὸ βραβεῖο Νόμπελ άγνοεῖ καί τὸς δυὸ.

ΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΤΩ ΚΑΙΣΑΡΙ Τὸ περασμένο άρθρο μας πού γράφτηκε ἐξ άφορμῆς τῆς πολεμικῆς πού έγινε εναντίον τοῦ Ἰσρατὶ στάθηκε άφορμή ώστε διάφοροι άναγνώστες νὰ μᾶς στείλουν γράμματα. Οι πιότεροι κατάλαβαν πὸς τὸ άρθρο μας ἐκεῖνο δέν γράφονταν τόσο γιά τὸν Ἰσρατὶ όσο γιά νὰ χτυπήσει ἐκείνους πού στραπατσάριζαν τὴν ήθική.

Ἐπειδὴ όμως μερικοί άλλοι μᾶς έγραψαν νὰ τὸς πληροφορήσουμε ποιά είναι ή στάση τοῦ περιοδικοῦ ἀντικρὸ στὸ διανοούμενο Ἰσρατὶ γι' αὐτὸ δὲ δυσκολευόμαστε νὰ τὸς πληροφορήσουμε πὸς τὸν λογοτέχνη τὸν σεβόμαστε γιὰ τὴν αναμφισβήτητα χαρίσματα λογοτεχνικά. Δέν τὸν θεωροῦμε όμως καλὸν συζητητὴ τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, αν κρίνει κανεῖς άπό τὴν διάλεξη πού εἶχαμε κι' άπό τὸ άρθρο πού δημοσίεψε στὸ Ἐλεύθερο Βήμα. Τὰ προβλήματα τὰ βλέπει ξεπετα καί σχηματικά καί εχει τὸ θάρρος τοῦ ανθρώπου πού δέν κουράζεται νὰ πάει πιὸ βαθιά. Μένει στίς έξωτερικὲς έντυπώσεις καί τὰ λόγια τὸν θύμισαν πιότερο φυλλάδες δημοκοπικὲς πού είναι προορισμένες νὰ κυκλοφοροῦν στίς μάζες παρὰ σοβαρὴ κρίση πάνω στὰ προβλήματα πού συνταράζουν τίς σύγχρονες κοινωνίες. Μ' άλλα λόγια όσο είναι καλὸς λογοτέχνης τόσο είναι άδέξιος καί άπληροφόρητος κοινωνιολόγος. Ἔτσι είναι τὸ πρᾶμα αν θελήσουμε νὰ τὸ δοῦμε άντικειμενικά καί όχι σύμφωνα με τίς προσωπικὲς κλίσεις τοῦ καθενός.

ΣΟΣΤΟ ΣΚΑΝΔΑΛΟ.—Ἐδῶ καί κάμποσους μήνες μεσα σέ μιὰ έκκλησία ενῶ λειτουργοῦσε ό Μητροπολίτης Χρυσόστομος δέχτηκε ύπουλη επίθεση άπό μέρους ενός κουρέα καί μερικῶν φανατισμένων γυναικῶν. Ἀνεξάρτητα τῆς θέσης τοῦ Μητροπολίτη ἐμεῖς θυμούμαστε πὸς καί ένας όποιος δήποτε πολίτης αν ύποστει παρόμοια επίθεση εχει δικαίωμα ν' αξιώσει άπό τὴ δικαιοσύνη νὰ τὸν ίκανοποιήσει. Κι' εἴμαστε βέβαιοι πὸς αν επρόκειτο γιά παρόμοιο επεισόδιο μεταῦ πολιτῶν, ή δικαιοσύνη θὰ έξαντλοῦσε ολόκληρη τὴν αὐστηρότητά τῆς. Στὴν προκειμένη όμως περίπτωση βρήκε πὸς ό κατηγορούμενος δέν ήξερε τί τοῦ γίνεται καί γι' αὐτὸ τὸν άδῶσε. Μὰ ό Ισχυρισμὸς τοῦτος δέν είναι αληθινός άφοῦ ό Καραγιαννίδης στή δίκη του όμολόγησε πὸς δέν είναι διόλου μετανοημένος γιά τὸ ἀδικημά του καί τοῦτο μπορεί νὰ εξηγηθεῖ πὸς αν τοῦ λάχει εύκαιρία μπορεί καί νὰ τὸ ξανακάνει. Ἐξὸν όμως άπ' αὐτὸ ύπάρχει καί ή άποψη τῆς κοινωνικῆς σκοπιμότητας. Ὁ Καραγιαννίδης έπρεπε νὰ τιμωρηθεῖ σκληρὰ γιά νὰ μάθει όλος

ό μεσαιωνικὸς συρφετὸς πού σπρόχνηται σέ μεσαιωνισμούς άπό όρισμένους κύκλους πού δέν πιστεύουν σέ κανένα θεὸ καί σέ κανέναν ήμερολόγιο έξὸν άπό τὸ προσωπικό συμφέρον, πὸς ή πολιτεία δέν εχει τὴ διάθεση ν' άνεχθεῖ τέτοια καμώματα. Με τὴν έξωφρενική όμως άπόφαση πού έβγαλαν οι ένοχοι δίνουμε τὸ δικαίωμα σέ κάθε ύποπτο ύποκείμενο με τὴν πρόφαση τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ νὰ σκηνοθετεῖ φασαρίες πού δέν ξέρουμε τί έκταση μπορεί νὰ πάρουν. Καί ή σκοπιμότης τούτη καί τὸ κύρος τῆς πολιτείας ξεχάστηκαν ολότελα άπ' τὸς δικαστές τοῦ Καραγιαννίδη.

ΑΣΕΜΝΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ—Τὸ μέτρο πού έλαβε τὸ Ιατροσυνέδριο νὰ έμποδίσει μερικὸς γιατροῦς νὰ κάνουν ψεύτικη διαφήμιση καί νὰ ύπόσχονται τὰ αδύνατα δυνατά, είναι σίγουρα ένα σοφὸ μέτρο κοινωνικῆς προνοίας. Είναι σωστὸ σκάνδαλο καί ντροπὴ νὰ βλέπει κανεῖς γιατροῦς νὰ διαφημίζουν πὸς τίς άρρώστιας πού γιά νὰ γιγρεφτοῦν χρειάζεται τριχρονη τοῦλάχιστο θεραπεία τίς γιατροῦν σέ τρεῖς καί έξη μήνες. Κι' άπορούμε πὸς ενῶ ένας άνθρωπος τοῦ λαοῦ πού λέει ένα ψέμα γιά νὰ οικονομίσει τὸ ψωμὶ τῶν παιδιῶν του πηγαίνει φυλακή, ένας έπιστήμονας πού θρασυτάτα χοροῦδεῖ τὸν κόσμο δέν παθαίνει τίποτα. Ὁ γιατρός πρῶτα πρῶτα πρέπει νάναί έπιστήμονας ήθικὸς καί όχι τσαρλατάνος.

ΣΕΒΑΣΜΟΣ, ΚΡΙΣΗ Κ.Τ.Α.—Ὁ κ. Χαμουδούπουλος δημοσιογράφος, άνταποκριτὴς κτλ. κτλ. έγραψε πὸς πρέπει ό κ. Ἀποστολάκης ν' άποκητήσει λίγο σεβασμὸ καί ψάχνει νὰ βρεῖ με ποῖο τρόπο θὰ γίνει αὐτὸ τὸ πρᾶμα. Θάταν όμως πιὸ σκόπιμο νὰ ψάξει νὰ βρεῖ τὸν τρόπο πού ό ίδιος θ' άποχτοῦσε λίγη κρίση καί τὸ μυαλὸ τῶν άλλων καί κοινῶν ανθρώπων.

ΔΗΛΩΣΗ—Τὰ «Ἑλληνικά Γράμματα» δημοσιεύουν κριτικὲς γιά κάθε λογῆς βιβλία πού τίς γράφουν ειδικοί ταχτικοί συνεργάτες πού συνεργάζονται στὸ «Δεκαπενθήμερο». Ἐπειδὴ τελευταία σέ μερικὲς κριτικὲς οι συγγραφείς πού κινούνται μες ἐστειλὰν άπαντήσεις, εἴμαστε ύποχρεωμένοι νὰ δηλώσουμε τὰ ακόλουθα: Σεβόμαστε τὴν έλευθερία τοῦ λόγου καί δέν μπορούμε νὰ έμποδίσουμε ένα συγγραφέα ν' άπαντήσει στὸν κριτικὸ του. Ἐπειδὴ όμως ό χώρος τοῦ περιοδικοῦ δέν είναι άπέραντος καί επειδὴ δέν μπορούμε νὰ ελαττώσουμε τὴν ταχτική ύλη μας γιά νὰ δημοσιεύουμε άπαντήσεις, πρέπει οι συγγραφείς πού άπαντοῦνε νάναί σύντομοι καί ή άπάντησή τους νὰ μὴν ξεπερνᾶ τὴ μιὰ στήλη με στοιχεῖα τῶν 8. Ἀκόμη πρέπει ή άπάντηση νὰ μὴν εχει τόνο προσωπικῆς επίθεσης καί νὰ περιορίζεται στὸ ν' άναίρεσει τὰ έπιχειρήματα τοῦ κριτικοῦ ή νὰ διαλλάσει μιὰ παρανόηση κειμένου. Ὑπάρχουν βέβαια καί θέματα πού άπαιτοῦν μεγαλύτερο χώρο. Τότε όμως ή άπάντηση θὰ θεωρεῖται συνεργασία καί θὰ ύπόκειται στήν κρίση τοῦ περιοδικοῦ καί στούς όρους πού αὐτὸ εχει θέσει σ' όλους τὸς συνεργάτες του. Ἀπαραίτητο άκόμη είναι οι άπαντήσεις νάναί γραμμένες στή δημοτικὴ γλώσσα.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ζ. Α. Παπαντωνίου : Διηγήματα.— Πολύ θ' ἀρέσει τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ σ' ὅσους τῆ λογοτεχνία τὴν καταλαβαίνουν ἀπλῶς καὶ μόνο σὰν τέχνη τοῦ λόγου, ὅπως δὲ τὸ λέει καὶ τ' ὄνομά της. Καὶ τὴν τέχνη αὐτὴν, εἶναι ἡ ἀλήθεια τὴν κατέχει καὶ μὲ τὸ παραπάνω μάλιστα ὁ συγγραφέας τῶν 19 αὐτῶν διηγημάτων. Τὶς περισσότερες φορές ἡ φράση του εἶναι τόσο περίτεχνα δουλεμένη πού ἔχει πιά χάριε κάθε φυσικότητα, γι' αὐτὸ καὶ κάθε ἀλήθεια, σὰν τὸ μέλημα τοῦ συγγραφέα νὰ μὴν ἦταν, λέε, ἄλλο παρα πῶς; νὰ ταιριάζει τῆ μιὰ λέξη μὲ τὴν ἄλλη ἔτσι πού νὰ φαντάζει πῶς πολλὴ ἡ καθένα μόνάχη της καὶ κοντὰ στὴ διπλανή της. Τὸ νόημα τῆς ποιήσεως καὶ τὸ νόημα τῆς τέχνης βραβεύεται, φαίνεται, γιὰ τὸν κ. Παπαντωνίου στὴν ἀξιοποίησιν τοῦ συγγραφέα νὰ λέει μὲ περιστροφές ἢ μὲ παρατραβηγμένες εἰκόνας τὰ πῶς κοινὰ πράματα: «ὁ ἀπόστρατος σέρνει τὴν ἡμιπληγία του μὲ βροντερὰ σηροῦνια πρὸς τὸ δημόσιον πάγκο» ἢ «κυρτώνουν τὸ τόξο τῆς ράχης τὸν ἄπάνω στοὺς πύργους τῶν βιβλίων μας—οἱ γάτοι». Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο στοὺς «Πεζῶν οὐδυνῶν» του νομίζε πὼς ἔκανε ποιήσιν. Στὸ καινούργιο βιβλίο του μὴν πείσ πὼς τὸ ὕψος ἔχει ἀλλάξει καὶ πολὺ. Νὰ μερικά παραδείγματα διαλεγμένα στὴν τύχη: «στὸ σαλόνι της οἱ ὑπάλληλοι τοῦ τόπου ἐσκότωσαν τὸ τέρας τῆς ἐπαρχιακῆς νύχτας» ἢ «θὰ μὰς ἐπιανε νὰ βαδίζομε... τσακισμένοι σὲ σχήματα ξύλινων φασουλῆδων». Ἄλλο πάλι γράφει γιὰ τὸ πέταμα τοῦ γερακιού: «Ὁ οὐρανὸς ἔλουζε τὸ γαλήνιο πέταγμα του μὲ τὸ τρυφερότατο γαλάζιο φῶς καὶ τὸ ἀτάραχο σπαθὶ τῶν φτερῶν του!» τόσο ἀρμονιζόταν μὲ τὴν θεία γαλήνη πού εἶχε τὸ στερέωμα, ὥστε ἡ φωνὴ τῆς κότας ἦταν ἐνοχλητικὸς θόρυβος μέσα σὲ τέττα σιωπηλὴ συμφωνία». Συμβαίνει ὡστόσο ὁ «ἐνοχλητικὸς» τοῦτος θόρυβος, πού ταράζει τὴν ἡσυχία τῆς «σιωπηλῆς συμφωνίας», νὰ εἶναι ὁ ἀπελπιστικὸς θρήνος τῆς κότας: μόλις ἀντίκρισε ψηλά τὸν κίνυνο γιὰ τὴν ἴδια της ζωὴ. Ἀπὸ ἕναν συγγραφέα πού τὴ φοβισμένη κραυγὴ τῆς κότας τὴ χαρακτηρίζει λίγες ἀράδες παραπάνω «ἀπελπιστικὸν θρήνον σὰν ἐκεῖνον [!] τῆς γυναίκας» καὶ πού ὁ ἴδιος στὸ «Ἀθάνατο πουλὶ» αἰσθάνεται, τριάντα ὀλόκληρα χρόνια ὕστερα, τύψεις γιὰ τὸν ἀντιστάθηκε, σὰν ἦταν παιδί, σὲ τὸ χάλασμα μιᾶς φωλιάς ἀπὸ ἕναν συνομήλικό του, δὲ θὰ ἦταν παράλογο νὰ περιμένει κανεὶς πὼς κ' ἴσως θὰ τὸν συγκινοῦσε κ' ὁ «ἀπελπιστικὸς θρήνος τῆς κότας». Κι' ὅμως συνεπαρμένος τώρα ἀπὸ τ' ὄμορφον θέμα τοῦ γερακιού πού φέρνει γύρους στὸν οὐρανὸ, ὄχι μονάχα δὲ συλλογίζεται νὰ συγκινηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς κότας παρὰ τὴ βρῖσκει μάλιστα πὼς τὸν ἐνοχλεῖ στὴν αἰσθητικὴ του ἀπόλαυσιν.

Θὰ ἦταν ἀστεῖο, βέβαια, νὰ δώσει κανεὶς σέμιὰ τέττα φράση περισσότερη σημασία ἀπ' ὅσην ἡ ἴδια σηκώνει. Κι' ὅμως ἂν λησμονήσουμε γιὰ μιὰ στιγμὴ πὼς ὁ λόγος εἶναι γιὰ κότες καὶ γιὰ γε-

ράκια, βρῖσκω πὼς δὲ θὰ μπορούσε μὲ καμιὰ λεπτομερειακὴ ἀνάλυσιν νὰ φανεῖ τόσο παραστατικὰ καὶ καθαρὰ ὁ αἰσθητισμὸς τοῦ συγγραφέα. Ὑστερ' ἀπὸ τὸ διάβασμα τοῦ βιβλίου ἔχει κανεὶς τὴν ἐντύπωσιν πὼς γιὰ τὸν κ. Παπαντωνίου τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ἐνδιαφέρο παρὰ μόνο γιὰ τὴν αἰσθητικὴ συγκίνησιν πού εἶναι ἄξια νὰ τοῦ δώσουν. Καμιὰ συμπάθεια δὲν τὸν δένει μ' αὐτά. Σὰν τὸν ἦρωά του τὸν Συνετό, κλεισμένος κ' ὁ ἴδιος μέσα «στὸ κάστρο τοῦ ἀτόμου του» ἐνεῖ ἀποξενωθεῖ ἀπὸ ὅλα γύρω του καὶ τὰ κοιτάζει σὰν αἰσθητικὰ φαινόμενα μὲ μιὰ περιέργεια ψυχροῦ παρατηρητῆ. «Ὅσες φορές δοκιμάζει νὰ βάλει καποια θέρημν στὰ λόγια του γιὰ νὰ μὰς πείσει πὼς «ὑπάρχει ἀκόμα στὴν ὑπαρξὴ τοῦ χωρὸς γιὰ μυριάδες πόνοους...» καὶ νὰ μὰς συγκινήσει, δὲν καταφέρνει ἄλλο τίποτα παρὰ νὰ γράψει ἄνοστες αἰσθηματολογίες σὰν καὶ τούτῃ λ.χ.: «Ποτὲ δὲν ξέροουμε πού πέφτου, οἱ στάλες τῶν δακρῶν μας καὶ πού γίνονται κρῖνοι γιὰ μὰς». Ἔτσι ὅμως δὲ μιλοῦν ποτὲ οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν ἀκόμα δάκρυα ὄχι πιά γιὰ «μυριάδες», παρὰ καὶ γιὰ λίγους ἔστω πόνοους.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ὁ κ. Παπαντωνίου ἔχει μεγάλη ἐπιθυμία νὰ συγκινήσει τὸν ἀγνωστὴ του καὶ νὰ τοῦ ἀγγίξει τὴν καρδιά. Μὰ εὐκολο δὲν εἶναι αὐτὸ βέβαια, ὅταν ἔχει στερέψει μέσα στὴν καρδιά του ἀνθρώπου ἡ πηγὴ τῶν δακρῶν—καθὼς φαίνεται ἀπ' τὸ παραπάνω παραδειγμα—καὶ τόσο πολὺ ἔχει κλειστὴ ὁ ἴδιος στὸν αὐτοθανασιασμὸ γιὰ τὸ αὐτό του—πὸ τὸ φαντάζεται δὲ τὸ κέντρο τοῦ κόσμου—ὡστε καὶ τὸν θάνατο ἀκόμα νὰ τὸν καταλαβαίνει σὰν προδοσία¹⁾ σὲ ὅ,τι θὰ νομίζει, ὑποδέτο, πὼς τοῦ ὀφείλεται. Ἔτσι μὲ τὸ περίτεχνο ὕψος του καὶ μὲ τὰ φανταχτερά του λόγια πολὺ ν' ἀντικαταστήσει τὴν ἀπλή καὶ ἀληθινὴ λέξη, πού δὲ θ' ἔμπορῆσε ποτὲ νὰ τὴ βρεῖ, ἐπειδὴ τοῦ λείπει ἴσως—ἴσως ἡ συμπάθεια. Καὶ μὲ μιὰ ἐπίδειξη ὑπερευαισθησίας, ἐκεῖ πού δὲν ἔχει καθόλου τὸν τόπο της, πιαστικὴ νὰ κρῖνει πόσο ἡ ἀληθινὴ τρυφερότητα τοῦ εἶναι ξένη. Πῶς νὰ τὸν πιστέψουμε ὅμως, ὅταν τόσο πολὺ τὸ παρακάνει καμιὰ φορά, ὡστε γιὰ κάποιον δικαστῆ, πού δὲν ξέροουμε κ' ἂν «εἶναι βέβαιος πὼς τοὺς τιμῶρησε δίκαια τόσοι; ἀνθρώπους πού καταδικάσανε», μὰς διηγιέται ὅτι χρόνια ὀλάκερα «στὸν ὕπνο του καὶ στὸν ξύπνο του» τὸν βασάνιζε ἡ τύχη γιὰ τὴ φωλιά, πού χάλασε σὰν ἦταν παιδί, καὶ σὲ τέλος τοῦ βάζει στὸ στόμα του αὐτὰ τὰ λόγια: «Γιὰ τὴ φωλιά κρῖνοιμα αὐτῆ τῆ στιγμῆ, σὲ μέρος τοῦτο, γιὰ τ' ἄλλα ἔχω καιρό... Ἄν μοῦ φτάσει αὐτὴ ἡ ζωὴ...» Τὸ πολὺ—πολὺ νὰ δεχτοῦμε τὴν ἐξομολόγησιν τούτῃ μὲ τὸ ἴδιο χαμόγελο, πού ἀθελα ἀνεβαίνει στὰ χεῖλια μας ὅταν βλέποουμε καμιὰ γεροντοκόρη, μὲ σταφιδιασμένο πρόσωπο καὶ μὲ ἄλλο τόσο ὀλόστεγην καρδιά, νὰ ξεδεύει ὅλη της τὴν τρυφερότητα σὲ τὸ ἀγαπημένο γατάκι της, ἐνῶ μερστὰ στὴν πραγματικὴ δυστυχία ἀνθρώπων πολὺ κοντινῶν της μένει πάντα ἀδιάφορη καὶ ψυχρὴ.

Ἡ ὑπερβολὴ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς τέ-

¹⁾ Ἡ φράση τοῦ κ. Παπαντωνίου εἶν' ἔτσι: «Ἐπὶ τέλους ὁ γάτος του ἀπὸ τὸν πρόδοος κ' αὐτὸς—τὶ ἄλλο εἶναι ὁ θάνατος οὐ κτλ.

χνης τοῦ κ. Παπαντωνίου. Τοῦ λείπει ἡ ἐννοια τοῦ μέτρου, ἐπειδὴ ἴσως—ἴσως τοῦ λείπει ἡ ἀληθινὴ συμπάθεια. Μὰ τὸ χειρότερο εἶναι πὼς καμιὰ φορά τόσο πολὺ παρατραβιέται αὐτὴ ἡ ὑπερβολὴ, ὡστε δὲ σταματᾷ μὴδὲ πρὸς στὰ πῶς τίμια καὶ στὰ πῶς ἱερά. Μιὰ μετανοοῦσα Μαγδαληνὴ, πού γιὰ νὰ τὴν τιμωρήσει κάποτε ὁ ἀγαπητικὸς της τὴν ἔβαλε νὰ περπατήσει ξυπόλητη πάνω στ' ἀγκάθια, ἐκκλησάρισσα τώρα σ' «ἕνα παλιὸ ἐκκλησάκι τῶν Ἄναφιωτικῶν», πεσμένη στὰ γόνατα κατὰ Μεγάλῃ Τρίτῃ (γιὰ νὰ καταλάβεις, ἀγαπητέ μου ἀναγνώστη, τὴ λεπτὴ τέχνη τοῦ διηγηματογράφου, σκέψου πὼς τὴν ἡμέρα κείνη φέμεται τὸ τροπάρι τῆς Κασσιανῆς) ἀκούει τὸν «ἀδερφό» της, καλέ, τὸν «Νυμφίον», νὰ τῆς λέει: «κοίταξε! Τὸ ἴδιο ἀγκάθι φῦτρωσε γιὰ τὰ πόδια σου καὶ γιὰ τὴν κεφαλὴ μου». Ἔτσι μιλεῖ ὁ αἰσθητικὸς ἔσταυρωμένος τοῦ κ. Παπαντωνίου στὴν «γυναίκα πού κοιτάζει τὸ ἀγκάθιο στεφάνι του».

Χρειαζεται μὴπως, ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ, νὰ μακρύνω ἀκόμα τὴν κρίση μου; Ἄν ἔγραφα γιὰ τὶς «κυρίες μὲ πολὺ γούστο», πού ἐμμυστηροῦνται στὸν ἀπονήρευτον κ. Ξενοπούλο πὼς «τὸ Ἄνακάλυψεν τὴν ψυχὴν τοῦ εἶναι τὸ ἀριστούργημα τοῦ Παπαντωνίου», ἢ ἂν ἔγραφα γιὰ τὸν ἴδιον, τὸν καλοκάγαθον κ. Ξενοπούλο, πού βρῖσκει πὼς «ἄριστότερον δὲ δυσκολότερον ἐγγεῖρημα θὰ ἦτο νὰ κρῖνει κανεὶς ποῖον ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ ὄρατα διηγήματα εἶναι τὸ ὀρατιότερον», πολὺ φοβοῦμαι πὼς ὅσα ἄλλα παραδειγματὰ κ' ἂν ἔγραφα, δὲ θὰ τοὺς ἔκανα ν' ἀλλάξουν γνώμη. Μὰ οὔτε καὶ γράφω γιὰ νὰ πείσω κανέναν καὶ πολὺ λιγώτερο ὅσους ἔχουν «πολὺ γούστο» ἢ «εὐαίσθητη ψυχὴ». Μοῦ φαίνεται ὡστόσο πὼς ὅποιος ἔχει φυλάξει ἀκόμα μέσα στὴν ψυχὴ του λίγον τόπο ἀμόλευτον ἀπὸ τὴ «φιλολογία», αὐτὸς θὰ βρεῖ μέσα καὶ τὴ δύναμιν γιὰ ν' ἀγαναχτήσει μὲ τὴ φράση πού λέει ὁ ἔσταυρωμένος τοῦ κ. Παπαντωνίου. Καὶ γιὰ τὸ γερόν αὐτὸν ἄνθρωπο θὰ ἦταν περιττὸ νὰ μακρύνει ἀκόμα τούτῃ ἡ κριτικὴ πού ἔνας Θεὸς τὸ ξέρει (ἴσως καὶ μερικὸ καλοφίλοι) πόσο λίγο εὐχάριστο μοῦ ἦταν νὰ τὴ γράψω. Τίποτ' ἄλλο δὲ θὰ εἶχε νὰ τοῦ προσδέσει πιά, ὅσο κ' ἂν τὴν τραβοῦσα σὲ μάκρος. Ἀκόμα κ' ἂν τοῦ ξεχώριζα, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, μερικὰ διηγήματα τοῦ κ. Παπαντωνίου, ὅπως λ.χ. «τὸ Ἄλογο», ἢ τὴ «Γυναίκα τοῦ Μαλῆ», ἢ τὸν «Ὀλέθριο Λογαγόν», θὰ ἤξερε νὰ μοῦ πεῖ πὼς μιὰ καὶ ὁ ἴδιος ἄνθρωπος τάχει γράψει πού δὲν κόμπιασε καθόλου, γιὰ νὰ γίνῃ παθητικὸς, νὰ παρομοιάσει τὸν πόνο τοῦ Χριστοῦ μὲ τῆς ἄτυχης ἀγαπητικῆς τὸν πόνο, δὲ γίνεται νὰ μὴ λειπει κ' ἀπὸ τούττα ἡ ἐσωτερικὴ ἀλήθεια τῆς ζωῆς, πού θὰ τὰ ἔκανε πειστικά. Καὶ μοῦ φαίνεται πὼς θὰ συμφοροῦσα κ' ἐγὼ σὲ τέλος μαζί του ὅτι δὲν εἶναι κ' αὐτὰ παρὰ δημοσιογραφικὰ χρονογραφήματα, πῶς καλογραμμένα τὸ πολὺ—πολὺ ἀπὸ τ' ἄλλα.

Γ. Ν. Π.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Τὸ μπαλλέτο τῆς Φοῦλλερ. (Θέατρο «Κεντρικόν»).—Ἡ Λόη Φοῦλλερ, πού πέθανε μιὰ ἀπὸ τὶς πρώτες νύχτες τοῦ νέου χρόνου, εἶναι ὁ δημιουργὸς μιᾶς νέας χορευτικῆς τέχνης. Ἡ ὅλη στα-

διοδρομία της καὶ ἡ ὅλη ἐργασία πού ἄφησε μὲ τὸ ὀνόνημο μπαλλέτο της παρουσιάζουν μιὰ ἐντελῶς ξεχωριστὴ ἀτομικότητα.

Ἡ Φοῦλλερ πρωτοανέβηκε στὴ σκηνὴ μόλις δυόμισιν χρόνων σὲ κάποιο θέατρο τῆς Ἄμερικῆς πού κανεὶς δὲν θυμάται τὸνομά του. Πέντε χρόνων ἔπαιζε ρόλους ἀγγέλων καὶ νυμφῶν. Ἀργότερα ἔκανε κάπως σοβαρότερη ἐμφάνισιν μ' ἕναν ἀπὸ τοὺς δεύτερους ρόλους στὸ «Ρωμαῖο καὶ Ἰουλιέττα». Καὶ μόλις τὸ 1890 βρῆκε τὸ δρόμο της στὸ «Quack», ἐν' ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς χρονιάς ἐκείνης, ὅπου πρωτοπαρουσίασε μὲ συνθήκες ἐντελῶς τυχαῖες τὴ χορευτικὴ τῆς ἰδιοφυία.

Καὶ ἡ πρώτη της αὐτὴ ἐμφάνισιν στάθηκε βάση σὲ ὅλη τὴ σταδιοδρομία της. Στὸ «Quack» δὲ χόρευσε. Τὸ ἔργο δὲ χρειαζόταν χορευτρία, ἀλλὰ ἕνα πρόσωπο φανταστικὸ, ἕνα πνεῦμα πού ἔπρεπε νὰ μπεῖ στὴ σκηνὴ ἀθόρυβα, σὰν ἀέρας. Ἡ Φοῦλλερ ἀνέλαβε κ' ἔπαιξε μ' ἐπιτυχία τὸ ρόλο τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τῆς βραδιάς ἐκείνης, πού χαρακτηρίστηκε ἀπερίφραστα ἀπ' ὅλους ὡς μιὰ θαυμαστὴ δημιουργία, γεννήθηκε ὁ ἐλεύθερος χορὸς τῆς Φοῦλλερ.

Ἐνας χορὸς ἐλεύθερος ἀπὸ τοὺς κανόνες τοῦ κλασικοῦ χοροῦ, ποτὲ ὅμως ἀνεξάρτητος καὶ αὐθύπαρκτος. Ὁ χορὸς τῆς Φοῦλλερ ἀρχίζει βέβαια ἀπὸ τὸ ρυθμὸ. Ἀλλὰ δὲν στηρίζεται μόνο σ' αὐτόν. Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς ἐπιτυχίας του καὶ τῆς πρωτοτυπίας του τὸ ὀφείλει στὴ θαυμαστὴ χρησιμοποίησιν τοῦ τεχνητοῦ φωτός.

Καὶ ἀπόδειξιν τὸ πρόγραμμα τῶν πειραστάσεων πού ἔδωσε τὸ μπαλλέτο της στὸ «Κεντρικόν». Ἀπὸ τοὺς δέκα ὀκτὼ χοροῦς τοῦ προγράμματος μόνο οἱ πέντε-ἕξ μπόρουν νὰ ὀνομασθοῦν χοροὶ, στὴ συνθησιακῆ ἐννοια τοῦ ὄρου. Οἱ ἄλοι ἦταν παιχνίδια κ' ἔξυπνες ἐπινοήσεις (ὅπως οἱ «Ombres gigantesques»), στὶς ὁποῖες οὔτε ἔχνος χοροῦ ὑπῆρχε, ἢ ἕνας σοφὸς συνδυασμὸς χοροῦ καὶ φωτός. Καὶ ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς εἶναι ἡ καλλιτεχνικὴ κληρονομία πού ἄφησε ἡ Φοῦλλερ στὸ μπαλλέτο της.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ συνδυασμοῦ αὐτοῦ, ὅπως καταλαβαίνει ὁ καθένας, δὲν μποροῦν νὰ πραγματοποιηθοῦν παντοῦ. Χρειαζονται ὀρισμένες τεχνικὲς προϋποθέσεις, πού δὲν ὑπάρχουν στὰ ἑλληνικὰ θεάτρα. Ὄστόσο ὅ,τι εἶδαμε στὸ «Κεντρικόν» εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε τὴν ἄξια τῆς ἐργασίας πού ἄφησε ἡ Φοῦλλερ. Εἶδαμε πόσα πράγματα μποροῦν νὰ γίνων μὲ τὴ σοφὴ χρησιμοποίησιν τοῦ φωτός, πόσες μεταμορφώσεις, πόσες συνθέσεις, πόσες ἀναπαραστάσεις. Τὸ «Grand voile», τὸ «Grand oiseau noir» καὶ προπάντων ἡ «Φωτιά» ἦταν ἕνας μεγάλος θρίαμβος τοῦ τεχνητοῦ φωτός καὶ τοῦ λεπτοῦ γούστου. Ποιὰ ἡ θέση τοῦ χοροῦ ἀνάμεσα σὲ ὅλ' αὐτὰ; Ἀνάμεσα στὶς ἀμέτρητες δέσμες τοῦ φωτός πού ἐκτοξεύονταν ἀπὸ κάθε ἄνοιγμα, ἀπὸ κάθε σχισμὴ τῆς σκηνῆς, ἀπὸ πάνω, ἀπὸ κάτω, ἀπὸ τὰ πλάγια; Δευτερεύουσα, ὅταν δὲν ἦταν καὶ ἐντελῶς ἀσημαντὴ.

Ἐπῆρχαν βέβαια στὸ πρόγραμμα καὶ μέρη, ὅπου ὁ χορὸς ἔπαιζε τὸν κυρίαρχο ρόλο. Ἀλλὰ τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ἦταν τὰ ἀξιολογώτερα. Καὶ κυρίως τὰ μέρη αὐτὰ, συγκρινόμενα μὲ ἀνάλο-

γες χορευτικές ἐκτελέσεις ἄλλων συνόλων ἢ μονάδων, δὲν παρουσίασαν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Τὸ παλλέτο τοῦ «Κεντρικοῦ» δημιουργοῦσε κ' ἐπαιρνε μιὰ ξεχωριστὴ ὄντοτητα, μόνο ὅταν ἔμενε στὰ σύνορα τοῦ ἐλεύθερου χοροῦ τῆς Φούλλερ κ' ἐφάρμοζε τὸ σοφὸ συνδυασμὸ ρυθμοῦ καὶ φωτός. Ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς στηρίζεται περισσότερο στὴν τέχνη τοῦ ηλεκτρολόγου καὶ λιγώτερο στὴν τέχνη τοῦ χορευτῆ; Ἀδιάφορο. Τὸ ἀποτέλεσμα ἔχει πάντα τὴ θέση του στὴν περιοχή τοῦ ὁραίου. Καὶ αὐτὸ ἄρχει.

«Σύγκρουση»: τοῦ Miles Maleson. (Κομεντί σὲ πέντε εἰκόνες. Θέατρο «Ἀπόλλων» Μετάφρ. ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ Ν. Κανελλίδου).— Δὲν ὑπάρχει πῶς ἀστειο πρᾶγμα ἀπὸ τὰ σοβαροφανῆ θεατρικὰ ἔργα. Βλέπεις ὅτι οἱ ἠθοποιοὶ θυμῶν χωρὶς λόγο, ὅτι γίνονται «συγκρούσεις» ἐκεῖ πού βασιλεύει ἡ τάξη κ' ἡ μακαριότης, κ' ἐνῶ ἀπορεῖς κ' εἶσαι ἔτοιμος νὰ τοὺς καθησυχάσεις καὶ νὰ τοὺς πεις ὅτι δὲν συμβαίνει τίποτα τὸ σοβαρὸ, τοὺς βλέπεις νὰ ἐπιμένουν, νὰ θυμῶνουν περισσότερο, νὰ ἀπελτίζονται. Καὶ μόνον ἂν τύχει καὶ φθάσεις στὸ θέατρο ὅταν παίζεται ἡ τελευταία πράξη τοῦ ἔργου, τότε μορεῖς νὰ τοὺς πιστέψεις. Βλέπεις «συγκρούσεις», συγκρούσεις, πού δὲν ξέρεις τίς αἰτίες τοὺς καὶ ἔτσι δικαιολογεῖς τὴν ταραχὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἀκριβῶς αὐτὸ πρέπει νὰ κάνει κανεὶς καὶ μὲ τὴ «Σύγκρουση» τοῦ Maleson γιὰ νὰ συμπονέσει τοὺς ἠρώδες τῆς.

Τὸ μέγαρο Μπέλλιγκτον, ὅπου προετοιμάζεται καὶ γίνεται ἡ σύγκρουση, τὸ ἐπισκέπτεται ἕνας ἄνθρωπος πού πεινᾷ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦταν κάποτε συμφοιτητῆς μ' ἕναν ἀπὸ τοὺς πῶς τακτικούς ἐπισκέπτες καὶ φίλους τοῦ μεγάρου, τὸ συνταγματάρχη Ρόνالد Κλίβ, καὶ ἔχει μείνει τίμιος μ' ὅλη του τὴ φτώχεια.

Καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς, ἐνῶ μοροῦσε νὰ ζητήσει κάποιο βοήθημα ἀπὸ τὸν Ρόνالد Κλίβ ὅποιαδήποτε ὥρα τῆς ἡμέρας καὶ σὲ ὅποιοδήποτε μέρος, παραφυλάει καὶ μπαίνει σὰν κλέφτης στὸ μέγαρο Μπέλλιγκτον στίς τέσσερις τὸ πρωτὸ!

Ὅταν μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γίνεται ἡ πρώτη ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρώπου πού ἀποτελεῖ τὴν ἀφορμὴ ὅλου τοῦ ἔργου, καταλαβαίνετε μὲ πόση εὐκολία σχηματίζεται ἡ σειρά τῶν γεγονότων πού ὀδηγοῦν στὴ «σύγκρουση». Καὶ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔρχονται ἕνα-ἕνα, πλῆθουν θέση τὸ ἕνα κάτω ἀπὸ τ' ἄλλο καὶ στὸ τέλος, μὲ μιὰ γενικὴ πρόσθεση, κάνουν τὸ ἔργο.

Πρῶτα λοιπὸν μᾶς παρουσιάζεται ὁ Τὸμ Σμιθ, ὁ πεινασμένος ἄνθρωπος, ἔπειτα μαθαίνουμε ὅτι ὁ Σμιθ καὶ ὁ Ρόνالد Κλίβ γίνονται ὑποψήφιοι δύο πολιτικῶν κομμάτων, ὁ πρῶτος τῶν ἐργατικῶν καὶ ὁ δεύτερος τῶν συντηρητικῶν, παρακάτω ἡ κόρη τοῦ λόρδου Μπέλλιγκτον καὶ ἐρωμένη τοῦ Ρόνالد Κλίβ καὶ ἡ Ντέαρ Μπέλλιγκτον ἀνακατεύεται στὰ πολιτικά, γίνεται θαυμάστρια τοῦ Σμιθ καὶ στὸ τέλος γυναῖκα του. Ἡ «σύγκρουση» δηλαδὴ πραγματοποιεῖται καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἀποτελέσματά τῆς. Ἡ σύγκρουση ὅμως δὲν ἔχει μόνο πολιτικὸ χαρακτήρα. Ὁ πολιτικὸς ἄγωνας τῶν δύο ὑποψηφίων, ὅταν τελιώνει τὸ ἔργο, βρίσκεται στίς παραμονές του. Ἡ σύγκρουση εἶναι ἰδεολογικὴ καὶ ἡ νίκη ἀνή-

κει στὸ Σμιθ, πού κέρδισε τὴ Ντέαρ μὲ τοὺς λόγους του καὶ τίς ιδέες του.

Πῶς ὅμως μορεῖ ἕνας ἐργατικὸς ὑποψήφιος νὰ κερδίσει μιὰν ἀριστοκρατίσση, — ὄχι ἀπλῶς μιὰ ἀστή, — μὲ τὴν προεκλογικὴ εὐγλωττία του, μόνο ὁ συγγραφέας τοῦ ἔργου τὸ ξέρει. Πῶς ἀκόμα ἡ νέα αὐτὴ ἀριστοκρατίσση ἀρνήθηκε τὴν τάξη τῆς μέσα σὲ τόσο μικρὸ χρονικὸ διάστημα καὶ πῶς ἔγινε αὐτὴ ἡ μεταβολὴ μόνο μὲ ὠραία καὶ μεγάλα λόγια, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Σμιθ σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες πράξεις τοῦ ἔργου διακήρυξε ὅτι πρέπει νὰ πεινάσει κανεὶς πρῶτα καὶ νὰ ταιλωρηθεῖ γιὰ νὰ καταλάβει καὶ νὰ πιστέψει στίς ιδέες του,—καὶ τοῦτο μόνο ὁ συγγραφέας τὸ ξέρει.

Ἔστερ' ἀπ' ὅλ' αὐτὰ, τί νὰ ποῦμε γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου; Σὲ παρόμοιες περιστάσεις ὑπάρχει ἡ συνήθεια νὰ λέμε ὅτι τὸ καλὸ παίξιμο τῶν ἠθοποιῶν κράτησε ὅπωςδήποτε τὸ ἔργο. Τὸ ἴδιο θὰ μοροῦσε νὰ πει κανεὶς καὶ στὴν προκειμένη περίπτωσή γιὰ τὴν κ. Κυβέλη καὶ τοὺς κ. κ. Παπαγεωργίου καὶ Μουσοῦρη. Ἀλλὰ ἡ συνήθεια αὐτὴ νομίζω ὅτι εἶναι ἕνα οὐζύμωρο πρῶτου μεγέθους. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχει ἐκτέλεση,—καλὴ ἢ κακὴ, ἀδιάφορο, — ὅταν δὲν ὑπάρχει ρόλος, ὅταν δὲν ὑπάρχει ἔργο;

π. κ.

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ἀπάντηση στὴν κριτικὴ τοῦ κ. Κ. Θ. Παπαλεξάνδρου.—Δημοσιεύουμε τὴν πᾶρα κάτω ἀπάντησή τοῦ κ. Πανχγ. Κ. Κανελλοπούλου στὴν κριτικὴ τοῦ συνεργάτη μας κ. Κ. Παπαλεξάνδρου γιὰ τὸ βιβλίον του «Κοινωνιολογία τῶν Ἱμπεριαλιστικῶν φαινομένων».

Ἐδίδερα τὴν κριτικὴν τοῦ συνεργάτη μου κ. Παπαλεξάνδρου. Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ σᾶς δηλώσω ὅτι ὁ κ. Π. μὲ ἀδικεῖ σὲ πολὺ σημεῖα καὶ διὰ τοῦτο φαντάζομαι ὅτι δὲν θὰ ἔχετε ἀντίρρηση νὰ δημοσιεύσετε μιὰν ἀπάντησίν μου εἰς ὅσα ὁ κ. Παπ. λέγει διὰ τὸ βιβλίον μου.

Αἱ ἀπαντήσεις μου θὰ ἀναφέρονται συγκεκριμένως εἰς τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα θίγει ἡ κριτικὴ:

α) Ὁ κ. Κ.Θ.Π. γράφει: «ὁ κ. Π.Κ.Κ. ἀποφεύγει νὰ δώσει ὄρισμὸ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ἀφήνοντας ἴσως νὰ βγεῖ ὁ ὄρισμός σὰν συμπέρασμα τῆς ἐρευνας». Ὁ συγγραφεὺς τῆς κριτικῆς δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐπικαλεσθῆ τὸ «ἴσως» διότι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου μου ἀποτελεῖ καθαράν ὁμολογίαν, ὅτι ὁ σκοπός μου συνίστατο εἰς τὸ νὰ ἀποφύγω νὰ ἀντλήσω ἀ priori ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν μου συνείδησιν τὰ προσδιοριστικὰ στοιχεῖα τῆς ἐννοίας τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ἐκεῖνα δηλαδὴ τὰ στοιχεῖα, διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁποίων θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνταχθῆ ὁ ὄρισμός του. Σκοπός μου ἦτο νὰ ἀφήσω εἰς τὴν κριτικὴν τὸν ὄρισμὸν τῆς ἐννοίας—(διότι αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἡ δουλειὰ τῆς) — νὰ ἀντλήσῃ ἀπὸ τὴν ποικιλίαν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος τὰς ὁμοιομορφίας ἐκεῖνας, τῶν

ὁποίων ἡ πιστοποίησις θὰ ἔδιδεν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν εἰκόνα τῆς ἐπιτυχοῦς τάσεως πρὸς κοσμοκρατορικὴν ἐξάπλωσιν.

β) Ὁ κ. Κ.Θ.Π. γράφει: «ὁ συγγραφεὺς παθαίνει ἐκεῖνο πού καταλογίζει στους ἄλλους. Ξεκινᾷ δηλαδὴ γιὰ τὴν ἐρευνά του ὀλισμένος μὲ δύο πηγές — τὴν ἐνοστικτικὴν ὁρμὴν καὶ τὴν ἰδεολογικὴν κατεύθυνση—κ' ὅσοι ἱμπεριαλισμοὶ δὲν τοῦρχονται στὰ μέτρα, τοὺς ἀρνεῖται». Διὰ νὰ ἀποδείξῃ δέ, ὅτι ἡ προσπάθειά μου εἶναι ἀυθαίρετη, ἐπικαλεῖται τὸν περιικὸν ἱμπεριαλισμὸν — τοῦ ὁποίου ἐγὼ τὴν πληρότητα ἀρνοῦμαι—λέγων, ὅτι «οἱ Πέρσες τοῦ Κύρου δείχνουν κάποιο πρωτογονισμό». Συνιστῶ εἰς τὸν κ. Κ.Θ.Π. νὰ μὴ ἀποφάνηται ἀξιωματικά. Ἐάν ἐγὼ ἰσχυρίσθην, ὅτι οἱ Πέρσες ἔστεροῦντο πρωτογονισμό, ἐβάσιμα τοῦλάχιστον τὸν ἰσχυρισμὸν μου ἐπὶ τοῦ φαινομένου ἐκεῖνον τῆς περιικῆς πραγματικότητος, τὸ ὁποῖον εὐγλωττότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο ἐξεδήλωσε τὴν περιικὴν ὄντοτητα: ἐπὶ τῆς θρησκείας, καὶ προσεπάθησα νὰ ἀποδείξω, ὅτι ἡ σύστασις τῆς ἡτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ὑπόστασιν λαοῦ πρωτογόνου. Παρακαλῶ τὸν κ. Κ.Θ.Π. νὰ ἀκολουθῆ τὴν αὐτὴν ὁδὸν εἰς τοὺς ἰσχυρισμούς του.

γ) Ὁ κ. Κ.Θ.Π. γράφει: «Μὰ ἐκεῖ πού (ὁ συγγραφεὺς) πέφτει ἔξω ὀλότελα εἶναι ὁ ἀποκλεισμός τῆς θάλασσας ἀπὸ τὴν ἐννοια τοῦ χώρου». Τοῦτο μάλιστα ἐπαναλαμβάνεται δύο φορές εἰς τὴν κριτικὴν του. Πού τὸ εὐρήκατε ὅμως αὐτὸ, κ. Κ.Θ.Π.; Ἰδοὺ τὴ γράφω ἐ γ ὦ (καὶ ὄχι σεις) εἰς τὸ βιβλίον μου: «Ἡ θάλασσα δὲν ἀποτελεῖ ἔ δ α φ ο ς φ υ σ ι κ ὸ ν πρὸς ἐξάπλωσιν. Ἡ δι' αὐτῆς καὶ πέραν αὐτῆς ἐπέκτασις προϋποθέτει ἐσκεμμένην καὶ τεχνητὴν ὑπερνήκισιν τοῦ ἀδαμάστου στοιχείου τῆς διὰ τῆς ἐγγαράξεως ὁδῶν ἐκεῖ ἀκριβῶς, ὅπου τὰ ἀνθρώπινα βήματα δὲν ἀρκοῦνται, ὅπως ἐγγαράξουσιν αὐτά». Καὶ αὐτὸ διαφέρει ἀπὸ ἐκεῖνο πού ὑποστηρίζει ὁ κ. Κ.Θ.Π.

δ) Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰδίαν περὶ ἱμπεριαλισμοῦ θεωρίαν, τὴν ὁποῖαν προσπαθεῖ ὁ κ. Κ.Θ.Π. νὰ ἀναπτύξῃ μέσα σὲ δέκα λέξεις, αὐτὴ δὲν εἶναι βέβαια δυνατόν νὰ μὲ ἀπασχολήσῃ. Ἡ ἀνάπτυξις μιᾶς θεωρίας ἀπαιτεῖ κάπως περισσότερον κόπον. Ἀρκοῦμαι μόνον εἰς τὸ νὰ παρατηρήσω τοῦτο: ἐάν ἡ ἐξωτερικὴ ἦττα τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ προκαλεῖ — ὅπως ἀποφαινεται, διὰ τῆς θεσπίσεως ἀ π ο λ ὦ τ ο υ ἱστορικοῦ νόμου, ὁ κ. Κ.Θ.Π.—πτόσιν ἡ κλονισμὸν ἐσωτερικόν τῆς κυριάρχου τάσεως, τότε πῶς ἐξηγεῖται τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἦττα τοῦ Ναπολεοντείου ἱμπεριαλισμοῦ, ὄχι μόνον εἰς πτόσιν ἡ κλονισμὸν τῆς κυριάρχου τάσεως δὲν ὠδήγησεν, ἀλλ' ἀντιθέτως μάλιστα προκαλέσεν ἐντονωτέραν ἀνάπτυξιν καὶ ἀνδρωσὶν αὐτῆς;

ε) Ὁ κ. Κ.Θ.Π. τελειώνει ὡς ἔξης: «Περιορίζομαι στὸ θέμα, σύμφωνα μὲ τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου, πρᾶμα πού δὲν ἔκαμε ὁ συγγραφεὺς, ἀνακατείνοντας πολλὰ καὶ διάφορα, ἄσχετα λίγο πολὺ μὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρευνας κλπ.» Συνιστῶ καὶ πάλιν εἰς τὸν κ. Κ.Θ.Π. νὰ μὴ ἀποφαινεται, χωρὶς νὰ ἀποδείκνῃ. Ποῖα εἶναι, κ. Κ.Θ.Π., αὐτὰ τὰ ἄσχετα πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρευνῆς μου; Δὲν φιλοδοξῶ βέβαια νὰ μαντεύσω τὴν τόσον ἀορίστως καὶ ἀνεῦθ ὑ-

νω σ ἐκδηλουμένην σκέψιν σας. Ἀρκοῦμαι μόνον εἰς τὸ νὰ τονίσω τοῦτο: εἰς τὴν ζοῆν τῶν λαῶν κανένα σχεδὸν φαινόμενον δὲν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ ἄλλο. Ὅποιος ἔχει μάτι κοινωνιολογικὸ, ξέρει, ὅτι ὅλα εἶναι ἐκδηλώσεις μιᾶς θελήσεως καὶ ὅτι δὲν εἶναι παράδοξον, ἐάν ὁ παρατηρῶν μιὰν συγκεκριμένην πραγματικότητα ἀνάγῃ πολλὰ καὶ τ' ἐπίφασιν ἄσχετα πρὸς ἄλληλα φαινόμενα (ὅπως π. χ. τὸν νατουραλισμὸν τῆς Τέχνης καὶ τὴν βιομηχανοποίησιν τῆς Οἰκονομίας κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα) εἰς τὴν αὐτὴν πηγὴν. Αὐτὰ βέβαια δὲν μορεῖ νὰ τὰ καταλάβῃ παρὰ μόνον ὁποιος ἤσκησε τὸ μυαλὸ του εἰς τὸν ἰδιαίτερον καὶ συνθετικώτατον αὐτὸν τρόπον ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς. Ὅταν καὶ ὁ ἐπικριτῆς μου ἀκολουθῆσῃ τὴν αὐτὴν μέθοδον καὶ λάβῃ ὑπ' ὄψει του τὰς πηγὰς πού ἐγὼ ἔλαβα καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐβασίσθην, τότε ἡμπορεῖ μόνον νὰ κρινῇ ἐάν ἀφομοιώνῃ ἢ ὄχι τὰς ξένας γνώμας πού ἀναφέρω.

ΠΑΝΑΓ. Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

Ι. Α. Σοφριανοπούλου: «Πῶς εἶδα τὴ Βαλκανικὴ». Ἐρευνα πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ—Ἐκδ. Βασιλείου.

Ὁ Ἐκδοτικὸς Οἶκος Βασιλείου ἐκκυκλοφόρησε τὸ ἔργο τοῦ κ. Ι. Σοφριανοπούλου «Πῶς εἶδε τὴ Βαλκανικὴ». Τὴν ἐργασία τούτη δὲν ἀντικρίζομε πρώτη φορά γιὰ τὴν ἐρευνα τοῦ κ. Σοφριανοπούλου δημοσιεύτηκα ἐδῶ καὶ μῆνες στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα». Πάντα ὅμως τὸ παρουσίασμα μιᾶς δουλειᾶς σὲ βιβλίον σὲ κάνει νὰ τὴν κοιτάξεις σὰν καινούργια καὶ πάντα νὰ βρίζεις πρᾶματα πού σοῦχαν ξεφύγει ὅταν τὴ διάβασες στὴν ἐφημερίδα.

Τὸν κ. Σοφριανοπούλου δὲν γνωρίζομε μονάχα ἀπὸ τὸ τελευταῖον τοῦτο βιβλίον. Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι μιὰ συνέχεια κάποια γενικότερης ταχτικῆς πού, ἄλλοτε μὲ τὴ μιὰ μορφή ἄλλοτε μὲ τὴν ἄλλη, στὸ βάθος πάντα παρουσιάζονταν ἡ ἴδια. Ἐννοῶ μιὰ δολοκλήρη σειρά πολιτικῶν πρᾶξεων πού τὴ χαρακτηρίζουν κάποια κοινὰ χαρακτηριστικά, πάστρας, σύνθεσις, ὀξύτατης παρατήρησης, εὐθύτητας, καὶ κάποιας ψυχικῆς λαχάρας στὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἀλήθειας καὶ στὸ ἀφοβο ἀντίκρουσμα τῆς πραγματικότητος. Γιατὶ ἂν παρακολουθῆσαι κανεὶς τὸ συγγραφέα τοῦ βιβλίου πρὸς κρῖνον σήμερα, ἀπὸ τὴν πρώτην του δημοσίαν ἐμφάνισιν ὡς γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, ἂν προσέξει τὰ σοβαρὰ ἄρθρα πούχε γράψῃ στὴν «Ἔστια» ὅταν γύρισε ἀπὸ τὴ διάσκεψιν ἐργασίας πούχε γίνει στὴ Βασιλίκτον, στίς ἐντυπώσεις του ἀπ' τὴ Ρωσία πού δημοσίεψε στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα» κ' ἂν διαβάσει κανεὶς προσεχτικῶς τὸ τελευταῖον τοῦ βιβλίου, θὰ δεῖ πῶς ὅλα αὐτὰ εἶναι μιὰ σειρά πολιτικῶν πρᾶξεων πού ἔχουν ἀπάνταστα βαθύτερη σημασία ἀπὸ μιὰ πρόχειρη ἀφρογραφία πίνω στὰ καθημερινὰ ζητήματα πού παρουσιάζει ἡ πολιτικὴ ῥουτίνα. Ἴσως αὐτὰ νὰ τὰ βλέπει σὰν λεπτομέρειες δευτερεύουσας σημα-

σίας όταν τὰ τοποθετῆ διπλα σὲ γενικότερα πολιτικά προβλήματα πού τὸν ἀπασχολοῦν. Καί τὴν ἐντύπωση αὐτὴ μὴ τὴν ἔδωσε τὸ διπλό προσεχτικό διάβασμα τοῦ βιβλίου του. Ὡς κάποια στιγμή ἔβλεπα κίπως διαφορετικὰ τὴ δράση τοῦ συγγραφέα. Ἐπίστευα πὼς ἔσδεύει πολλές δυνάμεις του σὲ θεωρητικὰ ἀντικρούσματα κι' ἀψηφοῦσε λίγο τὴν πρόξην. Σήμερα δὲν ἔχω τὴν ἴδια γνώμη. Τὸ βιβλίο μ' ἔκαμε νὰ δῶ καί τὴν πολιτικὴ του στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Ἑθνικῆς Οἰκονομίας καί τὰ ἄρθρα του στὴν «Ἑστία», καί τὶς ἐντυπώσεις του στὴ Ρωσία καί μιὰ μεγάλη συνέντευξη ποῦχε δώσει σὲ μένα καί πού δημοσιεύθηκε στὸν «Ἐλεύθερο Τύπο» καί γενικά ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις του τὶς δημόσιες σὰν πράξεις πολιτικές, σὰν ἐργασία προορισμένη νὰ ἐνθουσιάσει, νὰ φανατίσει ἕναν κόσμον ἰδιαιτέρως σκεπτομένων ἀνθρώπων γιὰ θέματα καί σκοποὺς ὄχι τόσο διανοητικούς ὅσο πολιτικούς. Γιὰ τοῦτο καί τὸ τελευταῖο του βιβλίο εἶναι μιὰ καθαρὴ πολιτικὴ πράξη καί σὰν τέτοια τοῦ ἀξίζει νὰ κριθεῖ.

Βέβαια τὸ βιβλίο τοῦ κ. Σοφianoπούλου μπορεῖ νὰ κριθεῖ καί σὴν ἔργο φιλολογικόν. Κι' ὅσο κι' ἂν διαφωνοῦμε μετὰ τὸν κ. Σοφianoπούλου στὸ μιχτὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα πού μεταχειρίζεται, δὲν μποροῦν νὰ νηθῶ πὼς τὸ βιβλίο ἔχει προτεγῆματα λογοτεχνικά ἄρα τυχαία. Ὁ συγγραφέας ἔχει μιὰ σπάνια παρατήρηση, μιὰ δροσιὰ ἀγάνταστη στὴν ἀφήγηση, ἕναν πλοῦτον εἰκόνα καί τὸ σπουδαιότερο μιὰ μοναδικὴ συνθετικὴ ἰκονότητα. Ἔξρει νὰ συνθέτει, ἔξρει τὰ μουσικὰ τῆς λογοτεχνικῆς ἐργασίας ἔξρει νὰ δίνει μορφή ἀρχιτεκτονικὴ στὸ ὄλικο του. Μοῦ ἔκαμε ξεχωριστὴ ἐντύπωση ὁ τρόπος πού μεταχειρίζεται πού νὰ κάνει τὸ ἀναγνώστη του νὰ προσεγγίσει προβλήματα πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά ἐνὸς τόπου. Δὲν τὸν κεραυνώνει οὔτε τὸν ἐρεθίζει μετὰ πολιτικάντικη σοφία, μετὰ ἄρτιμους ἢ μετὰ βουστροφυκτικὸς μπουρμπουλίδες τῆς χαριτωμένης καθαρεύουσας. Τίποτα ἀπ' ὅλα αὐτὰ. Τὸν πέρνει καί σὰν καλὸ φίλο τὸν σεργιανῶν στὰ ὄμορφα καφρενεῖα τῆς Λομπλινίας, στὰ χαρούμενα Κροατικὰ χωριά, τὸν κάνει ν' ἀκούσει τὸ τραγοῦδι τῆς χαρούμενης γυναίκας καί τὰ μεράκια τοῦ παλιοσέρβου πολεμιστῆ μετὰ τοὺς ἔλικτους ὄραματισμούς των. Κι' ὅταν τοῦ δώσει μιὰ γραφικὴ εἰκόνα τῶν τόπων καί τοῦ συστήσει καλὰ τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τὶς χαρὰς καί μετὰ τοὺς πόνους τους, μετὰ τὶς ἀνάγκες καί τὰ μίσση τους, τὶς κρυφὰ λαχτάρες καί τὶς θλιβερὰς καταπτώσεις τότες τὸν πιάζει μετὰ πολλὴ μαστροῖα καί στὰ συνολικὰ πολιτικά, κοινωνικά καί οικονομικά προβλήματα πού ἔχουν οἱ λαοὶ τοῦτοι. Μοῦ φαίνεται πὼς δὲν χρειάζεται νὰ δεῖξω ξεχωριστὰ ποιὰ σημεῖα ἔχει ἕνας τέτοιος συγγραφέας τῶν τρόπων καί πόσο καλύτερα, ἂμ ἔξρεις ποῖα τὸν ἀνθρώπο, βλέπεις καί τὰ ποικίλα προβλήματα τῆς ζωῆς του. Ὅλα τὰ παραπάνω δείχνουν πόσο εἶναι συγγραφέας ὁ κ. Σ. καί πόσο θὰ μπορούσε τὸ βιβλίο του ν' ἀνθέξει καί στὴν πύδ αὐστηρὴ κριτικὴ. Τὸ μόνο ψεγάδι λογοτεχνικόν καί πραγματικόν πού βρισκόμ, εἶναι ἡ μιχτὴ γλώσσα του ὅσο κι' ἂν αὐτὴ κλίνει πιοτέρο στὴ δημοτικὴ. Ὁ κ. Σοφianoπούλος εἶναι δημοτικιστὴς κι' αὐτὸ εἶν' ἕνας ἀκόμα λόγος πού μᾶς κάνει νὰ μὴ τοῦ συχωράμε ὅποια ὑποχώρηση στὸ βασικόν

τοῦτο ζήτημα.

Μὰ ὅπως τόνισα πὸ πάνω, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ φιλολογικὴ ἀξία τοῦ βιβλίου πρέπει νὰ ἀντικρούσω τὴν πολιτικὴ του σημασία γιατί εἶναι μιὰ σημαντικὴ πολιτικὴ του πράξη. Καί τὸ πρᾶμα δὲν τὸ βλέπω μονάχα σὰν Ἑλληνας μὰ καί σὰν ἀνθρώπος πού εἶδα καί γὼ τὴ Βουλγαρικὴ, τὴν ταξίδεψα καί τὴν ἐρεῦνησα ὅσο μπορούσα νὰ τὸ κάμω μέσα στὸ διάστημα τῶν δύο μηνῶν. Τότες (Ἰούλιος 1926) εἶχα τόνισαι στὸν «Ἐλεύθερο Τύπο» ποιὰ μεγάλ, πολιτικὰ ἀποτελέσματα μπορούσαν νὰ δώσουν συχνὰ ταξίδια στὴ Βουλγαρικὴ ἀνθρώπων πού εἶτε πνευματικά, εἶτε πολιτικά, εἶτε οικονομικά ἀποτελοῦνε τὴν ἀρχοῦσα τάξη τῆς χώρας μας. Πόσες στραβὲς ιδέες θὰ ξεριζώνονταν, πόσα μίσση θὰ ὑποχοροῦσαν καί πόσα κοινὰ συμφέροντα δὲν θὰ ὄχόντουσαν στὸ φῶς πού θ' ἀνάγκαζαν τοὺς λαοὺς τῆς σὲ μιὰ γόνιμη κι' εἰρηνικὴ συνεργασία. Τεῖχος ὁμῶς ἀπέραστο μᾶς χώριζε. Ἐξρει τὴν Ἀμερικὴ, τὴ Λύση, χίλιους τόπους καί χίλιες χώρες καί δὲν ἔξραμε τοὺς γειτόνους μας, τοὺς διπλανοὺς μας, τοὺς ἀνθρώπους πού βρισκόντουσαν στὴν ὁριζόγρα τῶν σπειριῶν μας, κάτω ἀπὸ τὰ παραθύρια μας καί πού κάθε τι σ' αὐτοὺς δὲν μπορούσε νὰ μὴν ταραξέι λίγο ἢ πολὺ καί μᾶς. Γιὰ τοῦτο ἡ γνώση τῆς Βουλγαρικῆς ἔπρεπε νάναί καί εἶναι ἡ πρώτη προϋπόθεση κάθε πολιτικοῦ. Καί τολμῶ νὰ πῶ πὼς ἐδῶ καί χρόνια ὁ πολιτικός μας κόσμος — οἱ ἐξαιρέσεις εἶναι ἐλάχιστες — ἔχει πολλὴ λειψὴν ἰδέα γιὰ τὴ Βουλγαρικὴ κι' ἀντὶς νὰ ἔξρει τὴν πραγματικότητά της, ἔξρει ὅσα ψεύτικα συναισθηματικά δημιούργησαν οἱ συγκρούσεις αἰῶνων κι' ἡ ἱστορικὴ συκοφαντία πού τις συνέδευε. Καί τοῦτο τὸ κακὸ δὲν εἶναι μονάχα Ἑλληνικόν ἀλλὰ Βουλγαρικόν. Κανένας Βουλγαρικὸς δὲν ἔξρει τὸ διπλῶν του, κανένας δὲν ἔδειξε σοβαρὴ διάθεση νὰ τὸν γνωρίσει. Ἔτσι ξακολουθᾷ ἡ παρεξήγηση καί ἡ Βουλγαρικὴ ἔχει καταπτῆσι τόπος πού κατοικεῖται ἀπὸ λαοὺς πολὺ ταροχοποιούς.

Πὼς λοιπὸν ὅταν τέτοια εἶναι ἡ κατάσταση, τὰ δύο ταξίδια καί ἡ προσεχτικὴ ἔρευνα καί τὰ πολιτικὰ συμπεράσματα πού ἔβγαλε ὁ κ. Σοφianoπούλος νὰ μὴ συζητήσουν ὅποιον ἔχει λίγη κρίση καί λίγη εὐσυνειδησία μέσα του καί τὴν καλὴ διάθεση ν' ἀναγνωρίσει τὴν καλὴν πράξιν ὅπου τὴ συναντήσκει;

Ὁ κ. Σοφianoπούλος σὰν ἀληθινὸς ἀνθρωπιστὴς δὲν εἶδε τὴ Βουλγαρικὴ μετὰ τὸ σωβινιστικὸν μάτι τοῦ ἀνθρώπου πού τὸν τυφλώνει ἡ ἀμάθεια κι' ὁ πολιτικαντισμὸς, ἀλλὰ τὴν εἶδε μετὰ τὸ μάτι τοῦ ἀνθρώπου πού εἶναι βαθύτατα πιστευμένος ἀπὸ τὰ ἀνθρωπιστικὰ ἰδιανικά. Μέτρο στὴν κριτικὴν του δὲν στάθηκε ποτὲ ἡ ἑλληνικὴ ἄποψη. Κι' ἐνῶ στὸ ζήτημα τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς ἀκτοπολιᾶς κ. ἄ. π' ἔρνει μιὰ σωστὴ ἑλληνικὴ ἄποψη, στὸ ζήτημα τῶν μειονοτήτων λέει μερικὲς ὁμῆς ἀλήθειες, σκληρὰς γιὰ τοὺς Ρουμάνους, γιὰ τοὺς Σέρβους, μὰ σκληρὰς καί γιὰ μᾶς. Κι' ὅταν βρεθῆ τὰ βαθύτερα αἰτία τῆς ακοριζικιάς τότες μόνον προχωρεῖ στὰ συμπεράσματά του, τότες μόνον μᾶς λέει πὼς μπορεῖ νὰ γαληνέψει ἡ Βουλγαρικὴ. Καί τὸ συμπέρασμα του εἶναι πὼς τρεῖς τρόποι μπορούν νὰ εἰρηνέ-

ψουν τὴ Χερσόνησο: «πραγματικὴ προστασία τῶν μειονοτήτων, ἡ ὁποία δὲν συνδέεται μετὰ κανένα ἀθέλητον ἐκτοπισμὸν, ἡ διδασκαλία τῆς νέας γενεᾶς εἰς τὰ σχολεῖα, καί ἡ πυκνὴ, ἡ πυκνότερη, θὰ ἔλεγα, σιδηροδρομικὰ σύνδεσις τῶν διαφορῶν χωρῶν τῆς Βουλγαρικῆς μετὰ τῶν.»

Καί τὰ τρία αὐτὰ θέματα τὰ ἔξρηγει πλατεῖα ὁ συγγραφέας, ὅπως πλατεῖα ἔξεταιξεί κάθε Βουλγαρικὸν λαὸν καί τὰ προβλήματά του. Ὁ χώρος βέβαια τοῦ περιοδικοῦ δὲν φτάνει γιὰ ν' ἀναλύσει κανεὶς ὅλα τὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου οὔτε νὰ κρίνει ἀναλυτικὰ τις ἀποφεις τοῦ κ. Σοφianoπούλου. Θάπρεπε νὰ γραφεῖ ἄλλο ἕνα βιβλίο. Τόσο ἐνδιαφέρο καί σημασία ἔχουνε τὰ θέματα πού θίγει ὁ συγγραφέας. Ἐγὼ περιορίστηκα σὲ γενικὲς γραμμὲς νὰ καθορίσω τὴ σημασία τοῦ βιβλίου. Μὰ ἀξίζει νὰ τὸ διαβάσει κάθε Ἑλληνας πού ποθεῖ νὰ γνωρίσει τὴ βουλγαρικὴ πραγματικότητα. Τοῦ τὸ συνιστῶ κι' εἶμαι βέβαιος πὼς θὰ τὸν φανατίσει καί θὰ τὸν ἐνθουσιάσει καί θ' ἀναγνωρίσει μαζί μετὰ μένα πὼς ὁ κ. Σοφianoπούλος τὴν πολιτικὴν δὲν τὴ βλέπει σὰν ῥουτίνα ἀλλὰ σὰν ἀνησυχία βαθύτερη καί σὰν σοβαρὴ εὐθύνη πού πρέπει νὰ νοιώθει ὁ πολιτικός ὅταν ἀπευθύνεται στὸ λαὸν πού θέλει νὰ διοικήσει.

K. ΜΠΑΣΤΙΑΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Στεφ. Ξανθοῦδιδου: Χάνδαξ—Ἡράκλειον. Ἱστορικὰ σημεῖα. Ἡράκλειον 1927.—Ἦταν πολὺ ἐπιτυχημένη ἡ ἰδέα τοῦ Μουρέλλου νὰ μεταξέψει τὰ ἱστορικὰ σημεῖα τοῦ Ξανθοῦδιδου, ὅσα εἶχε γράψει στὴν ἐφημερίδα του, καί νὰ τὰ δημοσιεύει ὅπως τὰ δημοσίεψε μετὰ τὴν χρονολογικὴ τους σειρά σ' ἕνα ὁμορφο βιβλιαράκι, πού τὸ σ.ο.ίζουν καί μερικὲς σχετικὲς ἱστορικὲς εἰκόνες. Στὰ σημεῖα αὐτὰ περιᾶ σὲ εἰκόνας ἡ μιὰ κατὰ τὴν ἄλλη ὀνὴ ἡ ζωὴ τοῦ Ἡρακλείου μαζί μετὰ τὰ μνημεῖα τοῦ ἀπ' τὴ στιγμή πού χριστίστηκε ἀπ' τοὺς Σαρακηνοὺς, ὡς τὴ στιγμή πού παραδόθηκε στοὺς Τούρκους κι' ὡς τὰ σημεῖα. Τὰ σημεῖα γράφονται ἀπὸ ἀνθρώπο, πού ἔξρει καλὰ ὅσα λέγει καί κίτι ἀκόμα περισσότερο, ἀπλά, χωρίς ἐπίδειξη καί μετὰ περισσὴν ἀγάπη, διαβάξονται πολὺ εὐχάριστα. Κ' ἔχουν ἐνδιαφέρο ὄχι μόνον γιὰ τοὺς ἐντόπιους Ἡρακλειώτες, πού θὰ θέλουν βέβαια νὰ μάθουν τὸν τόπο τους καί τὴν ἱστορία του, ἀλλὰ καί γιὰ ἔξριους. Ἔτσι τὸ Ἡράκλειον μπορεῖ νὰ πει πὼς ἀπόκτησε κίτι πού δὲν ἔχει ὡς τώρα καμία πόλη τῆς Ἑλλάδας, οὔτε καί ἡ Ἀθήνα, μιὰ ἱστορία μαζί καί ὀδηγὸν γιὰ τὰ μνημεῖα της, ἀπλή, σύντομη κι' εὐχάριστη, γραμμὴν, ὅπως εἶπαμε, μετὰ περισσὴν ἀγάπη, μιὰ ἱστορία καθαντὸ ἐκλαϊκευμένη. Μακάρι νὰ βρισκόνταν καί ἄλλοι σοφοὶ νὰ κάμουν τὸ ἴδιο σὰν τὸν Ξανθοῦδιδου γιὰ τὴν Ἀθήνα καί γιὰ τὴ Θεσσαλονικὴ καί γιὰ τις ἄλλες ἱστορικὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδας. Ἔτσι καί ὁ λόγος μας θὰ ἔξρει καλύτερα τὸν τόπο του καί θὰ τὸν ἀγαποῦσε περισσότερο.

Ἰω. Ε. Καλιτσουάνι: Ἡ παρὰ Πλάτωνι μυθεῖα τοῦ Ὀρφέως. (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἱστορικὰ τοῦ ἔτους 1927. Τόμ. 2ος σ. 377—385. Ἀνεκωκώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 26 Μαΐου 1927).— Ἡ ἀνακοίνωση τοῦ κ. Καλιτσουάνι καί ἀκαδημαϊκοῦ κ. Καλιτσουάνι ἔχει τὸν ἴδιο τίτλο μετὰ τὴν ἐργασία τοῦ P. Weber (Platonische Notizen über Orpheus—Progr. München 1899), πού περιλαμβάνει ὅλα τὰ σχετικὰ γιὰ τὸν Ὀρφέα χωρία τοῦ Πλάτωνος (Βλ. Otto Kern, Orphicorum fragmenta σ. 86 ἀπ. 12). Μᾶς κάνει δὲ ἐντύπωση, πὼς ὁ Καλιτσουάνις, ἐνῶ ἀναφέρει σὲ μερικὲς ὑποσημειώσεις τὸν Weber, μιὰ (σ. 379) περὶ ἀπηχίσεων τῶν ὀρφικῶν διδασμάτων παρὰ Πλάτωνι καθ' ὅσον αὐτὸς γνωρίζει. Τὰ χωρία αὐτὰ εἶναι πολὺ γνωστὰ κι' ἀπ' τὸν Weber, κι' ἀπ' τὸν Gruppe, κι' ἀπ' τὸν Diels, κι' ἀπ' τὸν Kern, πού ἔξεδωκε τελευταῖα (1922) καί τὰ ἀποσπάσματα τῶν ὀρφικῶν, καί ἀπ' τὸν Robert κι' ἀπὸ ἄλλους. Σωστὸ λοιπὸν θὰ ἦταν νὰ μὴ γίνετι λόγος γιὰ τὴν παρὰ Πλάτωνι μυθεῖαν τοῦ Ὀρφέως, οὔτε νὰ παρατίσονται χωρία καί παραπομπὲς γνωστῆς, ἀφοῦ δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ μιὰ διαφωνία πρὸς τὸν Weber, πού δέχεται πὼς ὁ Πλάτων θεωροῦσε τὸν Ὀρφέα Ἑλληνα, ἐνῶ ὁ Καλιτσουάνις, στηριζόμενος σὲ δύο γνωστὰ Πλατωνικά χωρία, βγάζει τὸ συμπέρασμα (σ. 385) ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἀρνεῖται τὴν προσοπιστικὴν ὑπαρξιν τοῦ Ὀρφέως (πρᾶμα πού ἔγνωστο), τὸν ὁποῖον δὲν θεωρεῖ οὔτε ὡς θεὸν οὔτε ὡς κυριεῖ ποιητὴν, ἀλλὰ ὡς τελεστήν καί χρησιμφοδὸν καί δὴ Θεοῦ καί οὐχὶ Ἑλληνα τὴν κατατροῖδα. Ἀλλὰ καί τὸ συμπέρασμα αὐτὸ τοῦ Καλιτσουάνι δὲ φαίνεται νὰ βγαίνει ἀκέρειο ἀπ' τὰ χωρία, ἀπ' ὅπου προσπαθεῖ νὰ τὸ βγάλει. Βέβαια ὁ Πλάτων διακρίνει τὸν Ὀρφέα ἀπ' τὸν ποιητὴ Ὀμηροῦ ὡς τελεστή καί χρησιμφοδὸν, ἀλλ' ἀπ' αὐτὸ δὲν βγαίνει τὸ συμπέρασμα καί ὅτι δὲν τὸν θεωρεῖ καί Ἑλληνα. Ἐκτὸς ἂν πιστεύει ὁ Καλιτσουάνις ὅτι ὅλοι οἱ τελεσταὶ καί οἱ χρησιμφοδοὶ στὴν Ἑλλάδα ἦταν ἢ θεωροῦνταν ξένοι.

Αὐτὸ ὁμῶς δὲν εἶναι σωστὸ. Τελεσταὶ καί καθαροὶ καί ἀγροὶ δὲν ἦταν ἀγνωστοὶ στὴν Ἑλλάδα σ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια, χωρίς νὰ χαρακτηρίζονται ξένοι. Παράδειγμα ὁ Κρητικὸς Ἐπιμενίδης πού καθάρισε καί τὰς Ἀθήνας (Otto Kern, Die Religion der Griechen σ. 134). Τὸ μόνον πού μπορεῖ νὰ βγεῖ ἀπ' τὰ χωρία αὐτὰ εἶναι πὼς ὁ Πλάτων ἔξρει γιὰ τὸν Ὀρφέα τὸ μῦθο πού ὠνόμαξε πατέρα του τὸν Οἶαρο καί διηγόταν τὸ φόνου τοῦ ἀπὸ γυναίκες. Ἄν τώρα τὸν Οἶαρο αὐτὸν καί τὸ παιδί του ὁ Πλάτων τοὺς εἶχε γιὰ Ἑλληνας ἢ Ἡρακλειώτες δὲν μᾶς τὸ λέει καί χωρία. Αὐτὸ θὰ μπορούσαμε μόνον νὰ τὸ συμπεράνομε ὄχι ἀπ' τὴ γραπτὴ παράδοση, ἀλλὰ ἀπ' τὰ μνημεῖα. Γιατὶ τὸς σημεῖα ὁ Robert (Griechische Heldensage I 399), ἤδη στὸν Ἐ' αἰῶνα ζωγραφίζεται ὁ Ὀρφέας περικυκλωμένος ἀπὸ ἀκροατήριον ἀπὸ Ἡρακλειώτες.

Ἐγὼ ἀπ' αὐτὰ παρατηρῶ πὼς κι' αὐτὸ πού λέγεται στὴ σ. 378 ὅτι ἀρχαιότερη πηγὴ γιὰ τὸν Ὀρφέα εἶναι ὁ Πίνδαρος, δὲν τὸ πολυκαταλα-

βαίνο, ἀφοῦ καὶ ἀπὸ τὰ Fragmenta τοῦ Kern (σ. 14.47) εἶναι γνωστὴ μαρτυρία τοῦ Σιμωνίδῃ γὰ τὴ δύναμη τοῦ αἰοῦ, τελευταία δὲ ὁ ἴδιος ὁ Kern σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Erns Diehl, καὶ στίχους τοῦ Ἀλκαίου σχετίζει μὲ τὸν Ὀρφέα.

Ἔτσι δὲν βλέπουμε κατὰ τὴ γενήκαμε σοφώτεροι ἀπ' τὴν ἀκαδημαϊκὴ ἀνακοίνωσιν τοῦ Καλιτσουάνου εἴτε γιὰ τὸν Ὀρφέα εἴτε γιὰ τὸν Πλάτωνα.

Μ. Δημητρίου Χρυσοστόμου: Οἱ ἐξωκατάκοιλοι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, Athen 1927 (= Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie hrsg. von N. Bees). Εἶναι εὐχάριστο νὰ βλέπει κανένας καὶ τοὺς δικούς μας κληρικούς νὰ δείχνουν ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ νὰ προσπαθοῦν καὶ αὐτοί, καθένας μὲ τὴ δύναμή του, νὰ γεμίσουν λίγο-πολύ ἐνα ἀπ' τὰ πολλὰ κενά της. Οἱ ξένοι, καθολικοὶ καὶ προτεστάντες, ἀπὸ καιρὸ δουλεῖον στὴν ἐπιστήμην καὶ δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ποὺ πέθανε ἕνας γνωστὸς τῶν Ἀθηνῶν μεγάλος καθολικὸς ἐρευνητῆς ὁ Louis Petit. Ἀλλὰ γιὰ νὰ εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ καὶ ἡ δουλειὰ ὠφέλιμη στὴν ἑλληνικὴ ἐπιστήμην πρῶτα καὶ ἔπειτα στὴν ὅλην ἐπιστήμην, πρέπει καὶ ὁ τρόπος ποὺ γράφονται οἱ πραγματείες νὰ εἶναι κάπως ἐπιστημονικώτερος. Πρέπει δηλαδὴ ἡ πραγματεία νὰ εἶναι ἔτσι γραμμένη, ὥστε ἐκεῖνος ποὺ παραινέει νὰ τὴ διαβάσει εὐθὺς ἀμέσως νὰ κατατοπιζέται στὸ τί εἶχαν οἱ παλιότεροι καὶ τί θέλει νὰ πεῖ δικὸ τοῦ ὁ συγγραφέας. Ἔτσι δὲν πελαγῶνει ὁ ἀναγνώστης διαβάζοντας παλιά καὶ καινούργια ἀνακατωμένα. Αὐτὸ δυστυχῶς δὲν τὸ βλέπουμε πάντα, ὅπως δὲν τὸ βλέπουμε καὶ στὴν πραγματεία αὐτῇ. Ὁ συγγραφέας εἶδε πολλὰς πηγὰς, μάλιστα πολλὰ χωρία, διάβασε καὶ πολλὰ βιβλία, μερικὰ μάλιστα εἰδικὰ, ὅπως τοῦ Glugnet, Les offices et les dignités ecclesiastiques dans l'eglise grecque, δὲν μᾶς ξεκαθαρίζει ὅμως τί εἶναι ξένο καὶ τί εἶναι δικὸ του, καὶ βέβαια θὰ εἶναι καὶ κάτι δικὸ του, καθὼς φαίνεται μερικὲς καινούργιες πηγὰς, ποὺ δὲν τις προσέξαν οἱ παλιότεροι. Ὁ συγγραφέας στὴν ἀρχὴ μιλά γιὰ τὰ ἀξιώματα ποὺ εἶχαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐξωκατάκοιλου, δηλαδὴ τοῦ μεγάλου οἰκονόμου, τοῦ μεγάλου σακελλαρίου, τοῦ μεγάλου σκευοφύλακος, τοῦ μεγάλου χαρτοφύλακος, τοῦ σακελλίου καὶ τοῦ πρωτεδίκου, καὶ ὕστερα γιὰ τὸ γενικὸ τῶν ὀνομα ἐξωκατὰκοιλοῦ ἢ ἐξωκατὰκοιλοῦ καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸ ἐτυμολογήσει. Ἀπορρίπτει πολὺ σωστὰ διάφορες ἐτυμολογίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐτυμολογία τοῦ Reiske ποὺ τὴ δέχεται καὶ τὴν ὑποστηρίζει, δὲν φαίνεται, ἔτσι τοῦλάχιστον ποὺ τὴν παρουσιάζει. Ἡ πραγματεία μοιασταῦτα εἶναι ἀξία προσοχῆς γιὰ τὸ ὕλικὸ ποὺ συγκεντρώνει.

ΣΤΙΑΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Γ. Α. Μέγα: Παραμύθια.— Στὴ σειρά τῶν βιβλίων, ποὺ ἀρχισαν τώρα τελευταία νὰ βγαίνουν μ' ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς παιδικῆς φαντασίας σύμφωνα μὲ τὴν πηγαία παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, προστέθησαν καὶ

τὰ «Παραμύθια» τοῦ κ. Μέγα, ζωγραφισμένα ἀπὸ τὸν διαλεχτὸν καὶ καλλιτέχνη κ. Κόντογλου. Στις 160 σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ περιλαμβάνονται 26 παραμύθια. Καθὼς ξέρουμε τὰ παραμύθια δὲν ἔχουν ὀρισμένη πατρίδα, μὰ εἶναι κοινὸ κτῆμα ὅλων τῶν λαῶν. Κι' ἔτσι καὶ ἐδῶ ἄλλα παραμύθια μᾶς θυμίζουσι τὴ Χαλιμὰ (π.χ. τὸ κοκκαλένιο δαχτυλίδι), ἀλλὰ πάλι μᾶς φαίνονται ἀπήχησιν τῶν παραμυθίων τοῦ Perrault καὶ ἄλλων ξένων μυθογράφων, ποὺ τὰ παραμύθια τους πολυτελέστατα ἐκδομένα καὶ πλούσια εἰκονογραφημένα κυκλοφοροῦν καὶ ἐδῶ ἰδίως τὴν πρωτοχρονιά. Ἀπ' ὅπου δῆπote ὅμως καὶ ἂν κρατιέται ἡ ἀρχικὴ μορφή τους, στὰ παραμύθια αὐτὰ βλέπουμε νὰ μιλάει ζωντανεμένη ὅλη ἡ ἀπλότητα καὶ ἀθωότης τοῦ λαοῦ μας καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ ἰλαρὴ του διάθεσι, πράματα ποὺ τόσο δύσκολα βρῖσκει νὰ τὰ ἐκφράσει ἕνας συγγραφέας, μὰ ζοῦνε στὸ στόμα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ παιδιοῦ, τοῦ λαοῦ μας. Κι' αὐτὸ τὸ μεγάλο παιδί εἶναι τὸ μόνον κατάλληλον νὰ ἐγγίσει τις χορδὰς τῆς εὐαίσθητης παιδικῆς ψυχῆς, ποὺ ἀναγκασμένη τῶσον καιρὸ νὰ συγκινηταί καὶ νὰ μελαγχολεῖ μὲ βιβλία παραμυθίων ξένα μὲ τὸν ἑλληνικὸ χαρακτήρα—οἱ περασμένες γενεὲς τῶν παιδιῶν ἀνατράφηκαν μὲ παραμύθια τοῦ Andersen καὶ τῶν Grimm—καιρὸς εἶναι πιά νὰ τροφοδοτηθῇ καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγὰς, τίς καθάριες πηγὰς τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς. Ἡ ἐκλογὴ τῶν παραμυθίων αὐτῶν ἐγινε κυρίως ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο ὕλικὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου. Ἀκολουθοῦν στὸ τέος σημειώσεις καὶ παραπομπὲς ἀπὸ τίς δημοσιευμένες παραλλαγὰς τοῦ κάθε παραμυθιοῦ. Δὲν ἀναφέρονται ὅμως ὅλες. Θάταν βέβαια πολὺ δύσκολο ν' ἀναγραφοῦν ὅλες οἱ παραλλαγές, γιὰτι μερικὲς ἀπ' αὐτὲς ἐδημοσιεύθηκαν σὲ ὄχι καὶ τόσο γνωστὰ περιοδικὰ καὶ ἡ ἀναγραφή τους θάταν δύσκολη, ἀφοῦ μάλιστα ἡ «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία», τὸ ἀνετίμητο αὐτὸ βοήθημα κάθε ἐπιστήμονα, δὲν ἔχει βρεῖ ἀκόμα συμπ. ηρωμένη. Ἀν αὐτὲς οἱ παραλλαγές δὲν περιμαζεύτου, δὲν θάταν τόσο μεγάλη ἡ ἀπόλεια, ὅση θάταν ἂν ἔμεναν ἔτσι καὶ ἐχάνοντο χωρὶς νὰ περιμαζεύονταν ὅλες οἱ ἄλλες ποὺ ἀκόμα ζοῦνε στὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ—ἔχομε ἀκούσει παραμύθια ποῦναι παραλλαγές ἀσυγκρίτως καλύτερες ἀπ' αὐτὲς τοῦ κ. Μέγα καὶ περιμένον ἀκόμα τὸν στοργικὸ σὺλλέκτη νὰ τις καταγράψῃ μαζί μὲ τὰ παραμύθια μας ἔχον περιμαζεύει. Κι' ὅμως μακριὰ ἀπὸ τὴν περὶ καὶ ἀνιαρὴ ζωὴ μας, στὸ στόμα τοῦ ἀμόλευτου χωριάτη ξεπετιέται ὀλοζώντανῃ ἢ νεοελληνικῇ μυθολογίᾳ μὲ τοὺς δράκους, τοὺς μῆνες, τίς γοργόνες, τοὺς ἀνέμους καὶ τὸσες ἄλλες ἰλαρὲς μορφές, ὅπου μ' αὐτὲς ἐγέμισε τὴν φύσιν ἡ ἀγνὴ φαντασία τοῦ λαοῦ μας.

Ἀντλώντας τὴν ἐμπνευσήν του ἀπ' τὴν πηγαία αὐτὴ παράδοσιν, ποὺ δὲν τὴν μιμείται, ἀλλὰ τὴν ζεῖ, ἐξωγράφισε ὁ κ. Κόντογλου τὰ παραμύθια αὐτὰ. Ὅλος ὁ καθάριος ἑλληνικὸς ρυθμὸς, ἡ λιτότητα τοῦ λαοῦ μας, ἡ σιωπηλὴ του ἐγκαρτέρησι, ποὺ μᾶς θυμίζουσι νοσταλγικὰ κάποιες ἀπόμακρες σπηλιές, σὰ νὰ ζωντανεῖται κάποιον διηγηματὰ τοῦ Παπαδιαμαντίου, καθρεφτίζονται σ' αὐτὲς τοὺς μορφές. Μᾶς δίνει

ἔτσι ἕνα μοναδικὸ παράδειγμα γιὰ μίμησιν ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ζωγράφους μας, μὰ καὶ ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες μας. Βλέποντας τίς μορφές αὐτές, ποὺ βοήθῃσαν τὸν καθάριον τοὺς ρωμεῖκο τύπον, συλλογίζομαι μὲ πόνο ὅ,τι μοῦλεγε κάποτε στὸ ἐργαστήρι τοῦ ὁ ἀγαπητὸς μου καλλιτέχνης. Ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν πικρὴ βιοπάλη ποὺ τὸν βαραίνει, νὰ μποροῦσε ν' ἀφοσιωθεῖ στὴ μελέτη τῶν ἀμόλευτων αὐτῶν πηγῶν τῆς ἐθνικῆς ζωῆς μας καὶ ἐκεῖθε νὰ ἐμπνευσθεῖ καὶ νὰ ζωγραφίσει ὅλες τίς ἀγνὲς μορφές, ὅπως ὁ λαὸς ξέρει νὰ τις ζεῖ στὴ ζωὴ του, στὸ τραγοῦδι. Μ' ἀλίμονο, ὅπως ὅλα τὰ ὄρατα πράματα, ἴσως καὶ αὐτὸ μείνει ὄνειρον μονάχα.

Χ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Ὁ γυρισμὸς τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην ἔδωκε πρῶτη θέσιν σὲ κάποια ζήτηματα ποὺ λὲς καὶ περιέμναν τὴ συνομολόγησιν τοῦ θανείου γιὰ νὰ ἀποκτηθοῦν τὴ λύσιν τους. Τὸ ζήτημα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τὸ ζήτημα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν. Μὰ καὶ ἕνα ἄλλο ζήτημα βρῆκε ἔτοιμο, μίαν ἄλλην συζήτησιν κυριολεκτικῶς ἀνεμνήν βρῆκε μόνις γύρισε ὁ κ. Καφαντάρης. Τὸ ζήτημα τῶν ἀπικλοτριώσεων ἀστικῶν γηπέδων ἐντὸς τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως. Τόσος μάλιστα θόρυβος εἶχε γίνει ὥστε ὅλοι πίστευαν πὺς τὴν ἐπομένην τοῦ ἐρχομοῦ του θὰ ἀκολουθοῦσε ἡ παραίτησις τοῦ κ. Κίρκου ὕπουργοῦ τῆς Προνοίας. Ὁ θόρυβος μάλιστα δὲν εἶχε γίνει μονάχα ἀπὸ τίς μοναρχικὰς ἐφημερίδας ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τίς δημοκρατικὰς ἢ τοῦλάχιστον μερικὰς δημοκρατικὰς. Πολεμικὰ κατὰ τοῦ μέτρου ἔκαναν ἔντονον ἡ «Ἐστία» καὶ μετρημένη ὅπως σὲ ὅλα τὰ «Ἐίσοδος». Οἱ βασιλικὰς ὅμως ἐφημερίδες ἐχαρακτήρισαν τὸ πρᾶμα σὰν προδοσία τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος, σὰν ἀρπικτὴ καὶ σὰν κατάλυσιν τῆς ἐννοίας τῆς Ὀμογενείας ποὺ δὲν μποροῦσε πιά νὰ χεῖ καμιά ἀσφάλειαν.

Ἡ «Ν. Ἡμέρα», ἡ «Καθημερινή» ἢ «Ἑλληνική» εἶχανε δώσει τόσο σφοδρὸ τόνο στὴν πολεμικὴ τους ὥστε εἶχαν ξεφύγει ἀπὸ τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ μέτρου καὶ εἶχαν ἀρχίσει σκληρὴ προσωπικὴ πολεμικὴ κατὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ ὁποίου τὴν πολιτεία χαρακτήρισαν σκνδχιλῶδη καὶ ἄφησαν μάλιστα νὰ ὑπονοηθεῖ πὺς ὄχι μόνον μεροληπτικὰς καὶ χριστικὰς πράξεις εἶχαν γίνει παρὰ καὶ ὁ ὕπουργος δούλευε γιὰ τὰ ἴδια συμφέροντα. Ὁ θόρυβος τοῦτος φυσικὰ εἶχε δημιουργήσει μιὰ ἀτμόσφαιρα ὄχι εὐχάριστὴ γιὰ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Προνοίας. Κάποιον νευρικότητα εἶχαν ὅλοι καὶ κνεῖς δὲν ἤξερε ποῦ ἀντίθετος θὰ τελείωνε τὸ ζήτημα. Μὰ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἀφοῦ ψύχραιμα μελέτησε τὸ πρᾶμα δήλωσε πὺς ζήτημα παραίτησις τοῦ ὕπουργοῦ τῆς Προνοίας δὲν ὑπάρχει. Ὅσο καὶ ἂν ἡ δήλωσις τοῦτη ἐλαττώσει τὴν νευρικότητα, σάθηκε πῶτα ἀφορμὴ νά κνηθεῖ ἔντονον πολεμικὴ καὶ κατὰ τὸν κ. Καφαντάρη. Τότε πῶτα τὸ πρᾶμα ἤθε ἀνεγκαστικὰ σὸ ὕπουργικὸ συμβούλιον καὶ στὴ Βουλῇ. Τὸ ὕπουργικὸ συμβούλιον ὀλόκληρον ἐπέκρινε τὴν πολιτικὴν τοῦ ὕπουργοῦ τῆς Προνοίας καὶ ἡ Βουλὴ σὲ 173 ποῦ ψήφισαν ἔδωκε ψῆφο ἐμπιστοσύνης στὴν Κυβέρνησιν μὲ ψήφους 125. Ἡ συζήτησις ποὺ ἐγινε

στὴ Βουλῇ πλατειὰ καὶ ἀκλυτικῇ ἔδειξε πὺς ὁ θόρυβος τῆς ἀντιπολιτευσεως δὲν στηρίζονταν καὶ τόσο στὴν πραγματικότητα καὶ ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μέτρων τοῦ Ὑπουργεῖου περιορίζονταν στὰ συντηρητικὰ ὄρια ποὺ καθορίζει τὸ ἄρθρον 119 τοῦ Συντάγματος. Καὶ εἶναι γνωστὸ πὺς τοῦτο τὸ ἄρθρον τὸ ψήφισε καὶ τὸ Ἀσικὸ κόμμα, τὸ ὁποῖο τότες δέχτηκε πὺς ἐφ' ὅσον ὁ ἀπικλοτριώονταν κνεονικὰ καὶ λογικὰ οἱ ἰδιοχτῆτες, οἱ ἀπικλοτριώσεις θὰ μποροῦσαν νὰ γίνον καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχεδίου τῶν πόλεων. Τίποτε λοιπὸν παρὰ πάνυ δὲν εἶχε γίνει καὶ τότε. Ἀκόμα κάποιοι κνεῖμοι καὶ κάποια ἐπιχειρήματα ποῦνε παρατάξει ἡ ἀντιπολιτευσὴ ἀποδεικτικὰν ἀδύνατον. Μὰ ἡ συζήτησις στὴ Βουλῇ καὶ κάποιες ἀρρεπες φράσεις ποὺ εἶπαν εἰς βέρου, τῶν προσφύγων κάποιοι ἀντιπολιτευόμενοι πολιτευτὰς ἔδειξαν καθάρως τίς ἀντιπροσφονικὰς διαθέσεις τῆς μοναρχικῆς μεριδῆς, ποὺ ἂν ποῖ ἐφάρμοζε τὴν δικὴν της ἀπόψιν πῶτα στὸ ζήτημα, μόνον ἐμφύλιον πόλεμον μέσα στοὺς θρόνους μορεῖ νὰ γεννηθεῖ. Ὁ κ. Καφαντάρης πολὺ σωστὰ χιραχτήρισε τὴν προσφονικὴ ἀποκτάστασιν ὡς μέτρο ἀμυντικὸν ἀπὸ ἀνωμαλίας ποὺ δὲν ἔατταν εὐχάριστες φυσικὰ γιὰ τὴν ἀσικὴ τάξιν. Ἐπίσης ἡ Βουλὴ ἐψήφισε τὴ συμφωνίαν τῆς Βιεννης καὶ τὴν ἀκρόσιν τηλεγραφηθῆκε τὸ ἔραδον τῆς 27 στήν ἡμερικὴ. Ἡ ψήφισις αὐτὴ ὅλας ἡς ἀποτελέσμα τὴν ἄσσην καθε ἀπαγόρευσιν συμμετοχῆς τῆς Ἀμερικῆν. Ἀγορὰς στὰ ἑλληνικὰ ἔδανε.

Ὁ κ. Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ὑπέβαλε παραίτησιν μόνις γύρισε ὁ κ. Καφαντάρης καὶ ὡς δικαιολογικὸν τῆς παραίτησῆς του πρόβαλε ὅτι τὸ ἔργο ποῦνε κληθῆ νὰ ἐκτελέσει, τὴν ἀποκατάστασιν δηλαδὴ τῆς ἡσυχίας στὸ στρατὸ, τῆς ἀσικῆς τάξιν. Ἡ παραίτησις ὅμως αὐτὴ δὲν ἐγινε ἀποδεχτὴ καὶ μορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς πὺς τὸ ζήτημα ἐλύθηκε.

Ἐνα ἀκόμη ζήτημα ὅπως τονίσαμε παραπάνω ποὺ ἐπρεπε νὰ λυθεῖ, ἦταν ἡ τοποθέτησις τοῦ Ὑπουργεῖου τῶν Ἐσωτερικῶν κανονικοῦ Ὑπουργοῦ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ λύσει τὸ ζήτημα τῶν δύο ἀστυνομιῶν καὶ νὰ λάβει σοβαρὰ μέτρα γιὰ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν. Τὸ ζήτημα ὅμως τοῦτο προσκορῦσε στὶς ἀπαιτήσεις πολλῶν κομμάτων καὶ ἔτσι μόνον ἄλυτο, ὄχι δέβαιο πρὸς τὸ καλὸ τῆς χώρας ποὺ ἔχει ἀνάγκη κάποιας ἀσφάλειας καὶ κάποιας τάξιν στὸ ἐσωτερικὸν τῆς.

Κ. ΜΠ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Τὰ φαινόμενα τῆς ἀνήσωσης πληρωμῆς φόρων ποὺ παρατηρήθηκαν σὲ μερικὰ μέρη δείχνουν τὴν ἀνάγκη ποὺ ἔχομε νὰ βροῦμε ἀπὸ μιὰ διπλῇ παρεξήγησιν: Τοῦ κράτους ποὺ νομίζει πὺς οἱ πολῖτες του εἶναι λαγοὶ καὶ μορεῖ νὰ βγάξουν πολλὰς προσιδῆς δίχως νὰ φοροῦν καὶ τῶν πολιτῶν ποὺ ἐχνοῦν πὺς εἶναι ἀξιοὶ τῶν κυβερνήσεων τους. Οἱ φόροι εἶναι ἀληθινὰ βραρεῖς καὶ πολὺ συχνὰ ἀδικοὶ. Ἀλλὰ ἂν δὲν θέλομε νὰ πάμε ἄπατα, κανένα μέσο οἰκονομικῆς ἀνορθώσεως δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ πάρει ὁ καθένας ἕνα μέρος τῆς θυσίας στὴν πλάτην του. Καὶ ποῦνος εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴν κνηὴ διαχείρησιν τῶσαν χρόνον ἄλλος ἀπὸ τὴν ἀνοχὴν τοῦ κυριάρχου λαοῦ; Ἀς πληρώνομε τὰ σκεπόμενα καὶ ἂς εἴμαστε πὺς στοχαστικοὶ γιὰ τὸ μέλλον.

Τὸ κράτος πάλι ἂς μὴν παρανοήσῃ πὺς ἔχει καὶ καθήκοντα καὶ ὄχι μονάχα δικαιώματα. Τὸ

χρέος του είναι ὁργανώσει τις ὑπηρεσίες του, ὥστε ὁ πολίτης νὰ ἔχει, εἰς ἀντίκρουμα τῶν φόρων του, ἀσφάλεια ζωῆς, περιουσίας, δικαιοσύνη, συγκοινωνία καὶ τὴν κοινωνικὴ πρόνοια. Ὅχι, ὅτι γίνεται νὰ γίνεται μὲ τὸ στανιὸ σὰν τώρα. Βλαστημὰ κανεὶς τὴν ὥρα καὶ τὴ στιγμή πού θὰ χρειαστεῖ νὰ ζητήσει τὸ δικαίωμα ἀπὸ κριὰ δημοσία ἀρχή. Τέτια εἶναι ἡ ὑποδοχὴ πού τοῦ κάνουν καὶ ἡ προθυμία πού δειχνουν.

Πάντα εἶναι δύσκολος ὁ συμβιβασμὸς τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ὁ καθεὶς προσπαθεῖ νὰ πάρει περισσότερα καὶ νὰ δώσει λιγώτερα. Ὁ Περικλῆς ἐκήρυξε πὼς ὅταν ἡ πολιτεία ἀμάρξει καὶ οἱ πολῖτες τῆς εὐδαιμονοῦν καὶ ὅταν αὐτὴ δὲν πᾶει καλὰ καὶ ἐκείνοι πᾶνε χειρότερα. Ὅμως τὸ κίνητρο τοῦ ἐγωϊσμοῦ εἶναι τόσο δαθὺ, ὥστε μόνο σὲ κριὰ οὐτοπία ἴσως οἱ πολῖτες νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐνεργοῦν γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον, περιμένοντας ἀπὸ ὁμοία κινήνη ἐνέργεια καὶ τὸ δικὸ τους.

Ἡ ὁργανωμένη αὐθιχερσία τοῦ κράτους προσπαθεῖ νὰ ἐπιβάλει αὐτὴ τὴν δικαδικὴν ἐνέργεια γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ, πότε μὲ τὸ καλὸ πότε μὲ τὴν δία. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ ναυαγήσει ἡ ἐπιβολὴ του χρειάζεται μικρὰ προκρίθειση τοῦ λαοῦ καὶ ἰκανότης τῶν ὁργανῶν του νὰ λυγίζουν τὴν κωλυσιεργεία τοῦ ἀτόμου καὶ νὰ τὸ ἀφοπλίζουν μὲ τὸ ἀσθημα τῆς δικαιοσύνης τῶν νόμων του. Ἄλλιως δὲν γίνεται τίποτε. Ἔχουμε ἕνα καλὸ πρᾶξιμα, τὸν ἀψυρολόγητο φόρο τοῦ Κεφαλαίου τῶν Κοφινῶν πού ἀπέδωσε ἕνα γέλοιο ποσὸ ἀντὶ τῶν δισεκατομμυρίων πού ἐπρεπε νὰ γὰλει ὡς θεωρίαν.

ΤΡΑΠΕΖΙΤΙΚΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

Ἡ Καθολικὴ θέσις τοῦ ζητήματος τῆς Ἐνώσεως.— [Δημοσιεύουμε πᾶρα κάτω μία ἐπιστολὴ πού μᾶς ἔστειλε καθολικὸς ἀναγνώστης μας, στὴν ὁποία ἐτετάζεται ἡ καθολικὴ ἄποψη τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Τὰ «Ἑλληνικά Γράμματα» πού πάντα ζήτησαν τὴν ἐλευθερὴ συζήτησιν δὲν ἦταν δυνατό νὰ μὴ ἀφήσουν ν' ἀκουστεῖ καὶ ἡ ἄποψη μιᾶς μεγάλης Χριστιανικῆς μεριδᾶς ὅπως εἶναι οἱ Ἑλληνες καθολικοί.]

Κύρια Διευθυντά,

Παρακολουθῶ μὲ ἐνδιαφέρον τὸ περιοδικόν σας καὶ τὴν σοβρᾶν διανοητικὴν δ' αἰνι του καὶ εἶδα εὐχρηστως νὰ θίγονται καὶ ν' ἀντιπύσσονται εἰς τὰς στήλας του ἐκπαιδευτικῆς, κοινωνικῆς καὶ θρησκευτικῆς ζητήματι ὑψίστης σημασίας. Ἰδιαιτέρως ὅμως τὴν προσοχὴν μου ἐπέσυρε ἡ ἀπάντησις τοῦ ἀξιότιμου Καθηγητοῦ κ. Δ. Σ. Μπαλάνου πού ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν ἀριθ. 3 τοῦ περιοδικοῦ. Συμφωνῶν μετὰ τοῦ κ. Δημητράκη ὅτι «κι' ἐκεῖνος πού θὰ τύχει γιὰ ἕνα ἢ ἄλλο λόγῳ νὰ μὴ συμφωνεῖ μετ' ἐμοῦ (δηλ. μὲ τὸν κ. Μπαλάνου) εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ τὸν σεβασθεῖ καὶ νὰ τὸν λοχκράσει ἀκόμη καὶ στὴ μικρότερη πνευματικῇ του ἐκδήλωσιν», φρονῶ δὲ πολλὸ περισσότερο πρέπει νὰ τὸν λάβει ὑπ' ὄψιν προκειμένου περὶ θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Λόγῳ δὲ ἀκριβῶς τοῦ κύρους τοῦ ἀξιότιμου κ. Καθηγητοῦ ἐδοκίμασα ἰδιαιτέρως ἰκανοποιεῖν ὅταν εἰδῶσα τὰς σημαντικὰς δηλώσεις αὐτοῦ εἰς τὴν ν' λόγῳ ἀπάντησιν.

Δὲν ἐγνοῶ νὰ εἰσελθῶ εἰς τὸ περὶ θρησκείας ζήτημα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάπτυξις θ' ἀπῆται πολλὰς ἀεὶδίας, διὰ τοὺς λόγους ἀνωρεθῶς τὸς ὁποίους ἀναφέρει ὁ κ. Μπαλάνος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν μου, εἶνε αἱ δηλώσεις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Σπανίως συναντᾷ κανεὶς ὀρθοδόξους θεολόγους νὰ ἐκφράζονται μὲ τόσην εὐλικρισίαν καὶ σαφήνειαν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῆς ὀρθόδοξης μετὰ τῶν Προτεστάντικῶν Ἐκκλησιῶν. Πολὺ δικαίως ἐξείριστος κ. Καθηγητῆς θεωρεῖ ἀδύνατον τὴν ἐνωσιν ταύτην, ἐφόσον οἱ Προτεστάνται ἐννοοῦν νὰ διατηρήσουν τὴν «ἐλευθερίαν ἐρημνείαν». Εἶνε ὄντως ἀκατανόητον καὶ ἀξιὸν ἀπορίας πὼς θεολόγοι καὶ δὴ ἱεράρχαι, φαντάζονται δυνατὴν τὴν ἐνωσιν, καὶ μὲ προθυμίαν οὐδέουν νὰ ἐπιδιώξουν αὐτήν, μετ' ἐκκλησιῶν τῶν ὁποίων ἄλλαι μὲν δὲν παραδέχονται ἱερατεῖον, ἀλλὰ ἀπορρίπτουν τὰ μυστήρια, ἢ μέρος αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν παραδέχονται ἀντικατονο θυσίαν εἰς τὴν θέσιν μυσταγωγίαν ἀλλ' ἀπλῆ ἀνάμνησιν, ἐπομένως οὐτε ἀναγνωρίζουν μετουσίωσιν καὶ πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν Ἁγίαν Εὐχαριστίαν, ἀλλὰ ἀπορρίπτουν τοὺς ἀγίους καὶ τὴν Πανηγύριαν, ἀλλὰ ἀκόρη ἀρνοῦνται αὐτὴν ταύτην τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

Ἄξιον προσοχῆς εἶνε ἐπίσης ἡ ἀναγνωρίσις ἐκ μέρους τοῦ κ. Καθηγητοῦ τῆς ἀνάγκης ἀνόρθωσις τῆς ὀρθοδόξης Ἐκκλησίας. Συνεπῆς δὲ πρὸς τὰς θεολογικὰς του γνώσεις, δὲν ἀναμένει τὴν ἀνόρθωσιν ταύτην δι' ἔξωθεν ἐπιδράσεων, ἀλλὰ μόνον δι' ἐσωτερικῆς συνεργασίας. Ἀναμφύβλως ἐκ τῶν διακριτικῶν τῆς ἀληθείας ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἶνε ὅτι αὐτὴ πεπεισμένη, ὅτι κατέχει τὴν ἀνεξάντηλον πηγὴν τῆς ζωῆς κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ θεοῦ ἰδρυτοῦ τῆς «καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐσομαι μεθ' ὑμῶν μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων» ἀντλεῖ ἔσωθεν τὴν ζωτικότητα αὐτῆς, καὶ οὐδὲν ἀναμένει ἐκ τῶν ἔξωθεν.

Ἐπίσης σημαντικὴ εἶναι ἡ δήλωσις τοῦ κ. Μπαλάνου ὅτι ἐν περιπτώσει ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία θὰ «ἔχη νὰ κἀμη ὑποχωρήσει πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ δὴ ὁμοσπονδία». Ἀναμφύβλως, ὁμοίων περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ὁ κ. Καθηγητῆς ἐννοεῖ δογματικὴν ἐνωσιν, ἐξ ἧς καὶ μόνῃς δύναται νὰ προκύψει μία ἐκκλησία ἐν τῇ ἀπικλύτῳ ἐνότητι τῆς πίστεως. Πᾶσα ἄλλη ἐνωσις ἄνευ ταύτης, δύναται ν' ἀποτελέσῃ δημοσπονδίαν ἢ κοινωνίαν ἐκκλησιῶν, οὐδέποτε ὅμως δύναται ν' ἀποδώσῃ τὴν πραγματικὴν ἐνότητα ἐν τῇ πίστει ἀπὸ τὴν ὁποίαν πηγάζει ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅμως πρὸς ἐπίτευξιν τῆς δογματικῆς ταύτης ἐνώσεως ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία θὰ ἔχη νὰ κἀμη σοβροτάτας ὑποχωρήσεις καὶ νὰ κατέλθῃ εἰς συμβιβασμούς. Πὼς ὅμως, ὁ κ. Μπαλάνος συνδυάζει τὸ ἀλάθητον τῆς ἐκκλησίας μὲ ὑποχωρήσεις καὶ δὴ σοβροτάτας ἐπὶ δογματικῶν ζητημάτων, τοῦτο δυσκόλως δύναται τις νὰ μαγεύσῃ. Ἡ ἀληθινή τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία θέον νὰ κατέχη ὀλοκλήρον τὴν ἀλήθειαν, ὅλας τὰς ἀποκαλυφθείσας αἰωνίους ἀληθείας καὶ νὰ τὰς κατέχη ἀκραδάντως ὡς παρακταθήκη τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὴν ὁ θεὸς ἰδρυτῆς τῆς. Καθ' ἣν στιγμὴν ἀποδέχεται ὅτι δύναται νὰ παρατηρήσῃ ἔστω καὶ τῆς παραμικρᾶς δογματικῆς ἀληθείας, κλονίζει ἐκ θεμελίων τὸ οἰκοδόμημα τῆς πίστεως καθότι φαίνεται ἀπαρνούμενη τὸ ἀλάθητον αὐτῆς. Παραιτουμένη μιᾶς

δογματικῆς ἀληθείας ὁμολογεῖ ὅτι ἐσφλεκε κατὰ τὸ πρᾶξιμα.

Ὁ κ. Καθηγητῆς, ὅστις πολὺ ὀρθῶς γράφει ὅτι «ἡ ἀλήθεια οὐδένα ἐξέφυγε δύσραστῆ καὶ οὐδένα ζημιῶν, καὶ ὅτι τίποτε δὲν βλάπτει περισσότερο ἀπὸ τὸ ψεῦδος ἢ καὶ τὴν ἀπόκρυψιν τῆς ἀληθείας», θὰ μᾶς δικαιοῦσε φρονούντας ὅτι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀποδεικνύεται, διὰ τῆς στάσεως αὐτῆς, ἐντελῶς συνεπῆς πρὸς ἐαυτὴν καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Πιστεύουσας καὶ διδασκούσας αὐτὴ καὶ μόνῃ εἶνε ἡ ἀληθὴς Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, εἶνε ἐπόμενον νὰ διεκδικῆ δι' ἐαυτὴν τὴν κατοχὴν τῆς ἀληθείας, ὀλοκλήρου τῆς ἀληθείας τὴν ὁποίαν κρέλασεν ὡς παρακταθήκη, καὶ ἣν ὀφείλει νὰ διατηρήσῃ ἀνεπαύτως μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων. Μὴ ἀναγνωρίζουσα εἰς ἐαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ παρατηρήσῃ οἰκασθῆποτε ἐμπιστευθείσης αὐτῇ δογματικῆς ἀληθείας, δὲν κατέρχεται εἰς συνθηκολογήσεις καὶ συμβιβασμούς μὲ οὐκ ἀληθῆς ἄλλῃ Ἐκκλησίαν, διότι δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κἀμη ὑποχωρήσεις. Περὰ τὴν δικαίαν ἐπιθυμίαν τῆς νὰ ἴδῃ ἀποκαθισταμένην τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὁμόνοιαν μετὰ τῶν χριστιανῶν, δὲν δύναται νὰ ἐπιδιώξῃ αὐτὴν ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἀληθείας. Εἶνε ἐλευθερία πᾶσα ἄλλη Ἐκκλησία ν' ἀποδέχεται, ἐὰν θέλει, τὴν δικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ Σολομώντος ἐπὶ τοῦ διαμφισβιτουμένου βρέφους, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ὅμως θέλει ἀκραταίαν τὴν ἀλήθειαν, δὲν δύναται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ὅτε χάριν συμβιβασμοῦ, ν' ἀποδεχθῆ τὸν διαμελισμὸν αὐτῆς.

Ἀδιάλλακτος ἐπὶ τῆς δογματικῆς διδασκαλίας, ἐπὶ τῆς ἐποίας γινώσκει ἐαυτὴν ἀλάθητον, εἶνε καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ὑποχωρητικὴ προκειμένου περὶ γλώσσης, παιδαγωγικῶν κινήσεων, λειτουργικῶν ἐθίμων καὶ ἐπὶ παντός ζητήματος δευτερευούσης σημασίας.

Περὶ ὅλα ταῦτα, ἡ μετὰ τὸ ὀρθόδοξον καὶ Καθολικὴς Ἐκκλησίας ἐνωσις εἶνε πολὺ ἐυκολώτερα ἢ μετὰ τὸν ἐκατέρωθεν ταύτων καὶ οἰκασθῆποτε ἄλλης διότι αἱ διαφοραὶ αὐτῶν, ἐξετάζομεναι ὑπὸ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων καὶ τῶν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀποδεικνύονται φαινομενικαί. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρωτίτως ἀπαιτεῖται εἶναι ἡ καλὴ θέλησις καὶ ἡ εὐλικρισία ἀπαιτεῖται ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγει ὀρθῶς ὑποδεικνύει ὁ κ. Καθηγητῆς ἐν τῇ εἰρημένῃ ἀπαντήσῃ του, διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ὀρθοδόξης Ἐκκλησίας ἣτις τότε μόνον θὰ ἐπιτευχθῆ ὅταν θὰ παύσωμεν νὰ ἔχωμεν δύο γνώμας, μίαν ἐπίσημον καὶ μίαν ἰδιωτικὴν, ὅταν εὐλικριθῶς καὶ ἀφῶως ἐκθέσωμεν τὰς ἀντιλήψεις μας διακρίνοντας τὴν γνήσιαν καὶ ἱερὰν παραδόσιν ἀπὸ ἀσθηρικτοὺς παραδόσεις, παρεισθυσάσας εἰς αἰῶνας σκότους καὶ ἀμάρξιας ὅταν παύσωμεν κατὰ τὴν ἐρευναν τῶν θρησκευτικῶν ζητημάτων δημοσκοποῦντες ἐκμεταλλεῖσθαι ἀδυναμίαν καὶ ἐπισείοντες τὸ μορμολύκειον τῆς αἰρέσεως καὶ τοῦ «Προτεσταντισμοῦ» κατὰ παντός θέλοντες ὀλίγον νὰ σκεφθῆ καὶ νὰ μελετᾶ τὰς πηγὰς.»

Μὲ πολλὴν ἐκτίμησιν
Καθολικὸς Ἀναγνώστης Σας

Ἀπάντησις τοῦ κ. Δημητράκου στὸν κ. Μπαλάνου— Ὁ κ. Δημητράκος ὡς ἀπάντησις στὸν κ. Μπαλάνου, μᾶς ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα :

Φίλτατε,

Ἡ ἀπάντησις τοῦ κ. Μπαλάνου συγταιριάζει μὲ ὅσα ἔλεγα στὴν τελευταία κριτικὴ μου γιὰ κείνον : ἕνας ἀέρας καθαρός, γεμάτος φῶς, δροσίει ὅποιον τὴ διαβάσει. Σπάνια ἀκούγονται τόσο ἀντοίχιες καὶ ἀλύγιστες φωνῆς στὸν κόσμο τῆς ἐκκλησίας, σὰν τὴν πρόσκλησιν πού βγαίνει ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ κ. Μπαλάνου. Καλὸ εἶναι διὰ τὰς φράσεις ὅπως αὐτὴ πού ἀρχίζει «ὡς μὴ περὶ μένων...» καὶ πῶς κάτω : «ὅταν παύσωμεν νὰ ἔχωμεν...». Ἄξιζε νὰ γραφτεῖ ἡ κριτικὴ μου γιὰ νὰ εἰποθεῖνε τέτοια λόγια στὴν ἀπάντησιν. Ἐπίσης εἶναι εὐχάριστο πὼς μὲ τὴν ἀπάντησιν βοήθη ἀφορομὴ ὁ κ. Μπαλάνος τὴ νὰ περὶ μερικὰ πρᾶγματα πού δὲν εἶχαν τὴ θέσιν τους στὶς ἀνακοινώσεις, καὶ πού τις συμπληρώνουν. Εἶναι νὰ ποῦμε ἔτσι, τὸ γράμμα τοῦ κ. Μπαλάνου ἡ ψυχολογικὴ ἱστορία τῶν ἀνακοινώσεων.

Οἱ ἀντιρροήσεις μου ἀναγκαστικὰ θὰ εἶναι θεωρητικῆς, ἀφοῦ στὴν πράξιν νόμισα μπορετὴ καὶ πραγματοποιεῖ τὴ λύσιν πού θὰ δώσει ἡ κοινοὶα τῶν ἐκκλησιῶν. Φυσικὰ ἀκόμη περισσότερο θὰ συμφωνήσῃ κανεὶς γιὰ τις ἀλήθειες πού λέει ὁ κ. Μπαλάνος σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησία, τὴ δύνατη ἀνόρθωσὴ τῆς καὶ τὴν πολιτικὴν.

Ὁ κ. Μπαλάνος θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐκκλησία μας δὲν ἔχει χαρακτηριστικὴ ἠθικὴ τὴν ὅμως οἱ περισσότερες ἀπο τις ἐπίσημες ἐκδηλώσεις τῆς ἔχουν ἠθικὸ καὶ κοινωνικὸ περιεχόμενον (π.χ. ἐπιστολὲς πρὸς τὸ ποίμνιον, κηρύγματα, διδασκαλία κ.τ.λ. βλ. καὶ τὸ ἐπίσημο ὄργανόν σας, τὴν «ἐκκλησία»).

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, θεωρεῖ πὼς ἡ ἠθικὴ τροπὴ δὲν εἶναι ἀντίθετη μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ δεύτερον τοῦτο ζήτημα ἐπιδέχεται, νομίζω, μεγάλη συζήτησιν, ἀλλὰ δὲν ξέρω ἂν μπορεῖ νὰ λυθεῖ μὲ μονομερῆ. Εἶναι τόσο μεγάλος καὶ πολύμορφος ὁ πλοῦτος τῶν εὐαγγελίων, εἶναι τόσο πλουσία ἡ μορφή τοῦ Χριστοῦ, ὅπως φανερόντα στα εὐαγγέλια, πού καὶ οἱ πῶς ἀντίθετες ἰδιοσυγκρασίες μποροῦν καθὼς εἰπώθηκα καὶ καθὼς εἶναι φανερό νὰ βροῦνε σὰν ἰδανικὸ τους τοῦτο. Ἐνας ἄλλος θὰ μᾶς ἔλεγε καὶ αὐτὸ (ἀπαντώντας στὸν κ. Μπαλάνου) : πὼς εἶναι δυὸ ἐντελῶς ξεχωριστὰ ἱστορικὰ φαινόμενα ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανικοῦ πνεύματος.

Αὐτὰ εἶναι τὰ σημεῖα πού μοῦ ἀπάντησε ὁ κ. Μπαλάνος· σ' αὐτὰ εἶχα καὶ ἐγὼ νὰ ἀπαντήσω. Στὰ ἄλλα καμιά διαφωνία δὲν ὑπάρχει ἀπὸ μενα, καὶ ἐλπίζω οὔτε ἀπὸ κανένα ἄλλο.

Μὲ πολλὴ ἀγάπη
Κ. ΔΗΜΗΤΡΑΣ

Καλόπιστες ἀπορίες. — [Μὲ τὸν τίτλον ταῦτον, ὁ συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ κ. Γέλλος Ἄγρας μᾶς ἔστειλε τὸ σημεῖον πού ἀκολουθεῖ· εἶναι σχετικὸ μὲ τὸ «Πλάσιον γύρω σὲ μερικὰς ἀποδείξεις γιὰ τὴν ὑπέρβλη τοῦ Θεοῦ» τοῦ κ. Κ.Θ. Δημητράκου, πού δημοσιεύ-

θηκε στο προπερασμένο φύλλο (ἀρ. 1-2 σελ. ἰ κέ.)

Δὲν ξέρω, μὴν ἔκαμα λάθος; —μὰ καὶ τίς δυο φορές, διαβάζοντας τὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ κ. Δημαρά, τ' ὀραϊότατο κατὰ τὰ λοιπά, εἶχα, ἀπ' τὸ πρῶτο μέρος, τὴν ἴδια αἰσθησὴν ὡς ἀπὸ μιᾶ στοχαστικῆς ἀκροβασίας, θλιμμένα ἐπιφυλακτικῆ, ἀνάμεσα στὴν πίστη καὶ στὴν ἀπιστία, στὸ κήρυγμα καὶ στὸν σκεπτικισμό, στὴν ἀποδοχὴ καὶ στὴν ἀρνησιν.

Στὸ προγενέστερο ἔργο τοῦ ὁ κ. Δημαρᾶς ἀναζητοῦσε τὸν θεὸ ἀνίμεσα ἀπ' τοὺς φιλοσόφους τοῦ Ε' αἰῶνα π. Χ., στοὺς φιλοσόφους τῆς καθαρῆς καὶ ἀπόλυτης νόησης. Στὸ προχθέςινό του ἄρθρο, ζητᾷ τὸν θεὸ ἀπ' ἄλλου: ἐκεῖθε ἀπ' τὴν ψυχὴ τοῦ.

Μὰ καὶ τότε, τοῦτο βγαίνει τὸ πρακτικὸ συμπέρασμα: πὼς ἡ πραγματικότης εἶναι τὸ ῥῶτιμα τῆς ψυχῆς, ἡ ἀνάγκη τῆς ψυχῆς ἢ ψυχὴ «ποῦ φοβάται τὸ κενό» καὶ πὼς ὁ θεὸς εἶναι ἄλλως ἢ ἀπόκριση—ὁ θεὸς μὲ τὸ μικρὸ θῆτα—ἡ θεότητα, —ὁ θεὸς ποῦ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ὑπάρχει, ποῦ χωριστὰ νὰ ὑπάρχει, ἀφοῦ ἐμεῖς τὸν ζητᾶμε.

Ἄν δὲν ζητᾷς, δὲν θὰ βρεῖς —αὐτὸ εἶν' ἡ ἀλήθεια. Μὰ τάχα καὶ τὸ ἀντίστροφο ἀληθεύει;

Τὸ διαφοροῦμενο πνεῦμα τοῦ ἄρθρου μοῦ ἐμπνέει ἀκόμη δυὸ ρωτήματα: Ἄφεται ἡ λοιπὴν γὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ θεοῦ εἶναι ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα τοῦ «θηρηκευτικοῦ»—ἀνθρώπου; δὲν ὑπάρχει θεὸς ἄσχετα ἀπ' τὸν ἄνθρωπο;

— Ἀφοῦ ὁποσδήποτε ἡ ἀναζήτησις τοῦ θεοῦ πρέπει ἀπ' τὸν ἄνθρωπο νὰ γίνῃ.—ποῖός εἶναι ὁ δρόμος ὁ πῶς ἀσφαλτός; ἢ προοδευτικὴ φαντασία; ἢ ἀποκαλυπτικὴ ὀπτασία; ἢ προσαρμογὴ τῆς σκέψης μας στὴν θεολογικὴ φιλολογία; ἢ τέλος ἡ μελέτη τῶν καθημερινῶν ἀντικειμενικῶν περιστατικῶν, ποῦ πλάθονται γύρω καὶ μὲ τὸ ἀτομὸ μας, καὶ μᾶς παρορροῦν σ' ἐξάρσεις καὶ σὲ γενικεύσεις;

Μὲ ὅλη τὴν καλὴ πίστη, μὲ χωρὶς καμμὴν ἔννοια παραπειστικῆ, «λυτικῆ», μήτε πολεμικῆ, θάθελα πολὺ νὰ βάνω ἐμπρός στὸν κ. Δημαρᾶ τὰ παραπάνω βασικά,—θάλεγα ἀκόμα: παθητικὰ—ρωτήματα.

ΤΕΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

(Γιὰ νὰ κριθεῖ ἓνα βιβλίον πρέπει νὰ μᾶς σταλθοῦν δυὸ του ἀντίτυπα. Ὅσα σημειώνονται μὲ ἀστερίσκο εἶναι γὰ νὰ κριθοῦν στὸ «Δεκαπενθήμερο».)

Στὴν ἀναγραφὴ ἐδῶ παραλείπεται ὁ τόπος ὅταν τὸ βιβλίον ἔχει ἐκδοθῆ ἰσθ' Ἀθῆναι, τὸ σχῆμα ὅταν εἶναι 80 καὶ ὁ χρόνος ὅταν εἶναι 1927. Ὅσα βιβλία εἶναι χωρὶς χρονολογία σημειώνονται μὲ «χ.χ.». Σὲ εἰσαγωγικὰ ἐκδόσεις)
A pulcius Lucius Ὁ χρυσὸς Γάϊδαρος. «Γράμματα». Ἀλεξάνδρεια, σ. 212
[Γεωργιάδου Β.] Ἡ Κληματαριά (Κρεββατίνα). Βιβλιόφ. Γεωργιάδου, σ. 139.
Γουζέλη Δ. Ὁ Χάσης. Κομωδία ἢ σκηναὶ ζακυνθίου βίου εἰς πράξεις 4, τῆ βάσει παλαιῶν χει-

ρογράφων, μετὰ εἰσαγωγῆς, βιογραφίῶν Γουζέλη καὶ Καταπόδη, κριτικῶν τοῦ Χάση καὶ πολλῶν σημειώσεων, τῆ συνεργασία πολλῶν λογίων. Ἐκδ. νεωτάτη καὶ πλήρης ὑπὸ ἐφημερίδος «Ἑλίς» Ζακύνθου. σ. 141

Δούσμηνη Β. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἱστοροῦμενος ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἀνακοινώσεων τῶν δύο συμμαχικῶν γενικῶν στρατηγείων, τῶν διαταγῶν τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν ἡμερησίων ἀναφορῶν τῶν μεραρχιῶν. «Μαχρῆς» 198. σ. 244.

Ἐγγκελς Φρ. Λουδοβίκος Φόιερμαχ καὶ τὸ τέλος τῆς κλασικῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας. Μετάφ. Κ. Ζαχαριάδη. Σοσιαλιστικὴ βιβλ. ἀρ. 4. «Ἀθηνᾶ». σ. 240.

Φοιτητικὸν Ἡμερολόγιον. Ἔτος Β'. 1928. σ. 160.
Καζαντζάκη Ν. Ταξιδεύοντας. «Σεράπειον». Ἀλεξάνδρεια. σ. 240.

Ἐκατονταετηρίδες τοῦ Στρατάρχου Γεωργίου Καραϊσκάκη. (1827-1927). σ. 167.

Καρολίδου Π. Σύγχρονος ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ 1821 μέχρι 1921. Τόμος Στ'. σ. 430.

Καστριώτη Α. Τὸ Φούτ-μῶλλ—(Foot-ball association), κυανῆ ἀθλητικὴ βιβλιοθήκη. «Γκρέκα». [χ.χ.] σ. 141.

Κασιόγρα Ἄννας Ἡπιστήμη καὶ Κομμουνισμός. 1928. σ. 32.

Κασιλομήτη Σταυρούλας Κάτω ἀπὸ τὸ σπαθὶ τῶν Μπολσεβίκων ἢ τρεῖς ἐποχές σ' ἓνα βιβλίον. σ. 62.

Λεοντῆ Α. Π. Θέατρον. Σκλάβοι στὸ μίτος. Δράμα σὲ 3 πράξεις. «Ἀλεξάνδρινὴ Τέχνη». Ἀλεξάνδρεια. σ. 91.

Λουκιανοῦ Λούκιος ἢ Γάϊδαρος (Γαϊδουράνθρωπος). Λογοτεχνικὴ ἀπόδοση Γ. Θ. Μαιλέζου. Β' ἔκδ. «Παρνασσός». 1928. σ. 48.

Μαιλέζου Γ. Θ. Σύμβολα. «Γρανίτης». [χ.χ.] σ. 2.

Μαρκέτου Σταυρούλας Θ. Μικρὰ—μικρὶ, γιὰ παιδιὰ. (Ἐκδ. Β'). «Τριανταφυλίου». Θεσσαλονίκη. σ. 115.

Μωραϊτίδου Α. Μὲ τοῦ βορῆ τὰ κύματα. Ταξιδίαι—περιγραφαὶ ἐντυπώσεις. Μετὰ πολλῶν εἰκόνων. Ἐκδοσις τιμητικὴ ἐπὶ τῆ πεντηκονταετηρίδι τοῦ συγγραφέως. Σειρὰ Στ'. «Σιδέρης» [χ.χ.] σ. 159.

Ντόκου Τίμου Μιὰ δίκη χωρὶς δικστές. «Θεοφανίδης καὶ Λαμπαδαρίδης» σ. 148.

Παλαιολόγου Γ. Ν. Ἡ νέα δημοδιδασκαλικὴ παιδεία ἐν Γερμανίᾳ καὶ τὰ προβλήματα τῆς συγχρόνου παιδαγωγικῆς. σ. VIII+191.

— Τίς ἢ προσήκουσα παρ' ἡμῖν δημοδιδασκαλικὴ παιδεία. Ἐναίσιμος ἐπὶ διδαστορία διαιτριβῆ. σ. 54.

Πετρά Σώτου. Τὰ τραγοῦδια τοῦ Τζογῆ τῆς «Βραδυνῆς». Βιβλιόφ. γιὰ ὅλους. «Βραδυνή». 1928. σ. 80.

Πολέμη Ι. Τὸ παλὸν βιολί. Ἐκδ. δ'. «Σιδέρης» [χ.χ.] σ. 173.

— Χειμῶνανθοὶ (Νέα ἔκδ.). «Σιδέρης». [χ.χ.] σ. 224.

Προκοπίου. Σ. Α. Ἑλλήν εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ Ἰσλάμ. Τὰ θρησκευτικὰ παραβάνια.—Ἡ ζωὴ, τὰ προσκυνήματα, αἱ ἱεροτελεστία τῆς Μέκκας κτλ. «Ζηκάκης». 1928. σ. 103.

Ραματσαράκα Γιόγκι Ἡ μαγνητικὴ δύναμις τῆς ἀναπνοῆς. Μετάφρ. Α. Πισσάνου. «Πρόβος». [χ.χ.] σ. 48.

Ρενάν Ε. Ὁ Ἀντίχριστος «Σιδέρης». [χ.χ.] σ. 422.

Σαίξπηρ Ἀντόνιος καὶ Κλεοπάτρα. Μετάφρ. Μ. Ν. Δαμιράλη (Ἐκδ. εἰκονογραφημένη). «Σιδέρης» [χ.χ.] σ. 127.

— Ὁ Βασιλεὺς Λίγη. Μετάφρ. Μ. Ν. Δαμιράλη. (Ἐκδ. εἰκονογραφημένη). «Σιδέρης» [χ.χ.] σ. 208.

— Ὁ Ἐμπορος τῆς Βενετίας. Μετάφρ. Μ. Ν. Δαμιράλη (Ἐκδ. εἰκονογραφημένη). «Σιδέρης» [χ.χ.] σ. 144.

— Μάκβεθ. Μετάφρ. Μ. Ν. Δαμιράλη. (Ἐκδ. εἰκονογραφημένη). «Σιδέρης» [χ.χ.] σ. 136.

— Ὁθέλλος. Μετάφρ. Μ. Ν. Δαμιράλη (Ἐκδοσ. εἰκονογραφημένη). «Σιδέρης» [χ.χ.] σ. 190.

Συγκελᾶκη Α. Ἡ ἀπόκριση ὑγιεινῆς τῆς γυναικός. «Γράμματα». Ἀλεξάνδρεια. σ. 71.

T s a t s o s T. H. Der Begriff des Eigentumsrechtes bei J. Kohler. Ein Beitrag zur Kritik der juristischen Begriffsbildung. «Weiss'sche Universitätsbuchhandlung» Heidelberg. σ. 77.

Τσάνου Θ. Α. Εἰσαγωγή εἰς τὸ πολιτικὸν Δίκαιον. 1928. σ. 47.

Τυμφορητοῦ Ἡ ὥραία τοῦ Πέραν (ρωμάντσο). Ε' ἔκδ. «Σιδέρης». 1928. σ. 23.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑΡΙΑ ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ

«Παρχικλῶ θπως... ἔχητε πάντοτε ὑπ' ὄψει ὑμῶν τὸν κρημνόν, εἰς ὃν τοιαύτως ἐδηγοῦσι πάντοτε τοὺς λαοὺς τοιαῦτα ρεῦματα, ἀφιέμενα ἀχάλινα γῶγγητα ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς ὑπὸ κληρικῆς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους.» Κατακλιεὶς ἐγγράφου τοῦ Ἰπουργοῦ τῆς Παιδείας στὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιον δημοσιευμένου στήν «Ἔστια 19 Ἰαν. σ. 6. στ. 3.—«Βρισκόμουν στὸν Πειραιᾶ μαζί μὲ τὸν κλυττερό ἀδελφὸ μου τῶν μεγαλῶν ὁ ρόμου» (μετάφραση). Κυριακῆ 15 Ἰαν. σ. 8. στ. α'.—«... τὰ χέρια, γεμῆτα κίλους...» αὐτ. στ. β'.—«Τὸ ρολόγι μου... χροῦμένο γιὰτὶ τόσες φορές εἶχε ἐσφύγει τὸ θάνατο ἀπὸ κρέμασμα...» αὐτ.—«... καὶ αὐτὰ αἰ ἐντυπώσεις ὑπῆρξαν πλ ἐρονη ἔρισται». Ι. Ψυχρούλας στὸ «Ἐλ. Βήμα 27 Ἰαν. σ. 2. στ. 3.

ΔΙΟΡΘΩΜΑΤΑ

Στὸ προηγούμενο φύλλο στὸ ἄρθρο τοῦ κ. Κυριακίδου σ. 107 ὁ ἀριθμὸς 20 ἀντὶ ἰδίως νὰ διαβαστεῖ ἰδίως. — Ἐπίσης στὸ ἄρθρο τοῦ κ. Ἐδαγγελίδου σ. 111 α' ὁ ἀριθμὸς 16 καὶ 15 ἀπὸ κάτω γὰ διαβαστοῦν ἔστι: «τὸ insolite τοῦ γαλλικοῦ κειμένου ἔγινε ἀπρόσιτο» καὶ ἔτι ἀσύνηθες.

Στὸ σημερινὸ φύλλο στὸ ἄρθρο. σ. 118 α' 19 ἀντὶ ἀνάστυξη γὰ διαβαστεῖ ἀνάστυξη.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ Α.Ε.Β.Ε. Π. Γ. ΜΑΚΡΗΣ & ΣΙΑ

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

Τὸ σημαντικώτερον μνημεῖον τῆς Νοελληνικῆς ἑκατονταετίας. Συντάσσεται ὑπὸ 700 Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, λογίων καὶ συγγραφέων. Διευθύνεται ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἐκ Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐγγράφονται συνδρομηταὶ διὰ τοὺς 4 πρώτους χρυσοδέτους τόμους πρὸς Δραχ. 1000 εἰς 10 μηνιαίας δόσεις.

== Ζητήσατε ἐγκύκλιον ἐγγραφῆς καὶ δείγμα δωρεάν. ==

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΧΡ. ΓΑΝΙΑΡΗ

= ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 3 =

1 Βίλλερ : Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος. Δρ. 25
2 Μπέρκσον : Φαντάσματα καὶ ὄνειρα. » 20
3 Τίμερικ : Ἀφροδίσιος ἠθική. » 30
4 Σμιθ : Ἡ φιλοσοφία τῆς ἡδονῆς. » 20
5 Λίπς : Ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως. » 30
6 Τρότσκι : Ἡ ζωὴ τοῦ Λένιν. » 35

Σημ.— Εἰς τοὺς ἀγοράζοντας ὅλην τὴν σειρὰν στέλλονται ἀντὶ 150 δραχ. ἐλεύθερα ταχ. τελῶν.

“ ΑΚΑΔΗΜΑΤΕΙΟΝ ”

ΔΙΕΘΝΕΣ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΓΩΝΙΑ ΟΔΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΟΜΗΡΟΥ 8

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ

Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ ἐκδοσὶ ἐπὶ τῆ βάσει τῶν σοσιαλιστικῶν καὶ φιλοσοφικῶν Λεξικῶν τῆς Εὐρώπης.— Ἄρθρα εἰδικῶν δι' ὅλας τὰς λέξεις τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης.— Βιογραφ. καὶ σημειώσεις καὶ περιλήψεις τῶν ἔργων τῶν κορυφαίων σοσιαλιστῶν καὶ φιλοσόφων ὅλου τοῦ κόσμου. Ἀπαράτητον διὰ πάντα διανοούμενον. Συνδρομὴ 100 δρ. διὰ καθῆ 24 τεύχη.

KONIAK

Σ. Η. Α. ΜΕΤΑΞΑ
Οδός Αριστέιδου 7

COGNAC S. H. A. METAXA
 LE PIREE-GRECE
 KONIAK - METAXA

ΠΛΑΤΕΙΑ
 ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ
 ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΛΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΛΙΤΕΡΟΥΣ ΟΡΟΥΣ

ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ

ΜΕΧΡΙ ΔΡΑΧ. 100.000

ΚΑΙ ΜΕ ΤΟΚΟΝ 5 0/0

Α. Ε. ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΧΕΙΟΥ

Οδός Παπαρηγοπούλου 9

Εκάστη κλήρωσις τοῦ Μεγάλου Λαχείου εἶναι αὐτοτελής 5.250 λαχοὶ κερδίζουσι εἰς ἐκάστην κλήρωσιν δραχ. 5.500.000.

ΠΙΝΑΞ ΚΕΡΔΩΝ

Κλήροι:	1	2.000.000	πρός	Δραχ.	2.000.000
	»	1	400.000	»	409.000
	»	1	250.000	»	20.000
	»	1	200.000	»	200.000
	»	1	100.000	»	100.000
	»	1	50.000	»	50.000
	»	1	20.000	»	20.000
	»	1	15.000	»	15.000
	»	1	10.000	»	10.000
	»	1	9.000	»	9.000
	»	1	8.000	»	8.000
	»	1	7.000	»	7.000
	»	1	6.000	»	.000
	»	2	5.000	»	10.000
	»	10	4.000	»	40.000
	»	25	3.000	»	75.000
	»	100	2.000	»	200.000
	»	100	1.000	»	100.000
		250			3.500.000
		5000	400		2.000.000
		5250			5.500.000

Ἀριθμὸς τῶν κερδίζων εἰς μίαν κλήρωσιν ὡς ἐκ τοῦ συστήματος τῆς διανομῆς τῶν κερδῶν πλείονα τοῦ ἐνός κέρδη, λαμβάνει πάντα τὰ κέρδη ταῦτα.

ΠΡΩΤΗ ΚΛΗΡΩΣΙΣ 27 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ

Ἐκαστὸν Γραμμάτιον διαιρεῖται εἰς 4 τμήματα πωλούμενα ἀντὶ 50 δραχ. καὶ πωρόμενα διχίωμα εἰς τὸ τέταρτον τῶν ὡς ἄνω κερδῶν.

ΠΟΥΡΗΣ

KONIAK
ΟΥΖΟ
ΗΔΥΠΟΤΑ

Οἶκος ἰδρυθεὶς τῷ 1868
ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ

Ἔχετε πραγματικὸν κέρδος 30% ἀπὸ τὴν τιμὴν καὶ διάρκειαν, ἂν πρὶν ἀγοράσετε ὑποδήματα ἐπισκεφθῆτε τὰ πρατήρια τῆς ὑποδηματοποιίας

TITAN

ΑΘΗΝΑΙ—Αἰόλου 198 **ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ**—Ἀκτὴ Μικροῦλη
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ—Βενιζέλου 19 **ΠΑΤΡΑΙ**—Ἁγίου Νικολάου 31
ΑΙΓΙΟΝ - **ΑΓΡΙΝΙΟΝ** - **ΜΙΤΥΛΗΝΗΝ** - **ΧΙΟΝ** - **ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ**
ΡΕΘΥΜΝΟΝ - **ΝΑΥΠΛΙΟΝ** - **ΤΡΙΠΟΛΙΝ** - **ΙΘΑΚΗΝ** κλπ.

ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΥΛΙΤΙΔΟΣ

Η ΟΥΛΙΤΙΣ, Πρώτης οὐλίτης στοματίτης ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ πηθήσεις τῶν οὐλῶν καὶ τῶν ὀδόντων θεραπεύονται ἀσφαλῶς

διὰ τοῦ **SANOGYLE**

τοῦ ἐν Πιερσίαις ἰασητοῦτου "LA BIOTHERAPIE",. Εἶναι ἡ μόνη ἐπιστημονικὴ ὀδοντόπλαστικὸν καὶ καθαρίζει τοὺς ὀδόντας καὶ προλαμβάνει τὰς πηθήσεις τῶν οὐλῶν.

ΠΩΛΕΙΤΑΙ ΕἰΣ ΟΛΑ ΤΑ ΦΑΡΜΑΚΕΙΑ Δείγματα δωρεάν ζητήσατε παρὰ τοὺς κ.κ. **ΚΑΤΑΠΟΔΗ & ΤΡΙΦΥΛΛΗ** Μακρῶς Στοῦς 47—Πειραιᾶ

"Η ΑΝΑΤΟΛΗ"

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΕΔΡΑ: ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ - ΣΤΑΔΙΟΥ 14

ΑΡΙΘ. ΤΗΛΕΦ. 4-62

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ

45.000.000

ΗΣΦΑΛΙΣΜΕΝΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΟΠΟΙΗΣΕΩΣ

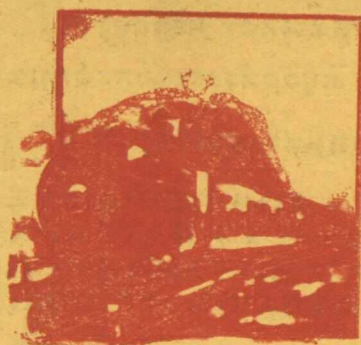
400.000.000

ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΝΤΑ ΠΟΣΑ ΛΟΓΩ ΘΑΝΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΗΞΕΩΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΩΝ ΔΡ. 13.000.000

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ

ΖΩΗΣ
ΚΕΦΑΛΟΠΟΙΗΣΕΩΣ
ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
ΠΛΗΡΩΜΑΤΩΝ ΑΤΜΟΠΛΟΙΩΝ

ΓΕΝ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: **ΙΩΑΝ. ΦΙΛΙΝΗΣ**

ΦΙΛΜ ΚΟΔΑΚ

Ένα Φιλμ για να είναι τέλειον πρέπει να έχη ακριβή αναλογίαν εις τὰς κάτωθι ιδιότητας: τῆς ταχύτητος, τῆς διαρκείας, τοῦ ὀρθοχρωματισμοῦ, τῆς ὁμοιομόρφου ποιότητος καὶ τῆς σωστῆς ἀποδόσεως τοῦ φωτὸς καὶ τῶν σκιῶν εἰς τὰς διαφόρους ἀποχρώσεις των.

Θὰ ἦτο εὐκόλον διὰ τοὺς χημικοὺς τοῦ Οἴκου **KODAK** νὰ συγκεντρώσουν τὴν προσοχὴν των καὶ νὰ ἐπιτύχουν μίαν καὶ μόνον τῶν ὡς ἄνω ιδιοτήτων ἐπὶ ζημίᾳ τῶν λοιπῶν.

Τὸ Φιλμ **KODAK** ἐπεβλήθη εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγορὰν καὶ ζητεῖται παντοῦ χάρις εἰς τὴν τελείαν ἀρμονίαν τῶν ἀνωτέρω ιδιοτήτων.

Τὸ καλλίτερο Φιλμ τοῦ κόσμου θὰ ἦτο καὶ θὰ εἶναι πάντα τὸ

ΦΙΛΜ ΚΟΔΑΚ

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΤΟ
ΕΙΣ ΤΑ ΚΑΛΛΙΤΕΡΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
KODAK

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 16-ΑΘΗΝΑΙ

